

Paul Le Blanc

Ofullbordad leninism

Följande är ett urval texter ur LeBlancs antologi *Unfinished Leninism* (2014), en bok där författaren tar upp till diskussion många av de frågor som rör leninismen och dess aktualitet idag. Le Blanc ställer upp till försvar för Lenin och ”leninismen”, men menar samtidigt att den förvrängts från en massa olika håll – borgerligt, stalinistiskt osv – och att det är nödvändigt att frilägga vad som Lenin verkligen stod för. Texterna i denna bok, som till stor del är debattinlägg och polemik, handlar om detta. Den svenska utgåvan innehåller drygt halva boken – ev. kommer vi att komplettera med fler kapitel senare.¹

Översättningarna är gjorda av Göran Källqvist och Björn Erik Rosin.

Se även Joe Auciello [Recension av Ofullbordad leninism](#).

MF 1/3 2016

Innehåll

Inledning.....	1
4. Fortfarande vid god vigör: Lenin och hans levnadstecknare	5
5. Lenin och revolutionär demokrati	20
6. Den stora Lenindebatten 2012.....	31
7. Ett bestående arv	43
8. Luxemburg och Lenin i varandras ögon	51
10. Leninismen är inte förverkligad	57
11. Leninism för farliga tider	65

---

¹ 10/3 2016 kompletterades med kapitel 4 (”Fortfarande vid god vigör”)

Inledning

När detta skrivs 2013 har det uppstått ett alltmer intensivt missnöje med den globala kapitalismens allt djupare problem, ett utdraget uppsving av protester och uppror, men samtidigt en känsla av besvikelse och frustration eftersom den internationella kapitalismens problem kvarstår. Synonymer för ordet *lära* kan antingen vara *dogm* eller *vägledning* – och dagens våg av unga aktivister gillar inte dogmer utan söker alltmer vägledning för sina ansträngningar.

Den konservativa och nyliberala politiken, den socialliberala och socialdemokratiska reformismen, den islamska och kristna fundamentalismen, libertarianernas och anarkisternas individualistiska motstånd, och andra mindre preciserade ideologier har alla misslyckats att undanröja problemen – så missnöjet kvarstår, sprider sig och fördjupas. Det är fallet i USA och på andra ställen på den amerikanska kontinenten. Det är fallet i hela Europa. Det är fallet från Sydafrika till Egypten och i hela Mellanöstern. Det är fallet i Indien och Kina. Det finns ett behov – en ”marknad” – för teorier som tar upp denna verklighet. Som jag har hävdat under de senaste åren har detta lett till ett klart ökat, förnyat intresse bland forskare och intellektuella och aktivister för att studera Vladimir Iljitsj Uljanovs – mer känd som Lenin – och hans tidiga 1900-talskamraters teorier och verksamhet.

1989, när det som förväxlades med ”kommunism” verkade vara på väg att falla sönder i hela världen, anklagade en gammal vän mig med avsevärt ursinne för att vara ”den sista leninisten”. Det var egentligen inte sant då, och ännu mindre idag. Detta faktum återspeglas i en allt större mängd av något som kan kallas ”Lenin-studier”. Bland exemplen på detta fenomen (utöver mina egna blygsamma ansträngningar) finns de artiklar som samlats i en bok från 2007, redigerad av Sebastian Budgen, Stathis Kouvelakis och Slavoj Žižek och med titeln *Lenin Reloaded* [Lenin uppdaterad], där det presenteras arbeten av en imponerande och varierande samling forskare och intellektuella. Mer av samma sak kan också återfinnas i den imponerande brittiska tidskriften *Historical Materialism* [Historisk materialism] och den flod av böcker som den har givit ut under de senaste åren.

Vi har också John Riddells och hans medarbetares gigantiska ansträngningar att i flera band tillgängliggöra och popularisera de utomordentliga diskussioner som fördes i den tidiga Kommunistiska internationalen, som Lenin hjälpte till att grunda och leda. En av de tidigaste nyskaparna var Kevin Anderson, vars *Lenin, Hegel and Western Marxism* [Lenin, Hegel och marxismen i väst] röjde vägen för att ta Lenins tänkande på större allvar än vad som var fallet under perioden då den så kallade kommunismen föll samman. Från Indien har vi den revolutionära feministen Soma Marik, vars imponerande studie *Reinterrogating the Classical Marxists Discourses of Revolutionary Democracy* [Förnyad genomgång av de klassiska marxisternas resonemang om revolutionär demokrati] koncentrerar sig på Lenin och hans bolsjevikiska revolution.

Ett återupprättande av Lenins och bolsjevismens djupt demokratiska kvaliteter och en analys av hur dessa ödelades under inverkan av en rad historiska katastrofer lades fram i Arno J Mayers utomordentliga verk *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions* [Raseriet: våld och terror under de franska och ryska revolutionerna.]

Ett av de kraftfullaste och mest genomgripande bidragen har varit Lars Lihs gigantiska verk *Lenin Rediscovered: "What Is to Be Done?" in Context* [Lenin återupptäckt: "Vad bör göras?" i sitt sammanhang.] Vi bör också konstatera att några av de nya studierna av västmarxismens hegelianska leninister, Antonio Gramsci och Georg Lukács, också passar in i denna kategori, liksom det nya vetenskapliga intresset för Leo Trotskij. Det växande arbetet

om och intresset för Rosa Luxemburg är också en del av detta fenomen. Som jag kommer att hävda senare i denna bok är det ett misstag att framställa Lenin och Luxemburg som motståndare – trots verkliga och viktiga meningsskiljaktigheter är det mer korrekt att betrakta dem som nära kamrater med ett liknande tänkande om den proletära revolutionen för socialistisk demokrati.

Lenin är inte bara av vetenskapligt intresse för mig. *Lenin var tuff, och han var för arbetarna.* Det var vad min pappa sa till mig som ung tonåring, när vi körde bil en sommar medan jag följde med honom på en av hans många resor som fackföreningsorganisatör. Jag frågade om hur han såg på världen och de idéer han trodde på, och han förklarade det för mig. När jag frågade honom om Lenin så var det vad han sa. Inte långt efter det läste jag en del av vad Lenin hade skrivit, i en bok av C Wright Mills, *The Marxists* [Marxisterna], och därefter [Stat och revolution](#). I egenskap av aktivist i den nya vänstern kände jag behov av fler teorier, bättre teorier, om hur man skulle kämpa för positiva samhällsförändringar, och började därför några år senare läsa mer av Lenin – till att börja med *Vad bör göras?*, och sedan allt fler av hans skrifter, och även om Lenins liv och samtid.

Som ung medlem i Socialist Workers Party, som vid den tiden var den ledande trotskistiska organisationen i USA, fortsatte mitt läsande, och det var då kopplat till praktiska erfarenheter. När jag var 35 år gammal ägde det rum väldigt dåliga saker i denna organisation, och en av mina mentorer – George Breitman – bad mig då skriva något om Lenin. Han ville att skriften skulle visa att Lenins teorier och kvaliteten hos hans tänkande var mycket bättre än det som kallades ”leninism” i denna förfallande, alltmer odemokratiska organisation. Han ville att folk – speciellt framtidens unga aktivister – skulle förstå vad som var vad, och inte skrämmas bort från Lenins teorier för att dåliga saker gjordes i Lenins namn. I samarbete med George skrev jag [Lenin och det revolutionära partiet](#). Han tyckte om den väldigt mycket och det gjorde mig otroligt stolt. (Han var en arbetarintellektuell av hög klass, och närmade sig vetenskapen på ett mycket noggrant sätt.) När yngre aktivister nu säger till mig att de har läst boken och tycker om den, så säger jag att den skrevs speciellt för dem. Det är också fallet med artiklarna i denna bok.

Jag har delat en stor del av mitt liv med denne man, vars levnads kraft nästan har gjort honom till en del av min familj. Jag föddes 30 år efter den revolution han ledde 1917. Skälvingarna och livskraften hos hans exempel och teorier, hos hans prestationer och misstag, har fortsatt att besjåla en stor del av mitt liv nästan hundra år efter att så många arbetare och bönder och studenter och andra samarbetade med all kraft för att göra den revolutionen. De ville ha fred, bröd och jord. De ville skapa en republik där samhällets politiska, ekonomiska och kulturella verklighet skulle styras av den arbetande majoritetens demokratiska råd. De ville ha vad Marx hade lovat – att vars och ens fria utveckling skulle bli förutsättningen för allas fria utveckling. Det var vad Lenin ville ha och kämpade för, och hjälpte andra att kämpa för. Men det blev inte så – i själva verket hände nästan raka motsatsen. Jag har haft mycket att brottas med när jag försökte begripa det och så gott jag kunnat har sammanställt vad av det Lenin gjorde, upplevde och sade som skulle kunna vara användbart under kampen för en bättre framtid.

Även om läsaren kan gå igenom artiklarna i boken hur hon eller han vill, så har jag placerat dem i en viss ordning som är begriplig för mig. Den första artikeln presenterar Lenin som en person som blivit alltmer aktuell för vår egen tid. Den andra ger en kortfattad redogörelse för hans liv. Den tredje koncentrerar sig mer på hans personlighet. Ämnet för den fjärde artikeln är hur olika levnadstecknare från vårt sekel har tagit itu med honom (många ser honom som en skoningslös arkitekt bakom diktaturen, andra inte), och den femte ger en sammanhängande betraktelse av vad jag anser vara den revolutionärt demokratiska kraften i hans tänkande och strävanden – ställt i motsats till den fruktansvärda diktatur som efter hans död befästes under Josef Stalin. Den sjätte artikeln är inriktad på senare tids diskussioner (där jag deltagit,

tillsammans med Lars Lih och Pham Binh) om hur Lenin grep sig an försöket att bygga upp ett revolutionärt parti, och hur han inte gjorde – och den tar också upp en del om konsten och hantverket att skriva historia. På liknande sätt tar den sjunde artikeln upp en del meningsmotsättningar med en framstående amerikansk marxistisk analytiker, Charles Post, om hur man ska se på ”leninismen” (och hur man inte ska göra det). Jag har under många år känt Charlie som en kamrat i den socialistiska rörelsen, och precis som är fallet med många kamrater har vi under årens lopp kunnat diskutera med varandra om viktiga frågor och samtidigt fortsätta att kämpa tillsammans mot förtryck och utsugning. Jag betraktar Rosa Luxemburg som en av de största revolutionära socialisterna någonsin (Lenin skulle för övrigt ha hållit med om det), men trots att hon och Lenin var marxistiska kamrater hamnade de ändå ibland i hård motsättning, och den åttonde artikeln analyserar det. Jag tror inte att Lenin och hans teorier bara är av historiskt intresse, men hans tid skiljde sig avsevärt från vår – så den nionde artikeln ger förslag på hur hans taktik kan vara användbar för aktivister i USA i början av 2000-talet. En oväntad utveckling inom den brittiska vänstern har skapat en storm av kontroverser och livliga diskussioner, och gav inspiration till artiklarna tio och elva, angående leninismens öppna och med nödvändighet ofullbordade natur, som återspeglar själva den samhällseliga verklighetens natur under vår farliga tid. En mer positiv utveckling i Australien – där möjliga sammanslagningar snarare än splittringar verkade vara inom synhåll – bidrog till den slutliga synpunkten på vad som bör göras.

Leninismen kan bedömas som ofullbordad på mer än ett sätt. Det finns åtminstone en ständig ström av forskning som ger alltmer information och insikter om Lenin, hans historiska sammanhang, och olika sidor hos hans tänkande. Det gör att det är uteslutet att denna bok, eller någon bok idag, kan ha ”sista ordet” att säga om Lenin och hans teorier.

Jag har redan nämnt John Riddells och hans medarbetares fortfarande ofullbordade arbete angående den tidiga Kommunistiska internationalen, och det finns mer att vänta sig från Lars Lih och andra, som kan göra ännu fler ryskspråkiga källor tillgängliga för oss. Lars och Ben Lewis har nyligen givit ut ett viktigt verk om Lenins kamrat Gregorij Zinovjev (som varit mycket kritiserad av många – i en del fall berättigat). Det är delvis en omvärdering av honom och kan tvinga fram en viss omprövning bland de som är benägna att bara se honom som syndabock för en leninism som gått fel. Några seriösa aktivister och forskare har nyss börjat titta på de skrifter och inledande vetenskapliga analyser som skrivits av en av Rosa Luxemburgs viktigare anhängare och en av den tyska kommunismens första ledare, Paul Levi (i en bok som redigerats av David Fernbach, *In the Steps of Rosa Luxemburg: Selected Writings of Paul Levi* [I Rosa Luxemburgs fotspår: Skrifter i urval av Paul Levi]), som först anslöt sig till och sedan tog avstånd från Lenin.

Det finns inga tecken på att detta kommer att ta slut på länge än. Jag har haft möjlighet att läsa igenom andra manuskript – en översättning från engelska av ett intressant nytt arbete av Tamás Krausz, som gör östeuropeiska perspektiv och debatter om Lenin tillgängliga för oss; en viktig tolkning av Alan Shandro om uppfattningen om hegemoni som ett särskiljande del av Lenins tänkande; och Roland Boers utomordentliga verk *Lenin, Religion and Theology* [Lenin, religion och teologi], som publicerades 2013 (just innan denna bok förbereddes), och som det kommer att ta tid att på ett tillräckligt sätt införliva i studierna av Lenin. Dessutom har August Nimtz, som har givit viktiga bidrag om Marx’ och Engels’ politiska tänkande, skrivit en mer omfattande studie om Lenin och gjort den första vetenskapliga undersökningen av Lenins ytterst seriösa sätt att närma sig den parlamentariska politiken, i ett verk i två band, *The "Ballot" or "the Streets" – or Both* [”Valurnorna” eller ”gatorna” – eller båda]. Rosa Luxemburg Foundation ska i samarbete med universitetet i Wuhan också publicera en samling tal som hölls vid en internationell konferens om ”Lenin och hans tänkande” som ägde rum i Folkrepubliken Kina 2012.

Vi kan förvänta oss mycket fler vetenskapliga verk som kommer att hjälpa oss att förstå Lenin och leninismen bättre. Men lika betydelsefulla är de nya tillämpningar, felanvändningar och praktiska politiska erfarenheter av leninismen som kan förväntas uppstå, när så många i hela världen inte bara kommer att försöka tolka verkligheten på olika sätt – utan också förändra den.

Översättning: Göran Källqvist

4. Fortfarande vid god vigör: Lenin och hans levnadstecknare

[Kapitel 4 ur *Le Blancs antologi* Unfinished leninism [Ofullbordad leninism]. Flera kapitel ur denna har redan publicerats på marxistarkiv.se. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Vladimir Iljitj Lenin är än idag föremål för intresse från folk i hela världen. Många personer har ingen klar uppfattning, eller ingen uppfattning alls, om vem denne man är, men det finns många som har det. För vissa är han måltavla för skräck och hat, för andra lidelsefulla förhoppningar, för vissa besvikelse – och andra som tillhör ytterligare andra kategorier. ”Säg mig vad du tycker om Lenin”, skriver historikern Christopher Read, ”så ska jag säga vem du är.” En av 1900-talets mest tankeväckande och egensinniga politiska teoretiker, Hannah Arendt, kommenterade i sin betraktelse från 1963, *On Revolution* [Om revolutionen], att ”det kanske är märkligt att Lenin, till skillnad från Hitler och Stalin, ännu inte har funnit sin definitiva levnadstecknare, trots att han inte bara var en ’bättre’ utan också en ojämförligt enklare person. Det kan vara på grund av att hans roll i 1900-talets historia är så mycket mer tvetydig och svår att förstå.”²

De stora biografier som kom ut under 1900-talets andra hälft var samtliga problematiska. De som gavs ut i Sovjetunionen framställde en granitstaty av storhet, som användes för att rättfärdiga den bestående samhällsordningen: ikonerna hade på alla sätt varit underbara och hade rätt om allt, och älskades av alla folk över hela världen utom de som var mänsklighetens fiender. Efter Sovjetunionens sammanbrott bytte de akademiska karriärstjärnorna sida för att ”komma ikapp” den tidigare periodens sämsta amerikanska verk – Stefan Possonys *Lenin: The Compulsive Revolutionary* [Lenin: den tvångsmässige revolutionären] och Robert Paynes *The Life and Death of Lenin* [Lenins liv och död] var ute efter att sparka på Lenin som en ond ande, i linje med Kalla krigets antikommunism. David Shubs [Lenin – en biografi](#) var en kalla-kriget-produkt skapad av en av Lenins tidigare mensjevnikiska motståndare – bättre än de just nämnda men med uppenbart partiska sidor, och den tjänade på olika sätt dåtidens antikommunistiska syften. Louis Fischer, en tidigare vänsterjournalist, skrev den kritiska men inte fientligt inställda *Lenin*, som koncentrerade sig på hans sena år, efter revolutionen 1917, den period då Fischer var korrespondent i Ryssland för den amerikanska pressen. Adam Ulams populärvetenskapliga bok *The Bolsheviks* [Bolsjevikerna] innehöll en redogörelse för Lenins liv, och beskrev en auktoritär Lenin som egentligen aldrig hade varit marxist.

Hellre än att bry sig om någon eller alla dessa böcker bör man läsa tre verk, i följande ordning, av personer som har bättre grepp om vem och vad Lenin var: Leo Trotskijs [Den unge Lenin](#), Nadezjda Krupskajas [Lenin](#) och Moshe Lewins [Lenins sista strid](#).^{*} Det finns också icke biografiska verk som riktar in sig på Lenins politiska tänkande: Alfred Meyers *Leninism*, en antikommunistisk studie från kalla kriget, och två andra arbeten – Marcel Liebmans [Lenins leninism](#) och Neil Hardings *Lenin's Political Thought* [Lenins politiska tänkande]. Tony Cliffs biografi i tre band, *Lenin*, blandar en intensiv fokusering på Lenins politiska tänkande med en lättfattligt skriven biografi. Genom att använda Lenins *Collected Works* [Samlade verk] plus olika vetenskapliga artiklar och böcker hoppades Cliff kunna vägleda likasinnade aktivister under deras försök att bygga det brittiska Socialist Workers Party och dess systerorganisationer över hela världen. Det finns olika uppfattningar om resultatet, och debatten rasar

² Christopher Read, *Lenin: A Revolutionary Life*, London/New York: Routledge, 2005, s 284; Hannah Arendt, *On Revolution*, London: Penguin Books, 1990, s 65.

* Samtliga finns på marxistarkiv.se – öa.

fortfarande.³

Kommunismens sammanbrott efter kalla kriget har inte inneburit att studierna av Lenin har upphört. Sedan 2000-talets början har det kommit ut minst sex studier om Lenins liv på engelska, och ett allt större antal analyser av olika sidor av hans teorier. De två mest värdefulla sammanställningarna har gjorts av Christopher Read och Lars Lih, och vi kan inse varför genom att först kort gå igenom de andra.

Dålig människa

Robert Service var först ut 2000 med sin 500 sidor långa *Lenin: A Biography* [Lenin: en biografi]. Några av oss hoppades att det skulle bli ett betydande och till och med banbrytande bidrag, och det av flera skäl. Här hade vi en erfaren historiker som kunde ryska och hade lyckats få tillträde till de nyöppnade arkiven – men det fanns mer. 1979 hade han skrivit en viktig studie med titeln *The Bolshevik Party in Revolution: A Study in Organizational Change* [Bolsjevikpartiet under revolutionen: en studie i organisatorisk förändring], som handlade om den livsviktiga frågan om hur ett parti som var verkligt revolutionärt 1917, i början av 1920-talet förvandlades till en allt mindre demokratisk och alltmer byråkratiserad apparat. Det såg ut som ett arbete av någon vars sympatier låg till vänster, och speciellt lutade åt Arbetaroppositionen inom bolsjevikpartiet. Han var kanske lite väl snabb att göra negativa bedömningar av Lenin och hade ibland till och med en respektlös ton – men boken innehöll viktig information och teorier. 1991 kom den första upplagan av hans kortfattade kartläggning *The Russian Revolution: 1900-1927* [Den ryska revolutionen: 1900-1927], och trots att man kunde ha en del anmärkningar i detaljfrågor så verkade det vara en bra och vederhäftig sammanfattning.

Mer komplex och mer imponerande var hans Leninbiografi i tre delar som kom ut mellan 1985 och 1995. Vartefter åren gick blev författaren alltmer kritisk mot sitt ämne, om än inte på något sätt föraktfull, och för var och en som hade finkammat Lenins skrifter var det från dessa böcker uppenbart att även Service hade gjort det. Han var inte benägen att citera utan gjorde omfattande sammanfattningar, och gjorde vinklingar som man kan ifrågasätta men förvisso var i linje med vad Lenin hade skrivit, och kompletterade texterna med historiska sammanhang och kritiskt sinnade kommentarer som man tyckte förtjänade att uppmärksammas. Och när den erfarna och mycket dugliga levnadstecknaren Robert W Clark dog innan han hann fullborda sin egen 500 sidor långa bok med titeln *Lenin: A Biography*, blev Service den person som kallades in för att hjälpa till att förbereda denna lärorika och sympatiskt inställda redogörelse som till sist gavs ut 1988.

Lenins ”vision av en framtid för mänskligheten, då all utsugning och allt förtryck skulle försvinna, var uppriktig” skrev Service i avslutningen på sin tredje Leninbok. ”Det är förvisso en central punkt i hans liv.” Han tillade att Lenin och hans kamrater också var ansvariga för den auktoritära verklighet som fick fäste i Sovjetryssland, men att folkmassor över hela världen som ett svar ”på de svåra sociala och politiska förhållandena i sina egna länder” hade allierat sig med den förhoppningsfulla vision som Lenin företrädde, och tillade: ”I de flesta av dessa samhällen har förhållandena inte förbättrats under åren efter Lenins död. Bara en minoritet av jordens nationella ekonomier har givit folkmajoriteten välstånd.” Med tanke på detta, avslutade han, ”vore det dumdrigtigt” att förutsäga att Lenins inflytande inte kommer att kännas av i framtiden – även om han helt klart inte ansåg det vara orsak att bli upprymd. I sin biografi från 2000 tar han upp en liknande sak – men inte riktigt: ”Det är inte ens omöjligt att hans minne återigen kommer att åberopas, och inte nödvändigtvis av medlemmar i kommunistpartier, i de många delar av världen där kapitalismen orsakar svåra sociala

³ En del av debatten återfinns på nätet, på [Links:International Journal of Socialist Renewal](#).

problem. Lenin är inte riktigt död, åtminstone inte ännu.”⁴

Services nya biografi verkar vara inriktad på att göra slut på Lenin. Benägenheten till nonchalant redigering och personlig ärekränkning (underbyggd med ytliga hänvisningar till bevis) är mycket mer uttalad än i hans tidigare tre böcker. Ryggraden i den nya boken utgörs av en populariserad förkortning av de tidigare banden. Även om en hel del består av nytt arkivmaterial, så presenteras faktiskt inte särskilt mycket avslöjande material, och inget som förklarar den oförsonligt fientliga ton som Service använder mot sitt ämne. Denna bok är en besvikelse och lyckas verkligen inte nå upp till den ”balanserade” vetenskapliga noggrannhet som utlovas i inledningen, men den sa det som många ville höra och hyllades som ”den mest auktoritativa och väl avvägda Leninbiografi som någonsin skrivits – och på sitt tysta sätt den mest skrämmande” (enligt en pratbubbla på baksidan av pocketupplagan). Men för de som faktiskt kände till de andra Leninbiografierna, forskningen om den ryska revolutionen, den marxistiska teorins särdrag, och som – likt den unge Service – tyckte att en förtryckande och utsugande kapitalism borde ersättas av den demokratiska humanism som finns i socialismens kärna, verkade lovorden ihåliga.

Ett nyare bidrag som kom ut 2010, *Conspirator: Lenin in Exile* [Konspiratör: Lenin i landsflykt], grundar sig delvis på den kloka insikten, att eftersom större delen av Lenins liv från 1902 till 1917 tillbringades i exil, så är denna (mer än de korta åren av revolution och makt, 1917-1924) en uppenbart central punkt för levnadstecknare som vill förstå vem personen Lenin var. Problemet är att författaren Helen Rappaport tyckte att hon redan ”förstod” vem personen Lenin var, och hon föraktade honom. Bland hennes starka sidor är att hon talar ryska flytande och har en känsla för rysk kultur (och följaktligen fungerade som rådgivare åt dramatikern Tom Stoppard för hans utomordentliga trilogi ”Utopins kuster” om 1800-talets ryska intellektuella), och det var till hjälp för en som erkände att hon inte är historiker till yrket. Och hon förefaller verkligen ha läst en avsevärd mängd under förberedelserna till denna bok – vilket kan vara innebörden i det Shakespearecitat hon presenterar i början av *Conspirator*:

Polonius: Vad läser ni, min prins?

Hamlet: Ord, ord, ord.

Rappaport är faktiskt inte särskilt intresserad av de ”ord, ord, ord” av marxistisk teori och revolutionär polemik som stod i centrum för Lenins liv, och inte heller är hon särskilt intresserad av arbetarrörelsen, klasskampen, arbetarnas liv, eller de förtrycktas svåra situation som var central för allt han gjorde. Hon är mycket mer intresserad av de platser där han levde i exil, och hon gjorde en sak av att besöka många av dem. Hon tycker också om att spekulera om att han tillbringade en hel del tid med prostituerade (med minimal bevisning drar hon slutsatsen att han gjorde det) och ådrog sig en könssjukdom (hon lägger ner mycket tid på denna ”möjlighet” – vilket för övrigt också Service gör – på grundval av ofullständiga redogörelser och senare tiders medicinska antaganden). Men utöver det bidrar Rappaport till att se Lenin som en ”inskränkt diktator” som fick fradga runt munnen när han talade, som njöt av politiskt manipulerande, omgav sig med ja-sägare och yrkesmördare som hjälpte honom att komma till makten, och som var en man vars ”rörliga, illvilliga små ögon” avslöjade ”något skoningslöst och rovlystet”.⁵ För de som vill avsky Lenin är denna bok ovärderlig. För de som vill få en bättre förståelse av vad som hände i historien är den inte det.

⁴ Robert Service, *Lenin: A Political Life*, band 3, Bloomington: University of Indiana Press, 1995, s 323; Robert Service, *Lenin: A Biography*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000, s 49

⁵ Helen Rappaport, *Conspirator: Lenin in Exile*, New York: Basic Books, 2010, s ix, 217–18, 219, 221, 306, 355.

Vetenskapliga pärlor

Kanske detta är platsen att diskutera Carter Elwoods viktiga och inflytelserika arbete bestående av en rad artiklar samlade i *The Non-Geometric Lenin: Essays on the Development of the Bolshevik Party 1910–1914* [Den icke-geometriska Lenin: artiklar om bolsjevikpartiets utveckling 1910-1914].⁶ Denna samling är en dyrgrip för varje seriöst sinnad forskare. Liksom Service och Rappaport är Elwood negativ till det han anser vara centrala delar av Lenins politik, men till skillnad från dem är han en noggrann vetenskapsman som inte är benägen att dra snabba slutsatser, han lutar åt att ta arbetar- och den socialistiska rörelsen i det förrevolutionära Ryssland på mycket stort allvar, och uppvisar upprepade gånger en vetenskaplig integritet som kräver respekt från alla som är intresserade av den historia som Elwood studerar. Utöver denna artikelsamling har han skrivit tre ytterst värdefulla böcker – en om det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets underjordiska verksamhet, med fokus på Ukraina mellan 1907 och 1914, en annan om en provokatör i bolsjevikernas högsta ledning, Roman Malinovskij, och slutligen en biografi över en framstående ledande aktivist och feminist inom bolsjevikernas led, Inessa Armand. (Enligt ryktena ska Armand ha haft en hastig affär med Lenin – i biografien skriver Elwood att det inte är sant, men i en ny artikel drar han slutsatsen att det är det.⁷)

Elwood lutar åt att godta delar av det som Lars Lih har kritiserat som den ”läroboksversion” av Lenin som utvecklades under Kalla krigets antikommunistiska dagar – att Lenin var böjd att använda ett odemokratiskt, elitistiskt, manipulativt funktionssätt och sätt att bygga organisationen. Det påverkar en hel del av hur han tolkar de bevis han för fram – men han lägger också fram en betydande mängd bevis som inte passar så bra i detta schema (med bolsjevikiska kamrater som om och om igen är oense med honom, som inte följer hans råd, som röstar ner honom, som inte går med på att trycka hans artiklar, etc.). Än mer, Elwood visar ett verkligt intresse för de verkliga människor han skriver om, inklusive Lenin. Boken med artiklar är uppdelad i två delar, en i huvudsak politisk (inriktad på Lenins arbete att bygga bolsjevikpartiet), den andra mer inriktad på Lenins personlighet och dagliga liv. Innebörden i bokens titel – *Den icke-geometriska Lenin* – understryker det som Elwood betraktar som en ”icke linjär” och mer naturtrogen komplexitet hos Lenin, med bristande sammanhang mellan hans politiska praktik och hans mer komplicerade mänskliga sidor (för vilka Elwood uppvisar större sympati).

Nyare bidrag av två andra seriösa forskare bidrar också med att visa mänskliga sidor hos denna revolutionära person. När man (för att rädda honom från att bli en staty) försöker förstå humanismen hos en historisk figur som Lenin, är det upplysande att kunna se honom i förhållande till hans föräldrar och syskon, i det dynamiska familjesammanhang han växte upp i. Det fanns tre systrar och två bröder i Lenins liv, och vi är lyckligt lottade att ha studier av systrarna och den äldre brodern.

I sin fascinerande bok *Forgotten Lives: The Role of Lenin's Sisters in the Russian Revolution* [Bortglömda liv: Lenins systrars roll under den ryska revolutionen] klagar Katy Turton på det hon kallar den ”solsystemsmyt” som karakteriserar många redogörelser (både av sådana som dyrkar och som hatar Lenin), och som framställer Lenin som ”solen i Uljanovfamiljens solsystem” kring vilken de andra snurrade i skräck och tillbedjan. Hon koncentrerar sig på Anna, Olga (som Lenin stod närmast och som dog 1890) och Maria Uljanov och skildrar olika

⁶ Carter Elwood, *The Non-Geometric Lenin: Essays on the Development of the Bolshevik Party 1910–1914*, London/New York: Anthem Press, 2011.

⁷ Denna nya detalj, jämte mycket annat, ifrågasätts i en utmärkt och uppskattande recension av Lars Lih, “The Non-Geometric Elwood,” *Canadian Slavonic Papers/Revue canadienne des slavistes* 54, nr 1–2, mars-juni 2012, s 45–73.

personligheter och självständiga liv. De var högutbildade och kultiverade och blev – liksom så många av sin generation – på egna villkor en del av ”den revolutionära gemenskap där kvinnor och män arbetade tillsammans, utvecklade vänskapsband och bildade familjer och kämpade för att få till stånd en omvandling av det ryska samhället.” Anna var den äldsta systemen och blev i mitten av 1880-talet djupt inblandad i revolutionär verksamhet (långt före tonåringen Volodja, den framtida Lenin). Några få år senare, då hon och Volodja hade nära kontakt och fortfarande försökte komma underfund med sin politiska uppfattning, skrev Olga Uljanova: ”det ligger i folkets själ att sträva efter sanningen och det perfekta”, och tillade: ”Man måste alltid tro på folket, på möjligheten att det trots personliga besvikelser kan bli bättre på jorden ... Om man inte tror på folket, inte älskar det, vad lever man då för?” När hon dog skrev en klasskamrat till sin bror: ”Oh Arsenij, om du bara visste vad för sorts person Uljanova var. Så mycket förhoppningar som sattes till henne! Det är riskfritt att säga att Ryssland i Uljanova har förlorat en ärlig, outtröttlig aktivist ... Hon var en person med ett lysande intellekt, intellektuell mognad, skolning, begåvning ... Hon läste de bästa verken i politisk ekonomin och sociologi.”⁸

I *Lenin's Brother* [Lenins bror] berättar Philip Pomper historien om Alexander Uljanov, född två år efter sin syster Anna, liksom henne indragen i revolutionär verksamhet, och i slutet av 1880-talet arresterad och avrättad på grund av en revolutionär sammansvärjning att mörda tsaren. Alexanders egen historia står i centrum för denna studie, och den hade en stark inverkan på Lenins och hans systrars framtid, men av speciellt intresse för våra intressen är den information som läggs fram om Lenins barndom. Pomper är inte sympatiskt inställd till det han berättar om Lenins vuxna politiska linje, och sammanfattar sin egen forskning om den lille pojken: ”Volodja var den mest utåttriktade och lekfulla av de tre äldre barnen – kanske den mest tilltalande för utomstående. Man kan faktiskt spekulera om han inte var den psykologiskt friskaste av de tre, även om det är svårt att sluta sig till av Annas memoarer.” Anna beskrev hur psykologiskt svårt hon själv, Alexander och de yngre barnen hade med pappan, som var skolinspektör, och förklarade:

Far var mot att ”överösa folk med beröm” som han framställde det, och ansåg det ytterst skadligt för folk att ha en hög uppfattning om sig själv. När jag nu tittar tillbaka på vår barndom tror jag att det hade varit bättre för oss om denna allmänt tillämpade pedagogiska linje hade använts mindre strikt. Den var bara passande för Vladimir, vars enorma självförtroende och ständigt lysande prestationer i skolan krävde tillrättavisningar. Det påverkade på intet sätt hans träffsäkra bedömning av sig själv, men minskade utan tvivel det övermod som barn med utomordentlig begåvning är benägna till ... och lärde honom att, trots allt beröm, arbeta flitigt.

Pomper lägger till att Lenin ”fysiskt [var] en kopia av sin far”, och att det ”precis under ytan på Ilja Nikolajevitjs stränghet fanns ett drag av skälmsk humor, en egenskap som var helt främmande för hans äldre son men karakteristisk för Volodja.”⁹

Farorna med vetenskaplig balans

Sådana vetenskapliga pärlor kan givetvis bidra till, men inte ersätta, en mer välavvägd och enhetlig förståelse av Lenin. Det strävar två seriösa forskare efter, och söker en större balans än vad Services arbete har (för att inte tala om Rappaports) – Beryl Williams *Lenin* (2000) och James D Whites *Lenin: The Practice and Theory of Revolution* [Lenin: revolutionens praktik och teori] (2001). Dessutom är båda verken fullpackade med en avsevärd mängd information – båda författarna har uppenbarligen fördjupat sig i både äldre källor och speciellt

⁸ Katy Turton, *Forgotten Lives: The Role of Lenin's Sisters in the Russian Revolution, 1864–1937*, London/New York: Palgrave Macmillan, 2007, s 2, 4, 19–23, 26, 27.

⁹ Philip Pomper, *Lenin's Brother: The Origins of the October Revolution*, New York: W. W. Norton, 2010, s 205, 206, 207.

de senaste vetenskapliga lärdomarna. I en mening är detta en av orsakerna till att båda misslyckas som beständiga biografiska studier.

Det de har en tendens att ”balansera” är olika vetenskapliga verk, och man kan lära sig mycket av det. Men ibland kan försök att balansera olika vetenskapliga studier, speciellt vid vissa tillfällen i historien, inte ge den så eftersträfvade ”objektivitet” som är många seriösa forskares mål. När 1990-talet övergick i det tidiga 2000-talet verkade det för de flesta forskare (inklusive i före detta Sovjetunionen) att kommunismen hade varit ”en väg som inte ledde någonstans”, och att hela försöket hade varit ett oacceptabelt slöseri med tid och liv och resurser, ett misstag som kunde spåras tillbaka till själva revolutionens uppkomst. De förhärskande stämningarna och trenderna inom den akademiska världen på 1990-talet lutade åt att omfatta den gamla ”lärobokstolkningen” av Lenin – i en del fall med ännu mörkare färger, i andra mer nyanserade, men de flesta var också mer benägna än någonsin att betona en kontinuitet med stalinismens brutalitet. Men att försöka ”balansera” sådan forskning ger oss mer andrahandsbedömningar men mindre av en verklig Lenin. Det kanske är bättre än det som Rappaport eller till och med Service har skrivit, men det lever inte upp till de ”verkliga grejer” som någon som Elwood verkar förmögen att nå fram till.

Deras slutsatser återspeglar i viss mån problemet. Strax innan Sovjetunionens sammanbrott, noterar Williams, frågade en opinionsundersökning under Gorbatsjov sovjetmedborgarna vilka som var alla tiders viktigaste personer. Etta kom 1700-talets moderniserande tsar, Peter den store. Tvåa kom Jesus. Trea kom Lenin. Här är vad Williams gör av det:

Precis som Kristus blev han en martyr och ett helgon för sitt folk, och hans läror gick inte att ifrågasätta. Liksom Peter handlade hans revolution om att förvästliga och modernisera. Hans experiment med människans natur höll på i 74 år. Men i slutet av det visade sig ryssarna och Ryssland, och än mer världen, vara anmärkningsvärt motståndskraftiga mot hans vision av socialismen. Den sköna nya världen uppenbarade sig aldrig. Som ryssarna medgav under Gorbatsjov helgades i det långa loppet inte medlen av ändamålet.¹⁰

Detta är mer förenligt med de stämningar som var förhärskande hos Williams och de kring henne år 2000 än med vad Lenin sa (han påstod aldrig att han hade upprättat socialismen, och inte heller försökte han förändra människans natur) eller med de komplicerade sovjetiska erfarenheterna. Men fundera sedan över Whites slutsats. Han börjar med E H Carrs intressanta kommentar att (med Whites omskrivning) ”bolsjevikerna inte bara gjorde en revolution, utan också analyserade och förberedde de omständigheter under vilka den kunde genomföras.” Sedan hävdar att detta är en illusion, att ”först Lenin och sedan Stalin hade ansträngt sig hårt för att skapa detta intryck”, och avslutar: ”Innan vi kan veta om en sådan sorts ’självmédveten’ revolution som Carr tänker på alls är möjlig, måste vi rensa undan den förvirring som Lenin och hans efterföljare har skapat.”¹¹ Utöver att sammankoppla Lenin och Stalin, för att åtminstone ha manipulerat sanningen och skapat illusioner om bolsjevikernas styrka, slutar Whites bok med det ”balanserade” kravet att vi måste rensa undan Lenins tänkande innan vi kan veta huruvida en självmedveten revolution faktiskt är möjlig.

Att ta Lenin på allvar

Styrkan hos Christopher Reads *Lenin: A Revolutionary Life* [Lenin: ett revolutionärt liv] (2005) och Lars Lihs *Lenin* (2011), är att de tar Lenin på allvar på sätt som de andra inte gör (delvis med undantag för Elwood). De fäster verkligen uppmärksamheten på den allt större mängden tolkningar och andrahandskällor, men är beslutsamma att göra sin egen bedömning genom att på allvar sätta sig in i de primära källorna. Först och främst sätter de sig in i vad

¹⁰ Beryl Williams, *Lenin*, Harlow, UK: Longman, 2000, s 205–6.

¹¹ James D. White, *Lenin: The Practice and Theory of Revolution*, Houndmills, UK: Palgrave, 2001, s 202.

Lenin själv hade att säga, både i publicerade källor och i brev, och de läser det på ett kritiskt sätt – inte fientligt, men inte med antagandet att Lenins ord är en källa till Sanning, och inte heller med antagandet att Lenin helt enkelt ljög och manipulerade för att gynna sina egna mörka (diktatoriska, urstalinistiska) planer.

Det är intressant att lägga ner lite tid på att reda ut vad det innebär att ta Lenin på allvar. Här är två yttranden som tillsammans ofta orsakar förvirring: Yttrande nr 1: Lenin ville uppnå ett fritt och jämlikt samhälle, och han ville upprätta arbetarklassens makt över samhällets politiska och ekonomiska liv. Yttrande nr 2: Det som till sist upprättades i Sovjetunionen, speciellt under Stalin, var en av de värsta diktaturerna i mänsklighetens historia.

Read och Lih inser sanningen i båda yttrandena. Till skillnad från så många antar de inte att Lenin talade om frihet och demokrati och arbetarkontroll bara för att kunna upprätta en brutal diktatur. Inte heller verkar de tro att demokrati och socialism är idiotiska illusioner. I exempelvis denna mening tar de Lenin på allvar. Det återstår alltså att se vad Lenins ord faktiskt innebar, och också hur man skulle kunna förklara varför saker och ting visade sig bli så annorlunda från vad Lenin sa att han var ute efter.

Även på andra sätt visar de respekt för Lenins teorier genom att ta sig tid att se vad de är, sätta in dem i sitt sammanhang, se vad andra sa på den tiden, och försöka förstå hur saker och ting genomfördes. Mer än så, de lutar inte åt att se Lenin varken som en djävul eller som ett helgon, utan som den intressanta och anmärkningsvärda person han var. De tittar på hans liv, förhållanden och vardagsarbete på ett sätt som är förenligt med det rikhaltiga material som finns samlat i Elwoods *Non-Geometric Lenin*.

Utifrån den akademiska notapparaten i båda böckerna är det uppenbart att Lih och Read har höga tankar om varandras bidrag. Men även om de två biografierna har mycket gemensamt och liknande sätt att närma sig frågan, är de på samma gång på viktiga sätt olika.

Det finns en indirekt sida hos Lihs bok – att rikta in sig på avgörande ögonblick i den ryska revolutionära rörelsens historia där Lenin hade en central roll, och ofta rikta in sig på andras intryck och teorier för att analysera och sikta in sig på vad Lenin tänkte och gjorde. Samtidigt har det övergripande resultatet en benägenhet att bli en heltäckande och insiktsfull framställning av Lenins liv och politik. Read, å andra sidan, riktar nästan alltid in sig direkt på Lenins liv och teorier, och kompletterar på lämpliga ställen med sammanhang i riklig mängd. Som han berättar för oss är hans främsta förstahandskälla Lenins *Collected Works* (inklusive, vilket är viktigt, hans brevväxling), kompletterad med ett flitigt och kritiskt sinnat användande av Krupskajas [Lenin](#) (plus hänvisningar till mindre vänskapligt inställda memoarer av de tidigare bolsjevikerna Nikolaj Valentinov och Angelica Balabanoff, liksom den utomordentliga kronologin av Gerda och Hermann Weber, *Lenin: Life and Works* [Lenin: Liv och arbete]) och först därefter andras forskning.

Read menar att Lenin försöker skapa ett demokratiskt uppror för en socialistisk revolution, under ledning av arbetarklassen i förbund med bönderna. Problemet börjar när den bolsjevikiska revolutionen, i egenskap av ett radikalt demokratiskt uppror, lyckades 1917. Då brakade helvetet löst, och under våldet och kaoset under det kontrarevolutionära angreppet och det ekonomiska sammanbrottet föll det radikalt demokratiska scenario som hade varit centralt i Lenins bolsjevism i bitar. Vi ser då hur Lenin och hans kamrater gör sitt bästa för att hålla ihop saker och ting. Under denna process tar något helt annat form än vad man hade tänkt sig under det revolutionära upproret 1917. Som en del av den nya samhällsordningen utkristalliseras en brutal diktatur, som skapar förutsättningarna för det som kommer att bli känt som stalinism.

Problem under ett revolutionärt liv

Givetvis är ingen bok perfekt, och i Reads bok finns det enkla faktafel som är värda att notera.

- Ett av felen kan helt enkelt vara ett oavsiktligt oklart skrivande. På sidan 67 talar Read om hur den tyske revisionisten Eduard Bernstein förde fram åsikten att socialister istället för att ta till en revolutionär omvälvning gradvis skulle kunna reformera bort kapitalismens problem. Sedan glider han på sidan 68 över till en diskussion om Lenins mensjevikiska motståndare. Men det är helt enkelt inte så att majoriteten av mensjevikerna var anhängare till Bernsteins reformism. Precis som Lenin lutade de åt att ansluta sig till Karl Kautskys ”ortodoxa” marxism.
- På sidan 92 får Read Lenin att tala om dem som ”likvidationister” eftersom de var för ett mindre centraliserat parti än Lenin, men det var absolut inte vad ordet betydde för Lenin eller någon annan. Likvidatorer var den strömning bland mensjevikerna som efter 1906 ville överge det illegala underjordiska arbetet i det tsaristiska Ryssland.
- I en osedvanligt luddig diskussion om Lenins teorier om nationellt självbestämmande hävdar Read på sidan 114 felaktigt att för Rosa Luxemburg ”var Polens oberoende ett mål i sig själv”. Men som revolutionär antinationalist var hon i själva verket mot kampen för ett självständigt Polen (medan Lenin, som förespråkade de förtryckta nationaliteternas självbestämmande, stödde den).
- På sidan 164 sägs att Trotskij angrep ”Lenins partiuppfattning och den därmed förenade ’demokratiska centralismen’.” Även om den unge Trotskij mer än en gång angrep Lenins teorier om partiets organisering, så angrep han aldrig den ”demokratiska centralismen” (uppfattningen om frihet att diskutera men enhet i handling), ett begrepp som först fördes fram av mensjevikerna och sedan omfattades av bolsjevikerna. Senare förvandlades det till något helt annat i den staliniserade kommunistiska rörelsen, och i den akademiska världens studier under kalla kriget, men det är en annan sak.
- På sidan 167 påstås att den franska 1800-talsrevolutionären Auguste Blanqui var anarkist, men det var han inte.
- På sidan 239 får vi höra att ”Lenin ända från början hade varit hårdnackad motståndare till alla försök att låta [religiösa] troende gå med i partiet”. Det är inte sant. Även om han i artikeln ”Socialism och religion” från 1905 kallar religion för ”folkets opium”, så tillkännager han också att ”vi [förbjuder] inte kristna och andra som tror på gud att inträda i vårt parti.”¹²

Dessa fel är av en sort som dyker upp i nästan varje bok som handlar om komplicerade teman som sträcker sig över omfattande historiska områden, och är inte viktiga för Reads skildring och analys. Mycket viktigare är hur han definierar ”leninism”. Även om han gör ett rimligt påstående att Lenin delvis formades av den ryska revolutionära populismens traditioner (och, kanske mindre troligt, av delar av Bakunins anarkistiska tänkande), så är Read av uppfattningen att Lenins tänkande var djupt rotat i den revolutionära marxismens principer, med dess tro på möjligheten och behovet av en arbetarrevolution och dess socialistiska mål, som föreställde sig en radikal demokrati och ett fritt och jämlikt samhälle. Och ändå brottas Read med en oroande sanning som vi alla måste brottas med: ”Från vårt perspektiv att analysera Lenins liv, så kanske det mest märkvärdiga och ironiska draget är, att även om Lenin tänkte sådana ultrademokratiska tankar, så ledde han i praktiken uppkomsten av en av de mest

¹² Lenin, [Socialism och religion](#), på marxistarkiv.se, s 1,2. Det mest framstående verket om Lenin och religion är Roland Boer, *Lenin, Religion and Theology*, New York: Palgrave Macmillan, 2013.

integritetskränkande byråkratiska statsapparater som världen någonsin har upplevt.”¹³

Read menar att svaret på gåtan delvis kan återfinnas i en ödesdiger brist i själva leninismens kärna. Utöver de ”ultrademokratiska” marxistiska perspektiv som han medger var centrala för Lenins teoretiska linje, anser Read att ett annat element var lika viktigt för leninismen, något som hårdnade i honom under hans tidiga landsförvisning till Sibirien och gav ett ”extra stål” som var oundgängligt för ”Lenins egen speciella revolutionära teori och praktik”. Han blev därmed en verkligt ”leninistisk” Lenin först när ”hans manipulerande och dogmatism var i sitt esse”.¹⁴

Mitt under den balanserade diskussionen om Lenins personlighet, sitt seriösa intresse för Lenins marxism, sin tankeväckande diskussion om de positiva och förnuftiga sidorna hos det Lenin tänkte och sa och gjorde, finns ett mörkare element som Read anser vara grundläggande för att förstå vem Lenin var och hur han påverkade historien. När han gör denna analytiska vändning använder han en mer sofistikerad variant av den gamla ”läroboksversion” om den odemokratiska Lenin som Lars Lih har gjort så mycket för att krossa.

”Problemen började uppstå”, berättar Read för oss, ”när den centraliserings- och hemlighetskultur som hade skapats av förhållandena under enväldet blev en vana som inte gick att skaka av sig ens när dessa förhållanden inte längre råde.” Splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker vid det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets andra kongress avslöjade ”en ny sida hos Lenin, en skoningslös sida som inte drog sig för någonting. Han hade inte tvekat att splittra rörelsen även om han inte verkar ha förutsett den efterföljande utvecklingen.” När han byggde bolsjevismen sökte han ”ett verktyg som var lojalt mot honom personligen, och, hoppades han, inte skulle svika honom”, och därför var han fast beslutsam att bygga ett ”parti efter sin egen, på egen hand skapade avbild.”¹⁵

En annan bidragande faktor var Lenins uppfattning att ”ingen annan än Lenin någonsin verkligen hade förstått marxismen”, och hans lojalitet mot marxismen innebar med nödvändighet ”att han inte kunde godta någon opposition”. Han hade inte tålamod att låta verkligheten lära kamraterna hur giltig hans egen marxistiska förståelse var – ”leninismen var en marxism som hade bråttom”. I själva verket gick hans stora svaghet inte att skilja från hans stora styrka: ”energin och kraften i hans intellektuella kreativitet ... var det drag som lockade hans anhängare och stötte bort hans fiender.”¹⁶

Teoretisk stelhet förorsakade synbarligen organisatorisk stelhet. Read säger, att mellan 1902 och 1904 blev ”Lenins uppfattning om förtruppen, elitpartiet, alltmer splittrande”, och ”vartefter tiden gick skapade Lenin en alltmer radikal och ensam väg.” Utan någon uppenbar dokumentation hävdar Read att Lenin ständigt höll på att ”rensa sitt parti från kättare”, och att det inte gick att hindra honom att fortsätta ”sitt favoritnöje, att splittra ett allt mindre parti.” Read hänförs av sådana formuleringar: ”Att se sitt älskade parti anta det han kallade en livsfarlig princip med ett brett medlemskap var för mycket för honom att acceptera.” En sådan linje undergrävde i själva verket hans marxistiska övertygelse om arbetarklassens roll – för

¹³ Read, *Lenin: A Revolutionary Life*, s 171.

¹⁴ *Ibid*, s 29. En åsikt som är närbesläktad med denna uppfattning dök upp i Victor Serges senare skrifter. Han var ett av de viktigaste vittnena till och deltagarna i den historia som vi studerar (och kunde av detta skäl inte helt enkelt avvisa de bolsjevik-leninistiska ideal till vilka han gav en stor del av sitt liv). Se till exempel den nya och återuppräktade upplagan av hans livfulla och upplysande *Memoirs of a Revolutionary*, New York: New York Review of Books, 2012, s 155–58 [det finns en tidigare upplaga på svenska, [En revolutionärs minnen](#), på marxistarkiv.se], och en av hans sista artiklar, ”The Socialist Imperative”, *Partisan Review* 15, nr 5, september–oktober 1947). Se också Susan Weissman, *Victor Serge: The Course Is Set on Hope*, London: Verso, 2001, s 47–49, 267–77.

¹⁵ Read, *Lenin: A Revolutionary Life*, s 59, 61, 62, 63.

¹⁶ *Ibid*, s 128, 207, 234.

honom fanns det ständigt ”oklarheter om den ryska arbetarklassens revolutionära förmåga” som fick honom att mer än en gång reta upp sig på ”arbetarklassens efterblivenhet”. I jakten efter ett band mellan Lenins påstått odemokratiska åsikter under den förrevolutionära perioden och den kommunistiska diktaturen efter revolutionen, påstår Read till och med att ”man kan nog hävda ... att det var eliten som inledde revolutionen 1917, inte massorna” (trots att det strider mot många bevis och till och med grundtanken i Reads egen redogörelse). Kanske, kanske bolsjevikerna faktiskt avsåg att upprätta ”en enpartidiktatur” 1917.¹⁷

Denna ”läroboksförvanskning” av Lenin och hans politik står i strid med – och (tycker jag) motbevisas – av material i väldokumenterade studier som Lars Lihs *Lenin Rediscovered* [Lenin återupptäckt] och min egen [Lenin och det revolutionära partiet](#) [på marxistarkiv.se], och det framstår som den allvarligaste bristen i Reads arbete, och verkar på vissa ställen förvränga det. Det finns gott om bevis på att Lenin var mycket öppnare, visade sig kunna tolerera och uthärda oenighet från sina kamrater, och om något i högsta grad var förvissad om det Lih kallar en ”heroisk” uppfattning om arbetarnas medfödda revolutionära kapacitet. Istället för att styra över sitt eget krympande organisatoriska kungadöme, samordnade Lenin en linje för partibygget som i slutändan ledde till bolsjevikernas imponerande tillväxt, vitalitet och betydelse för klasskampen. Och det finns omfattande dokumentation (inklusive i det material som Read själv presenterar för oss) att revolutionen 1917 i grund och botten var ”ultrademokratisk” och inte auktoritär.

Som vi har antytt motsägs bristen i Reads tolkning av bevis som Read själv lägger fram. Mer än en gång tvingas han i sin biografi grubbla över Lenins ”för Lenin otypiska” uppträdande. I ett ”förbluffande” brev till Plechanov i oktober 1905 skrev han: ”Vi är överens med er om mer än nio tiondelar av de teoretiska och taktiska frågorna, och det är inte lönt att gräla om en tiondel.”¹⁸ Read kommenterar att Lenins ”nya känsla att det var nödvändigt med försoning” mellan mensjeviker och bolsjeviker var uppenbar, ”liksom motivet bakom den” – de revolutionära möjligheterna under 1905 års uppror. Det var inte heller någon engångsgrej. ”Åren var fyllda av intensiva bråk med tre motståndare – Trotskij, Bogdanov och mensjevikerna”, förtäljer Read. ”Gång på gång tillkännagav Lenin en fullständig brytning med den ena eller andra gruppen, bara för att strax därefter förvirrande nog framhålla förhoppningar om enhet.” Han konstaterar också att bolsjevikerna, som 1917 helt hade förbundit sig till en regering grundad på arbetarnas och de andra folkliga krafternas demokratiska råd, var kända för att vilja dela makten i sovjeterna med andra som också förband sig till en sådan regering.¹⁹

Det går rimligtvis att hävda att Lenin, givet hans humanitet och historiska fakta, ibland var i högsta grad alltför självsäker (eller arrogant), ibland intolerant, ibland behäftad med blinda fläckar som kunde få allvarliga konsekvenser. Sådana egenskaper var inte hela Lenin, och inte heller är de *avgörande* för den samling teorier som kan förbindas med Lenins verkliga ”leninism”. Med hänsyn till den komplicerade historiska processen, och Lenins centrala roll för delar av den, kan man icke desto mindre hävda att Lenins tillkortakommanden (lika mycket som hans styrkor) var en faktor bland de problem som uppstod under de ryska revolutionära erfarenheterna. Men Read lyckas inte visa att dessa tillkortakommanden var så oföränderliga och starka som han påstår. Det fanns alltför många motverkande tendenser (inom den ryska revolutionära rörelsen, hos Lenin själv etc.) för att det skulle bli så.

¹⁷ *Ibid*, s 66, 73, 146, 148, 87, 190.

¹⁸ Lenin, *Collected Works*, band 34, s 364.

¹⁹ Read, *Lenin: A Revolutionary Life*, s 78, 93, 190–91.

Revolutionär tragedi

Såsom varande en god historiker tillhandahåller Read tillräckligt med belägg för en alternativ förklaring till varför den ryska revolutionen ”gick fel”, en som till och med räknar med Lenins faktiska brister. Som Read konstaterar drev Lenin under de fyra åren efter revolutionen 1917 ”en serie på tre strategier”: den första var upprättandet av vad som kom att kallas en ”kommunstat” (tillsammans med en blandekonomi som gradvis skulle övergå från kapitalism till socialism); den andra den stränga politiken under ”krigskommunismen”, som kombinerade en totalitär enpartidiktatur med en snabb (och skadlig) nationalisering av ekonomin; och den tredje var Nya ekonomiska politiken som vidmakthöll enpartistytret men återgick till att utnyttja marknadsförhållanden för att bygga upp ekonomin. Avgörande för oss – men något som Read ofta verkar glömma – är att Lenins ideal fram till 1918, hans förstaval, var kommunstaten.

Det betyder att Lenins ursprungliga avsikt var långt från att upprätta det ryska kommunistpartiets diktatur (bolsjevikerna antog det nya namnet i början av 1918). Som Read påpekar hade bolsjevikerna lett revolutionen, men även anarkister, vänstersocialistrevolutionärer och till och med en del mensjeviker var inblandade, liksom många icke partianslutna arbetare som var aktiva i sovjeter, fabrikskommittéer, fackföreningar och arbetarmiliser. Det motsvarade vad Lenin hade föreställt sig i *Stat och revolution* och andra skrifter 1917. Modellen från Pariskommunen 1871 visade hur övergången efter upproret antogs se ut. Read noterar att ”Lenin krävde ’avskaffande av polisen, armén och byråkratin’, det vill säga ett krossande av den existerande statsapparaten”. Den skulle ersättas av de demokratiska sovjeterna och arbetarmiliserna. ”Folket skulle vara beväpnat, och därmed kunde de inte tvingas till underkastelse av väpnade utomstående organ”, förklarar han Lenins perspektiv. ”Byråkratiska och juridiska funktioner skulle också demokratiseras genom att man skulle tvinga fram en regelbunden rotation av de administrativa uppgifterna där hela befolkningen skulle delta.” Read tillägger att ”alla ’politiska’ funktioner kunde ... inskränkas till bokföring och kontroll som låg inom räckhåll för någon som var läskunnig och hade genomsnittlig intelligens.”²⁰

Read klargör att Lenin inte trodde att socialismen var möjlig i Ryssland om den inte fick hjälp från världsrevolutionen. Han betonade detta redan före den bolsjevikiska revolutionen, och underströk det fortfarande så sent som 1922:

1917: ”Ryssland är ett bondeland, ett av de mest efterblivna europeiska länderna. Där *kan inte* socialismen segra *direkt* och *omedelbart*. Men landets bondekaraktär ... [kan] göra vår revolution till den socialistiska världsrevolutionens *prolog*, ett *trappsteg* till denna revolution.”

1922: ”... vi har alltid förkunnat och upprepat denna marxismens elementära sanning att socialismens seger kräver gemensamma ansträngningar av arbetarna i flera framskridna länder.”²¹

Reads anklagelse, åtminstone i denna del av hans bok, är inte att Lenin är en manipulativ diktator, utan att hans revolutionärt demokratiska vision är otroligt naiv och orealistisk. Han påstår också att Lenin och hans kamrater dolde bolsjevikernas slutgiltiga mål för massorna. ”Bolsjevikerna fick stöd från massorna eftersom de var de enda betydande representanterna för det massorna ville ha – fred, bröd, jord och all makt åt sovjeterna”, hävdar han. ”Det var i synnerhet inte en omvändning till de bolsjevikiska värderingarna och de drömmar som förkroppsligades i *Aprilteserna* och *Stat och revolution*.”²² Men i ärlighetens namn var Lenin och bolsjevikerna, även om de gjorde ”fred, bröd, jord” och ”all makt åt sovjeterna” till sina centrala paroller, också väldigt tydliga med slutmålen – världsrevolution och socialism i hela

²⁰ *Ibid*, s 148, 168, 169.

²¹ *Ibid*, s 146, 225. [Lenin, [Avskedsbrev till de schweiziska arbetarna](#), på marxistarkiv.se, s 3; [En publicists anteckningar](#), på marxistarkiv.se, s 2.]

²² *Ibid*, s 174.

världen såväl som i Ryssland. Beakta Lenins mycket offentliga appell morgonen efter maktövertagandet:

Kamrater – arbetare, soldater, bönder och alla arbetande! Ta all makt genom era sovjeter! ... Med bondemajoritetens samtycke och godkännande, på grundval av böndernas och arbetarnas praktiska erfarenheter skall vi undan för undan, fast och orubbligt gå mot socialismens seger, som de framskridna arbetarna i de mest civiliserade länderna kommer att befästa och som skall skänka folken en varaktig fred och befrielse från allt slags förtryck och all utsugning.²³

I Lenins scenario 1917-1918 upprättar alltså de klassmedvetna arbetarna och deras trogna allierade bland fattigbönderna en revolutionärt demokratisk kommunstat som inspirerar arbetarrevolutioner över hela världen, och förbereder scenen för utvecklingen av en världsomspännande fri och jämlik socialistisk samhällsordning. Men ”nästan från Oktoberrevolutionens allra första dag”, säger Read, ”började Lenins förhoppningar och förväntningar falla samman”.²⁴ Det var givetvis det fruktansvärda och ödeläggande Första världskriget, som fortfarande rasade när bolsjevikerna grep makten, tillsammans med det fasansfulla inbördeskriget som uppstod efter 1917, och som drevs på och understöddes av ett antal mäktiga kapitalistiska regeringar som också skickade egna trupper och iscensatte en nedbrytande ekonomisk blockad. Även om det kom en våg av revolutionära uppror i länder över hela världen, ledde inget av dem till en efterlängtd socialistisk seger för arbetarna, så den nya Sovjetrepubliken förblev ödesdigert isolerad. Dessutom visade sig de administrativa erfarenheterna och den kulturella nivån hos den överväldigande majoriteten av de vanliga ryska arbetarna och bönderna vara sorgligt otillräckliga för att bära upp den frihetliga kommunstat som Lenin och hans kamrater föreställde sig. Resultatet blev kaos, ekonomiskt och socialt sönderfall, och en dramatisk urholkning av det livskraftiga uppror som hade givit de demokratiska råden, sovjeterna, liv. Och det fick det nyligen omdöpta kommunistpartiet, som själv var dåligt förberett för den överväldigande uppgiften att härska och administrera under så förfärliga förhållanden, att försöka fylla denna lucka.

Två andra strategier – ”krigskommunismen” (1918-1921) och Nya ekonomiska politiken (1921-1928) – följde. Ett centralt drag hos båda var att de ersatte de krossade förhoppningarna om sovjetdemokrati och ”kommunstaten” med en provisorisk enpartidiktatur, understödd av ett desperat våld och totalitära rättfärdiganden (den ”röda terrorn”). Som Read kommenterar: ”man skulle kunna hävda att priset för överlevnad blev att kväva revolutionen”, även om han också betonar att ”från och med 1920 minskades användningen av terror och den försvann från Lenins vanliga tal och praktik.”²⁵ Som Read visar har Lenin och hans kamrater ett stort ansvar för denna utveckling, och han fortsätter med att ge tankeväckande insikter i den dynamik som kom att göra den ”tillfälliga” byråkratiska diktaturen allt mäktigare och beständig.

Även om den kommunistiska diktaturen under större delen av 1920-talet verkade relativt ofarlig, så blev den under Stalins fasta hand givetvis ofantlig och alltmer undertryckande, och när 1920-talet övergick i 1930-talet också omättlig och mordisk. Read likställer ingalunda Lenin med Stalin, och han erkänner de väldokumenterade fakta som finns om ”Lenins sista strid” mot den blivande stalinismen, men hans delvisa anammande av ”lärobokstolkningen” av Lenin får honom att i nästa andetag föreslå ett annat sätt att se på saker och ting, och (mycket starkare än bevisen medger) betona att Stalin på vissa sätt kan betraktas som Lenins rättmätiga arvtagare, även om han också förnekar att ”stalinismen var leninismens enda möjliga utfall”. Read hävdar bestämt att den bästa forskningen om Lenin tar hänsyn till

²³ Lenin, [Till befolkningen](#), på marxistarkiv.se, s 2.

²⁴ Read, s 208.

²⁵ *Ibid*, s 200, 251.

revolutionärens humanitet – ”ett mer realistiskt, balanserat, välavvägt, mänskligt porträtt av Lenin.”²⁶ Oavsett vilka meningsskiljaktigheter man kan ha med hans tolkning, så har han själv gjort mycket för att röja vägen för en sådan forskning.

Humanitet och revolution

”Oliver Cromwell krävde att hans porträtt skulle ha med ’vårtor och allt’”, kommenterar Lars Lih. ”De postsovjjetiska studierna av Lenin verkar ofta grunda sig på metodologin ’inget utom vårtor’.” Liksom Carter Elwood och Christopher Read går även han längre än att vara bara obarmhärtigt negativ, och har också mer än de flesta betonat behovet att ta itu med de politiska teorier som besjälade denna 1900-talsrevolutionär.²⁷

Lih's anmärkningsvärda, tillförlitliga, utsökt läsbara nya biografi *Lenin* framstår som den bästa av 2000-talets biografier. Vi serveras ett kortfattat men ändå gediget vetenskapligt verk som klart framställer en verklig revolutionärs liv, i tydlig kontrast till det kallblodiga, totalitära monster som senare tidens politiska mode har slagit fast är det lämpliga sättet att betrakta Lenin. I sitt förra massiva verk *Lenin Rediscovered: 'What Is to Be Done?' in Context* [Lenin återupptäckt: 'Vad bör göras?' i sitt sammanhang], krossade Lih myter om Lenin, och han fortsätter detta utmärkta arbete i denna lärorika biografi.

Här får vi möta någon som är genomsyrad av marxistiskt tänkande, i själva verket ”förälskad” i Marx’ skrifter (som Lih så fint framställer det), som under hela sitt liv bevarar tron på en ”heroisk arbetarklass”. För att gynna detta scenario arbetade Lenin för att utveckla ett revolutionärt parti kring majoritetsfraktionens (bolsjevikerna, som han ledde) program. Den i grunden demokratiska leninistiska organisationen utvecklades med hjälp av hårda debatter och motsättningar, ibland till och med splittringar (och ibland återföreningar), och Lih visar att den var ett aktivistkollektiv där Lenin mer än en gång röstades ner, men inom vilket han hade förvärvat en avsevärd auktoritet. Långt från att utveckla planer för en totalitär samhällsordning, tänkte sig Lenins ”planer” (sådana de nu var) en arbetar- och bonderepublik av demokratiska råd (sovjeter) som alltmer skulle ersätta det som han och andra marxister uppfattade som kapitalismens ekonomiska diktatur med socialismens ekonomiska demokrati. Saker och ting utvecklades förstås inte på det sättet.

Denna vackert detaljerade bok, smyckad med ett antal praktfulla och passande illustrationer, placerar Lenin stadigt i ett sammanhang: den europeiska och ryska historien, den bredare socialistiska rörelsen (som före Första världskriget var ett verkligt massfenomen), den i sanning hjältemodiga arbetarkampen och det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiet (och senare kommunistpartiet), som innehöll ett antal andra erfarna och viljestarka individer. Vi får en känsla för de kvalitéer som gjorde det möjligt för denna människa att få den inverkan han fick i denna miljö. En järnvilja kombinerad med ett lysande intellekt, en djupt realistisk och praktiskt teoretisk och organisatorisk böjelse, men också en önskan att lära av andra och – på intet sätt obetydligt – en förmåga att charma och skämta, och verklig vänlighet. På samma gång förnimmer Lih en alltför självsäker benägenhet att se en högst komplicerad verklighet genom en förvrängande lins, nämligen Lenins revolutionära antaganden och hans förtröstan att den ”heroiska arbetarklassen” kunde och skulle övervinna alla hinder.

Lih vidhåller att detta perspektiv inte kunde överleva de allt värre problem och fasansfulla kriser som anfäktade den revolutionära regimen efter 1917. Sant, men man undrar om Lih är inne på helt rätt spår när han drar slutsatsen att Lenins revolutionära linje var ”långtifrån realistisk”. Lenin liknas vid den bibliska Noak, som tillitsfullt bygger sin revolutionära ark medan den politiska, sociala och ekonomiska katastrofens översvämning stiger allt högre.

²⁶ *Ibid*, s 291, 288.

²⁷ Lars Lih, *Lenin*, London: Reaktion, 2011, s 13.

”Eftersom arken var byggd på bräckliga antaganden visade det sig att arken läckte, resan innebar större lidande än någon hade väntat sig, och arken hamnade långt från där dess byggmästare planerade.”²⁸

Det är svårt att bedöma Lenins påstådda brist på realism, eftersom Lih (med tanke på att han i en stor del av sitt verk betonar motsatsen) förvånande nog underlåter att tillräckligt uppmärksamma de främsta teoretiska verk som skrivits av denna revolutionär, som, vilket Lih själv understryker, tog teorin på så stort allvar. ”Jag är fortfarande fullständigt ’förälskad’ i Marx och Engels”, bekände Lenin till Inessa Armand 1917, ”och jag tål inte att höra när de blir skymfade. Nej, verkligen – de är äkta vara.”²⁹ Lenin framställs som att han befinner sig i huvudfåran inom den demokrativänliga, arbetarvänliga marxism som var förhärskande i den socialistiska världsrörelsen på hans tid. Det var den Socialistiska internationalen som socialistpartierna över hela världen, inklusive Lenins eget, var anslutna till, tills dess Första världskriget slet den i stycken. Dess marxism omfattade Karl Kautskys rikhaltiga bidrag före 1910, liksom Rosa Luxemburgs, Franz Mehrings, David Rjazanovs, Leo Trotskijs och andras. Lenins särpräglade tolkningar och analyser utvecklades i hög grad mitt i något som Lih har kallat ”det bästa av Andra internationalens marxism”. Den eftertänksamme ryske litteraturkritikern D S Mirskij kommenterade en gång, i sin intressanta gamla biografi om Lenin, att ”leninismen är inte lika med summan av Lenins synsätt. I honom kommer marxisten före skaparen av leninismen, och en av de viktigaste uppgifterna under hans liv var att rättfärdiga och återupprätta den verkliga marxismen.”³⁰

Lih skulle förvisso hålla med om detta. Men det kan vara hans envisa betoning av Lenins nära band till Andra internationalens marxism som bidrar till bokens största brist: den för fram väldigt lite om särdragen hos Lenins marxism. Det visar sig speciellt i den sparsamma behandlingen av Lenins inblandning i Kommunistiska internationalens debatter och utveckling. Det är speciellt allvarligt, eftersom Lenins revolutionära internationalism för honom var nyckeln till hur man skulle gå utöver de olidliga dilemman som orsakades av Första världskriget och Sovjetrysslands isolering efter revolutionen.

Lihs underlåtenhet att på ett tillräckligt sätt ta itu med delar av Lenins tänkande kan också förklara varför han (precis som fallet är med Read) inte verkar ta på allvar det som Moshe Lewin kallade ”Lenins sista strid” mot upprinnelsen till det som senare skulle kallas ”stalinism”. Men han är inte benägen att hålla med om Christopher Reads ”upptäckt” av frön till stalinism i den leninistiska modellen. Lih betonar raka motsatsen, i synnerhet vad gäller ”bondefrågan”. Faktum kvarstår att frågan om den revolutionära internationalismen är nyckeln till vad som drev en del av Lenins närmaste kamrater att göra motstånd mot den stalinistiska apparaten, men det behandlas ganska kortfattat i denna bok. Oavsett hur värdefull Lihs biografi är, så verkar det som om Lenin, som Arendt uttryckte det för många år sedan, ”ännu inte har hittat sin definitiva levnadstecknare.”

Ändå förtjänar Lihs bok, och kommer den troligen att få, en stor läsarskara. Under de alltmer

²⁸ *Ibid*, s 203, 205.

²⁹ *Ibid*, s 13.

³⁰ D. S. Mirskij, *Lenin*, London: Holme Press, 1931, s 192; Paul Le Blanc, “Lenin’s Marxism”, [Platypus Review](#), May 2011; Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#); David Rjazanov, *Karl Marx and Friedrich Engels, An Introduction to Their Lives and Work*, New York: Monthly Review Press, 1974; August H. Nimtz, Jr., *Marx and Engels: Their Contribution to the Democratic Breakthrough*, Albany: State University of New York Press, 2000. I en kritisk recension av Lihs *Lenin Rediscovered*, “A Return to Lenin—But Without Marx and Engels?,” *Science & Society*, oktober 2009, hävdar August Nimtz att Lenins främsta inspiration inte var Kautsky utan Marx. Den skenbara skillnaden mellan Nimtz och Lih minskade när det blev uppenbart att de var överens om att Marx (inte Kautsky) hade företräde för Lenin, och i detta samförstånd fortsatte de att respektera Kautsky före 1910.

utbredda vågorna av kapitalistisk kris kan också ett ökande antal människor ”förälska sig” i Marx’ och Engels’ teorier, och kanske dra slutsatsen att Lenin också är ”äkta vara”. I en värld där en allt större del av befolkningen finner sig vara proletariserad och förtryckt kommer det att finnas en tendens att frambringa personer som kan dras till det sorts leninistiska tänkande som Lih beskriver:

Partiet fyller arbetarna med en känsla för sitt stora uppdrag att leda *narod* [det förtryckta folket], och proletariatet genomför sedan detta uppdrag genom att inspirera *narod* att ansluta sig till arbetarna under deras korståg för att störta tsarismen, och därmed öppna den väg som till sist kommer att leda till socialismen – det är Lenins scenario.³¹

Både Lih och Read inser att studierna av Lenin är mer än bara historiskt intresse. ”Påverkan från, och intresset för, en av 1900-talets viktigaste personer är långt ifrån uttömt”, skriver Read i slutet av sin egen studie. ”Lenins framtid kan innehålla lika många överraskningar som hans förflutna.”³²

Översättning: *Göran Källqvist*

---

³¹ Lih, *Lenin*, s 13, 15.

³² Read, *Lenin: A Revolutionary Life*, s 291.

5. Lenin och revolutionär demokrati

I inledningen till ett urval av Lenins skrifter som jag sammanställde, hävdade jag att Lenins mål var djupgående och radikalt demokratiska och att ”framtiden kan finnas hos dem som förmår använda ... lärdomarna av de leninistiska erfarenheterna i kampen under det tjugoförsta århundradet”. Detta strider mot de tolkningar inflytelserika forskare gjort, från Bertram D Wolfe till Leonard Schapiro och Richard Pipes, tolkningar som också påverkat bland många liberala och vänsterinriktade forskares och kommentatorers synsätt. Där ses Lenin som en auktoritär elitist, som bär huvudansvaret för det totalitära styre som upprättades av den som anges som hans främste lärjunge och arvtogare, Josef Stalin.¹

När jag ifrågasatt den tolkningen har jag pekat på den bolsjevikiska traditionen, den historiska verklighet, som ibland benämns ”leninism”. Som många andra betydelsefulla termer är också den ytterst kontroversiell – det finns inte bara flera och mot varandra djupt stridande innebörder, utan också de som hävdar att termen över huvud taget saknar ”vetenskapligt” värde. När jag själv använder begreppet leninism omfattar det den sammantagna teoretiska, analytiska, strategiska, taktiska och organisatoriska hållning som går hand i hand med Vladimir Iljitj Uljanovs – även känd som Lenin – liv, tänkande och politiska praktik. I denna framställning kommer jag att främst ta itu med frågan om Lenins parti, som ju ses som ett mikrokosmos för det totalitära styre som han påstås ha velat införa.

En hel del arbete väntar förvisso den som vill sätta sig upp mot schablonbilden. Om den marxism som Vladimir Iljitj Lenin stod för helt klart utgör en mäktig kraft för politisk frihet och verklig demokrati står det också klart att det inte går att förneka att den lämnade fältet öppet för det blodiga byråkratiska tyranni som förknippas med Josef Stalin. För anhängare till stalinismen, som kanske ville se en socialism i vardande i den tyranniska regimen, var det naturligt att omfatta synen att Lenin ledde till Stalin. Den ”reellt existerande socialismens” negativa sidor, och det sammanbrott den drabbades av, betydde för många mycket för att undergräva ”leninismens” trovärdighet. Motståndare till socialism och revolution (och även uppgivna, desillusionerade personer som en gång varit anhängare till det) har också framhållit de djupa banden mellan Lenin och Stalin – i syfte att sätta punkt för diskussionen om att den revolutionära socialistiska vägen skulle kunna vara något som en tänkande, human människa skulle kunna överväga.

Ett av problemen med detta, som jag diskuterar i boken *Marx, Lenin, and the Revolutionary Experience*, är att om inte tillräckligt många tänkande, humana människor är beredda att bryta en revolutionärt socialistisk väg mot framtiden, då kommer politisk frihet, verklig demokrati, ett anständigt liv för alla, för att inte tala om att den mänskliga kulturen och hela denna planet, kanske inte har någon framtid.²

Lenin och hans revolution

Frågan om vad hans revolution har att säga oss handlar om mycket mer än ”organisationsfrågan”. I det nya urval av Lenins författarskap som ingår i boken *Revolution, Democracy*,

¹ Paul Le Blanc, ”Introduction: Ten Reasons for Not Reading Lenin”, i *Revolution, Democracy, Socialism*, sid 63, 65. Exempel på anti-Lenin tolkningar kan hittas i Bertram D Wolfe, *Lenin ad the Twentieth Century* (Stanford, Ca: Hoover Institution, 1984); Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union* (New York: Vintage Books, 1960); Richard Pipes, *The Russian Revolution* (New York: Alfred A Knopf, 1991). För en annan salva i nutida akademisk kritik av denna tolkning, se Lars T Lih: ”How a Founding Document Was Found, or One Hundred Years of Lenin’s What Is to Be Done?”, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 4, n° 1 (Winter 2003): sid 5-49.

² Paul Le Blanc, *Marx, Lenin, and the Revolutionary Experience: Studies of Communism and Radicalism in the Age of Globalization*, (New York: Routledge, 2006).

Socialism, framgår vidden och det konsekventa i hans tänkande, hans betoning av att socialister och arbetarklassen måste stödja den kamp som förs av alla som utsätts för förtryck, liksom hans förmåga att kombinera kampen för reformer med en revolutionär strategi.

Lenins betoning av vikten av arbetarklassens politiska självständighet och behovet av arbetarklassens ledarställning (eller hegemoni) om kampen för demokrati och reformer ska segra, förenas med hans syn på samhällsliga allianser (som alliansen mellan arbetare och bönder) som en central aspekt av den revolutionära kampen. Vi hittar också hans utveckling av enhetsfronttaktiken, där olika politiska krafter kan arbeta tillsammans för gemensamma mål, utan att revolutionära organisationer undergräver sin förmåga att lägga fram verkliga alternativ till ett kapitalistiskt status quo. I sina djupgående analyser av den kapitalistiska utvecklingen och av imperialism och nationalism utgår han från, utvidgar och fördjupar i viss mening Marx' egna analyser.

Lenins kraftfulla revolutionärt internationalistiska inriktning innefattar de arbetande och förtryckta folken i hela världen. Särskilt avgörande är hans enastående förståelse av hur demokratisk kamp övergår till en socialistisk revolution. Genom att ifrågasätta utbredda föreställningar som fanns inom den socialistiska rörelsen på hans tid, kunde Lenin analysera statens karaktär historiskt med begrepp (med rötterna hos Marx och Engels, men som samtidigt var anmärkningsvärt innovativa) som visade hur en segerrik arbetarklass skulle ge upphov till en fördjupad och utvidgad demokrati, som slutligen skulle leda till att staten vittrade bort.

Lenin blev givetvis en modell för 1900-talets revolutionära ledare, eftersom han i Ryssland ledde den revolution som innebar att arbetarklassen för första gången tog makten. Det är lärorikt att se John Reed sammanfatta detta i sin klassiska ögonvittnesskildring *Tio dagar som skakade världen*. Vid ett tillfälle ligger fokus på Lenin som heroisk ledare av massorna. ”Så hade Lenin och Petrograds arbetare bestämt sig för uppror, Petrogradsovjeten hade störtat den provisoriska regeringen och tvingat statskuppen på sovjetkongressen. Nu skulle hela det stora Ryssland vinnas för revolutionen – och sedan världen!”³ Senare kommer vi emellertid att få se att Reed åter riktar uppmärksamheten mot bolsjevikpartiet – en utbrytning ur det gamla ryska socialdemokratiska arbetarpartiet, där Lenins fraktion ägnat sig åt en till synes ändlös kamp inte bara mot de mer moderata mensjevikerna, utan också mot en hel myriad av andra strömningar.

”Och det väsentliga var att kamraterna kring Lenin hade en mer allvarlig attityd till de principer vilka de ville förverkliga vad som än hände och med vilka de ville genomsyra hela det praktiska arbetet ...”, som Lenins hustru Krupskaja uttryckte det. Hon tillade att ”Iljitj avskydde de dimmiga, principlösa försoningssträvandena, en försoning med alla, vem som helst. Detta var detsamma som att helt uppge positionerna mitt under kampen.” I stället ”var det viktigt att det fanns ett enhetligt particentrum, kring vilket hela den socialdemokratiska arbetarmassan kunde samlas ...”. Den slutliga brytningen – då bolsjevikpartiet etablerades som självständig enhet – kom på konferensen 1912 ”då vi sakligt kunde diskutera arbetet hemma och dra upp en exakt linje för detta arbete.”⁴

Det är detta Reed ägnar sina senare kommentarer:

Bolsjevikerna erövrade inte makten genom att kompromissa med de besuttna klasserna eller med de andra politiska ledarna eller genom att överta det gamla förvaltningsmaskineriet. Och inte heller genom en liten klicks organiserade våld. Om de ryska massorna inte hade varit mogna för revolutionen skulle den ha misslyckats. Enda anledningen till bolsjevikernas framgång var att de för-

³ John Reed, [Tio dagar som skakade världen](#).

⁴ N K Krupskaja, [Lenin](#).

verkligade de breda lagrens primära behov. De kallade dem att riva ned det gamla och samarbetade med dem vid uppbyggandet av ett nytt samhälle ur ruinerna.⁵

Den bolsjevikiska mystiken

Samspelet mellan Lenin, bolsjevikpartiet, den bredare arbetarrörelsen i Ryssland och de upproriska arbetar- och bondemassorna är vad som driver de flesta seriösa studier av ryska revolutionen. De bland oss som ägnat oss åt sådana studier har inte kunnat undgå att stöta på vad som nästan skulle kunna kallas bolsjevikpartiets mystik. N N Suchanov, en av Lenins bolsjevikiska motståndare i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet (som erkände Lenins roll som ”förkunnare av den revolutionära marxismens idéer” och som ”den mest auktoritativa ledaren för den proletära vänstern i Sovjet”) kommenterade vad han kallade ”de karakteristiska dragen i bolsjevikernas ‘livsstil’ och de specifika metoderna i bolsjevikernas parti-arbete” – som han inte särskilt sympatiskt beskrev på följande vis:

Det framgick ganska klart att bolsjevikernas hela arbete skedde inom de järnramar ett utländskt andligt centrum utgjorde [förmodligen Lenins idéer], utan vilket partiarbetarna skulle ha känt sig fullständigt vilna och som de på samma gång var stolta över och som de bästa bland dem såg sig som hängivna tjänare till, som riddarna runt den Heliga Graalen.⁶

En mindre insatt och mer sympatisk känsla för denna verklighet står att finna i de skildringar som gjordes av Albert Rhys Williams, en annan vänsterinriktad journalist från USA än John Reed. Reed och Williams, samt Louise Bryant och Bessie Beatty, hamnade på resa i Ryssland (före bolsjevikernas maktövertagande) tillsammans med en liten grupp återvändande rysk-amerikanska revolutionärer, som Williams betecknade som ”fria, unga, oförvägna andar”, men som ”heller inte var vare sig några dumskallar eller stollar. Sådant hade de blivit av med under sina resor runt om i världen. Inte heller var de några hjältedyckare. Bolsjevikernas rörelse var enkel och engagerad, men samtidigt realistisk och helt främmande för hjältedyckan”. Men, som Williams senare skulle framhålla, bestod deras hållning gentemot Lenin ”på det stora hela i att de förlitade sig på att han skulle använda sin skarpsinniga och breda kännedom om den marxistiska teorin, tillsammans med hans nära kännedom om folket, och hans taktiska geni när det gällde känslan för när ögonblicket var inne då folket var redo att ta makten och leda dem”. Förutom detta betonade Williams också andra egenskaper – ”deras tilltro till arbetarnas historiska roll, deras sunda förnuft, deras medkänsla – [och] förmodligen det viktigaste inslaget: självdisciplin. Detta tillsammans med deras obändiga optimism, en inställning som handlade om mod och djärvhet”. Williams avslutade på följande sätt: ”Bara dessa egenskaper gjorde det möjligt för dem att överleva de prövningar som väntade.”⁷

1919 ändrades namnet på bolsjevikpartiet från ”Ryska socialdemokratiska arbetarpartiet (bolsjevikerna)” till Ryska kommunistpartiet (bolsjevikerna). Övergången från ett parti, som strävade efter att störta staten genom en revolution, till ett parti som satt vid statsmakten, skulle till sist bana väg för en ödesdiger förändring (som vi strax ska gå in närmare på), men den tidiga kommunistiska rörelsen fortsatte att hänvisa till den gamla bolsjevikiska moralen en bra bit in på 1920-talet. Till detta parti, som Nikolaj Bucharin och Jevgenij Preobrazjenskij skriver i *Kommunismens ABC*, ”ansluter sig de bästa av arbetarna och de fattigaste bönderna. De tillägger ”alla de mål vartill ett parti strävar i och med att det företräder sin klass’ intressen, utgör just partiprogrammet” och ”av våra framgångar och misslyckanden, av våra

⁵ Reed, *Tio dagar ...*

⁶ N N Sukhanov, *The Russian Revolution 1917: A Personal Record*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984), sid 279-280, 289.

⁷ Albert Rhys Williams, *Lenin, The Man and His Work*, (New York: Scott and Seltzer, 1919), sid. 45, 48; Albert Rhys Williams, *Journey into Revolution: Petrograd, 1917-1918*, Chicago: Quadrangle Books, 1969), sid 51, 62.

fel och missgrepp lär inte bara vi själva utan också hela det internationella proletarietet”.⁸

I sin *Bolsjevikpartiets historia* från 1923 lade Grigorij Zinovjev stor vikt vid begreppet ”yrkesrevolutionär” (ofta synonymt med termen ”kader”). ”Detta begrepp – ‘yrkesrevolutionär’ – spelade roll i striderna mellan bolsjeviker och mensjeviker”, skrev Zinovjev. Lenins argument var:

... mot oss ... står det tsaristiska självhärskardömets enorma makt, hela den apparat det upprättat under 300 år av maktinnehav; mot oss står det gamla Rysslands alla tekniska resurser, dess skolor och tidningar; och samtidigt har vi en helt ny och ungdomlig arbetarrörelse. Om vi vill få de arbetande massorna att enas och föra samman de små enskilda eldar, som blossar upp här och var, till ett enda stort bål behöver vi en speciell, nästan underverksliknande apparat i stånd att förverkliga detta. Och i detta syfte är det i sin tur inte mindre nödvändigt att vi för samman personer, som är verkligt hängivna arbetarklassen i en organisation av yrkesrevolutionärer.⁹

Lenin själv hade påpekat detta en artikel från 1900, ”Vår rörelses trängande uppgifter”, och på det klassiska marxistiska språk, som genomsyrade den tidens internationella socialistiska rörelse, betonat att arbetarklassen i Ryssland måste ”utföra den stora historiska uppgift som åvilar den: att befria sig själv och hela det ryska folket från politisk och ekonomisk träldom”. Men, slog han fast, detta skulle inte inträffa om den inte frambringade ”egna politiska ledare, egna avancerade representanter, som kunnat organisera rörelsen och leda den.”. Han tillade att ”den ryska arbetarklassen har redan visat att den kan frambringa sådana personer”. Han avslutade:

Vi måste utbilda folk, som inte bara ägnar sina lediga kvällar utan hela sitt liv åt revolutionen; vi måste bygga upp en organisation, som är tillräckligt stor för att man inom den skall kunna genomföra en strikt arbetsfördelning mellan de olika områdena av vårt arbete... socialdemokratien binder inte sina händer, inskränker inte sin verksamhet till en på förhand uttänkt plan eller metod för den politiska kampen; den erkänner alla kampmedel, om de bara motsvarar partiets förhandenvarande krafter och ger möjlighet att uppnå de största resultaten under givna förhållanden... Framför oss ligger fiendens fästning i hela sin styrka, och från den överöses vi med moln av kartescher och kulor, som rycker bort våra bästa kämpar. Vi måste inta den fästningen, och vi kommer att erövra den, om vi förenar det vaknande proletarietets alla krafter med de ryska revolutionärernas alla krafter i ett parti, vilket drar till sig allt som är livsdugligt och ärligt i Ryssland.¹⁰

I sin ytterst viktiga studie av den tidiga bolsjevismen, *Lenin Rediscovered*, visar Lars Lih tydligt att det som stod modell för Lenin var det socialdemokratiska partiet i Tyskland, som han försökte anpassa till den ryska verkligheten, samtidigt som han helt höll fast vid de revolutionära perspektiven hos Marx och Engels och därmed (trodde han) också till de tyska kamraternas exempel. Man kan emellertid hävda, att han ovetandes var mer konsekvent och helhjärtat trogen mot marxismens perspektiv än vad August Bebel, ”den tyska socialdemokratins stora förgrundsfigur”, och Karl Kautsky, ”marxismens påve”, var. Både Bebel och Kautsky hade under sin politiska bana fått göra kompromisser med starka icke revolutionära krafter, något som så småningom försämrat det revolutionära virket inom den tyska socialdemokratien och inom den Socialistiska (eller Andra) internationalen på ett sätt som inte skulle stå klart för Lenin förrän 1914.¹¹

I viss mening ligger det en sanning i vad Max Eastman, nära kamrat till både John Reed och

⁸ N Bucharin och J Preobrazjenskij, [Kommunismens ABCD](#).

⁹ Grigorij Zinovjev, *History of the Bolshevik Party from the Beginnings to February 1917: A Popular Outline*, (London: New Park Publications, 1973), sid. 78.

¹⁰ V I Lenin, [Vår rörelses trängande uppgifter](#).

¹¹ Lars Lih, *Lenin Rediscovered: "What Is to Be Done?" in Context*, (Leiden/Boston: Brill, 2006). [Ett längre utdrag som handlar om Lenins relationer till Kautsky finns översatt till svenska på marxistarkivet, se [Kautsky och Lenin](#)]

Albeert Rhys Williams, konstaterade 1926, då han beskrev Lenins parti på följande vis och därmed bidrog till att förstora den bolsjevikiska mystiken:

Det är en organisation av aldrig tidigare existerande slag. Det förenar vissa väsentliga drag hos ett politiskt parti, en professionell sammanslutning, en helig orden, en armé, en vetenskaplig förening – och ändå är det inte på minsta vis någon sekt. I stället för att dess medlemmar omhuldar någon form av sektmässig psykologi omhuldar det en viss relation till de dominerande samhällsklasserna, som Marx definierade dem. Och den relationen fastlades av Lenin, och som korrigerades gradvis, av honom med en skarpsinnighet som Marx aldrig kunnat drömma om.¹²

Ett problem med Eastmans sätt att framställa Lenin som den Heroiske individen är att en viktig del av bolsjevikpartiet går förlorad, en del som skickligt fångas av den indiska marxisten, akademikern och revolutionära feministen Soma Marik, som skriver att ”det bolsjevikparti som framträdde i februari 1917 var inget som Lenin skapat på egen hand. Även om han var dess främste teoretiker så hade partiet uppstått genom långvarigt samspel mellan arbetande folk och teoretiker och gång på gång omformats”. Hon konstaterar att ”många idéer och organisatoriska begrepp var tvungna att modifieras eller förkastas under trycket från händelseutvecklingen och klasskampen”.¹³

Bolsjevismen och dess motsats

Eastman använde också en något tveksam etikett för att beskriva Lenin – ”revolutionens ingenjör”. Därifrån skulle steget vara begreppsmässigt litet till att beteckna bolsjevik- och kommunistpartiet som en kollektiv ”revolutionens ingenjör”, där människorna utgör råvaran i samhällsuppbygget. Och detta har samband med vad som hände på 1930-talet: en blodig kollektivisering av jorden och en intensivt exploaterande superindustrialisering, krönt av intensifierad auktoritär kontroll över delar av kulturlivet, en ny definition av socialism utan yttrandefrihet och demokrati, glorifiering av den byråkratiska diktaturen, personkult runt Stalin, en allt hårdare repression, utvidgning och brutalisering av arbetsläger i rasande takt, de beryktade ”utrensningarna” där påhittade anklagelser och tillrättalagda rättegångar ledde till oräkneliga avrättningar.

Allt detta skedde i kommunismens namn, under ledning av Sovjetunionens kommunistiska parti, vilket fick J Arch Getty och Oleg V Naumov att förse sitt viktiga arbete med titeln *The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932-1939*. Om kommunistpartiets ledning, som såg sig själv som fortsättningen på den leninistiska politiken, skriver Getty:

Enligt den världsuppfattning de konstruerat hängde mänsklighetens framtid på socialismen. Socialismen i sin tur hängde på att det revolutionära experimentet i Sovjet kunde överleva, vilket i sin tur hängde på att bolsjevikregimen fortsatte att vara enad, strängt disciplinerad och hade kontrollen över ett samhälle, som ofta uttryckte en fientlig inställning gentemot regimen.

Och samtidigt medger Getty, att något nytt hade tillförts den sovjetiska verkligheten i början av 1930-talet.

¹² Max Eastman, *Marx, Lenin and the Science of Revolution*, (London: George Allen & Unwin, 1926), sid. 150-160. Jämför med Eric Hobsbawms mer nutida kommentarer i *Ytterligheternas tidsålder*: ”Styrkan hos de världsrevolutionära rörelserna låg i den kommunistiska organisationsmodellen, Lenins ’parti av ett nytt slag’, en respektingivande innovation av 1900-talets sociala ingenjörskonst som kan jämföras med medeltida uppfinningar som de kristnas munkordnar och andra samfund. Modellen gav även små organisationer oproportionerligt stor genomslagskraft och effektivitet, eftersom partiet kunde begära en osedvanlig hängivenhet och självupoffring av sina medlemmar, en mer än militär disciplin och sammanhållning, och en fullkomlig inriktning på att verkställa partiets beslut till varje pris.” Han tillägger att framgången för sådana organisationer, som revolutionära partier, ”beror på av vad som inträffar bland massorna”.

¹³ Soma Marik, *Reinterrogating the Classical Marxist Discourses of Revolutionary Democracy*, (Delhi, Indien, Ankar, 2008), sid. 289.

Detta ”nya läge”, som stalinisterna talade om, utgjordes av den katastrofala situation, som den stalinistiska ledningen befann sig i efter hungersnöden 1929-1932 och den repression och de sociala omvälvningar som kollektiviseringen och industrialiseringen orsakat.¹⁴

Som Albert Rhys Williams sent i livet skulle konstatera, betecknades denna politik som revolutionär i partiets lärobok från 1938, *SUKP(b):s historia*, där läsarna fick veta följande: ”Det säregna i denna revolution bestod i att den utfördes *uppifrån* på statsmaktens initiativ”. Williams kommenterar: ”Vägen var lång från Lenins ständiga maningar till ‘initiativ underifrån’ under en långt svårare tid 1918.” På senare tid har Robert C Tucker skrivit att ”följderna insågs inte, i varje fall inte fullt ut”, vid denna tid inom kommunistpartiet, ”så mycket hade partiet kollektivt vant sig vid att se tanken på att bygga socialismen som en utvecklingsprocess”. För Lenin ”hade det aldrig varit tal om att socialismen skulle byggas uppifrån med hjälp av repressiva metoder mot stora delar av den befolkning som revolutionen var beroende av, särskilt inte tvångskollektivisering av bönderna”.¹⁵ Den omtalade ”revolutionen uppifrån” härstammade från en annan stalinistisk uppfinning – om att bygga ”socialism i ett land”, vilket stod i skarp motsättning till de internationalistiska perspektiven hos Marx, Lenin, bolsjevikpartiet före 1924 och Kommunistiska internationals fem första kongresser.

I själva verket strider dynamiken hos och konsekvenserna av denna ”revolution uppifrån” mot de organisatoriska principer för partiet som fastslagits vid Kommunistiska internationals tredje kongress 1921, där det hette att ”Den demokratiska centralismen i den kommunistiska partiorganisationen måste vara en verklig syntes, en *sammansmältning* av centralismen och den *proletära demokratin*”. I den resolutionen varnades uttryckligen för en skiljelinje inom partiet mellan ”aktiva funktionärer och passiva massor” och för ”en formell eller en mekanisk centralisation [som innebar] centralisation av makten i händerna på en partibyråkrati för att *behärska* de övriga medlemmarna eller det utanför stående revolutionära proletariats massor.”¹⁶

Frön till stalinismen

Det fanns emellertid inslag i bolsjevikernas politik under Lenin, som skulle kunna sägas innehålla frön till vad som skulle bli känt som stalinism. Den fantastiska egenskapen hos Lenins marxism, framför allt åren 1915-1917, var enheten mellan revolutionär strategi och revolutionära mål – vardera genomsyrad av en levande, kompromisslös aktivism, upprorsanda och radikal demokrati bland arbetarna. Detta är bestående i de stora symfonierna av historiskrivning och analys, som de bästa företrädarna för den revolutionära marxismens tradition har åstadkommit. Detta var den stora triumfen för Lenin och som skulle nå sin kulmen genom bolsjevikrevolutionen.¹⁷

Lenins tragedi bestod i att allt detta bröt samman 1918 – inte enbart på grund av den försvagning som det blodiga våldet ledde till, utan på grund av att den enkla lösningen ”arbetardemokrati” fick svårigheter, när de abstrakta visionerna ställdes inför den konkreta verklig-

¹⁴ J Arch Getty och Oleg V Naumov, *The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932-1939*, (New Haven, CT, Yale University Press, 1999), sid. 11.

¹⁵ Williams, *Journey into Revolution*, sid. 326-327; Robert C Tucker, *Stalin in Power: The Revolution from Above, 1928-1941*, (New York: W W Norton, 1992), sid. 8, 65.

¹⁶ Resolutionen ”Riktlinjer för de kommunistiska partiernas uppbyggande och organisationsarbete” i [Kominterns tredje kongress](#),

¹⁷ Se exempelvis Leo Trotskij, *Ryska revolutionens historia*. En genomgång av senare historiskrivning med den inriktningen kan återfinnas i Ronald G Suny, ”Toward a Social History of the October Revolution”, *American Historical Review* 88, n° 1, februari 1983. Ett bra exempel på sentida forskning är Kevin Murphys *Revolution and Counterrevolution: Class Struggle in a Moscow Metal Factory*, (New York: Berghahn Books, 2005), som utvidgar den sortens analys till tiden efter revolutionen.

heten. Arbetarkommittéer och fabriks- och kvartersråd hade inte tillräckligt med kunskap och information för att kunna fatta praktiska beslut och heller inte tillräckligt med erfarenhet och kunskap för att fatta beslut som kunde bidra till att styra ekonomin på nationell nivå, skapa bra samhällsservice runt om i landet, anta en konsekvent utrikespolitik, eller sköta en fabrik. Detta förstärktes av den enorma förstörelse som första världskriget medfört, de många hänsynslösa utländska interventionerna mot revolutionen, den ekonomiska blockaden och inbördeskrigets färor. ¹⁸

Och i detta läge gick det inte att tolerera yttrandefrihet, press- och församlings- och organisationsfrihet – vilket kunde leda till att det spreds osäkerhet, eller superrevolutionära alternativ, eller att kontrarevolutionen gynnades. Det ledde till förbud mot mensjeviker, anarkister, socialistrevolutionärer både till vänster och höger, liberaler, präster och andra. 1919 hade Lenin ståndpunkten att bara kommunistpartiets diktatur kunde tillåtas.

I viss mening återspeglade detta en mäktig bit av sanningen – men följden blev enorma motsägelser och oundvikliga övergrepp, brott och korruption. Maria Spiridonova, vänster-socialistrevolutionärernas framstående ledare, som en gång varit allierad till bolsjevikerna, skrev ett öppet brev från ett av bolsjevikernas fängelser, där hon gav innehåll åt denna moraliska katastrof: ”Ert parti hade stora uppgifter och tog sig till en början också an dem på ett vackert sätt. Oktoberrevolutionen, då vi gick sida vid sida, måste segra, på grund av att dess grunder och slagord hade rötterna i den historiska sanningen och fick starkt stöd av hela det arbetande folket.” Men i november 1918 hade allt detta förändrats: ”I proletariats namn har ni sopat undan alla moraliska landvinningar hos vår revolution. Himmelsskriande saker har utförts av tjekan på provinsnivå, och av den all-ryska tjekan. Ett blodtörstigt hån mot människornas själar och kroppar, tortyr och förräderi och sedan – mord, ändlösa mord, utan att några utredningar skett, bara på grund av angivelser, utan att man väntat på några bevis på skuld.” ¹⁹

Detta medgav också anhängare till bolsjevikerna, även när de försvarade dem. Exempelvis skrev Albert Rhys Williams 1921 i sin klassiker *Through the Russian Revolution*:

Förtryck, tyranni, våld, skriar fienderna. ”Man har avskaffat yttrandefrihet, pressfrihet, föreningsfrihet. Man har infört militär tvångsinskrivning och tvångsarbete. Man har regerat på ett inkompetent sätt och skött industrin ineffektivt. Man har gjort sovjeterna till ett bihang till kommunistpartiet. Man har besudlat sina kommunistiska ideal, ändrat och bytt program och kompromissat med kapitalisterna”.

En del av dessa anklagelser är överdrivna. Många går att förklara. Men inte alla. Sovjetunionens vänner sörjer över dem. Och dess fiender har uppmanat världen att förfäras och protestera ...

Medan hatet mot bolsjevikerna utomlands växer från dag till dag och de får heta ”fiender till civilisationen” sliter samma bolsjeviker för att hindra att civilisationen i Ryssland bryter samman. ²⁰

Victor Serge skulle senare skriva:

Ordet ”totalitarism” fanns inte ännu. Själva saken lade sig tungt över oss utan att vi var medvetna om det ... Maktmonopolet, tjekan, Röda armén lämnade ingenting kvar av den drömda ”kommun-staten” än en teoretisk myt. Kriget, det inre försvaret mot kontrarevolutionen, hungers-

¹⁸ Ett viktigt, om än ensidigt, bidrag till denna tragiska utveckling är Simon Piranis, *The Russian Revolution in Retreat, 1920-24: Soviet Workers and the New Communist Elite*, (London: Routledge, 2008), men se även Paul Le Blanc: ”Bolshevism and Revolutionary Democracy”, *New Politics*, Winter 2009.

¹⁹ Isaac Steinberg, *Spiridonova: Revolutionary Terrorist*, (Freeport, NY: Books for Libraries Press, 1971), sid. 235-236. För en mer detaljerad dokumentation, se George Leggett, *The Cheka: Lenin's Political Police*, (Oxford: Clarendon Press, 1981).

²⁰ Albert Rhys Williams, *Through the Russian Revolution*, (New York: Monthly Review Press, 1967), sid. 276-277, 278.

nöden som skapade en byråkratisk ransoneringsapparat, hade dödat sovjetdemokratien. Hur skulle den återfödas? När? Partiet levde med den berättigade känslan att minsta släpphänthet skulle ge reaktionen övertaget.²¹

Leninism mot stalinism

Lenin hade alltid ansett att även om ”Partiet, som arbetarklassens förtrupp, inte får sammanblandas ... med klassen som helhet” var det så att ”en mångfald av rika och fruktbärande” relationer med arbetarklassen som helhet måste underlättas genom ”att den demokratiska principen tillämpades fullt ut inom partiorganisationen”. Detta innebär att organisationen skulle verka enligt ”den demokratiska centralismens principer”. Enheten och sammanhållningen i partiet måste genomsyras av ”garanterade rättigheter för minoriteter och all lojal opposition ... för varje [lokal] partiorganisationens självständighet ... att alla partifunktionärer måste väljas och att deras mandat måste kunna återkallas” och att ”det måste finnas plats för omfattande och fria diskussioner om frågor som rör partiet, öppen och kamratlig kritik och värdering av händelser i partiets liv”. Detta skulle hjälpa den proletära förtruppen att knyta an till ”och – om man vill uttrycka det så – i viss betydelse smälta samman med bredast tänkbara delar av det arbetande folket”, men (som Lenin förklarade 1920) detta kunde ske bara genom ett långvarigt arbete och dyrköpta erfarenheter. Deras frambringande skulle ”underlättas av en riktig revolutionär teori vilken ... ej utgör en dogm, utan slutgiltigt utformas först i intimt samband med den verkliga massrörelsens, den verkliga revolutionära rörelsens praktiska verksamhet”.²²

1921 tecknade Leo Trotskij en bild av vad som var ”bolsjevikiskt” och som stod mer i samklang med Williams intryck, Kominterns resolution från 1921 och Lenins artiklar. Han använde den emellertid som argument mot byråkratiskt-konservativa tendenser inom den nu härskande organisationen. ”En bolsjevik är inte bara en disciplinerad människa, han är en människa som i varje enskilt fall och i varje fråga skapar sig en fast mening och modigt försvarar den inte bara mot sina fiender utan också mitt i det egna partiet. Kanske hamnar han i dag i minoritet i sin organisation. Han underkastar sig, för det är ju hans eget parti.” Och om han har rätt kommer han, genom att ihärdigt lyfta fram sin åsikt, att ”göra sitt parti en tjänst”. Det som partiet behöver ”är inte lismande funktionärer utan ‘moraliskt härdade människor, människor som genomsyras av personlig ansvarskänsla’. Han underströk: ”Vad som behövs är kritik, verifiering av fakta, självständigt tänkande, personligt bearbetande av nuet och framtiden, oberoende karaktär, ansvarskänsla gentemot sig själv och sitt eget verk.”²³

Lenins och Trotskijs kommentarer stämmer också med den klagörande skildring som Victor Serge gjorde av hur bolsjevikpartiet var 1917, där han med en slående liknelse talade om ”partiet som arbetarklassens nervcenter, dess hjärna”. Och nervcentret – som förgrenar sig genom hela kroppen – förmedlar budskap fram och tillbaka, från hjärnan och till den. Det revolutionära partiets medlemmar, skriver Serge, ”måste, genom vetenskapliga analyser av de historiska processerna, avslöja händelsernas riktning och de möjligheter som står till buds”. Och utöver detta, precis som nervsystemet förmedlar känslor och information genom ens kropp samtidigt som det samverkar med vårt centrala förstånd, ”måste kamraterna i partiet inse vilka handlingar som krävs och är möjliga för proletariatet, i enlighet med den historiska nödvändigheten och inte med tillfälliga önskingar och förhoppningar. Kort sagt måste de se verkligheten, gripa tillfället och bestämma sig för den handling, som utgör länken mellan det

²¹ Victor Serge, [En revolutionärs minnen](#)

²² Lenins kommentarer finns samlade i Paul Le Blanc, *From Marx to Gramsci: A Reader in Revolutionary Marxist Politics*, (Amherst, NY: Humanity Books, 1996), sid. 59 och Paul Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), sid. 237.

²³ [Den nya kursen](#)

verkliga och det möjliga”. Avgörande för vad som bör göras är ”proletariatets egna högre intressen”. Serge gör följande sammanfattning av detta:

Oktoberrevolutionen ger oss en nästan perfekt modell för det proletära partiet. Medlemmarna av det må vara relativt få, men de lever med och bland massorna. Åren har varit långa och prövande – en revolution [1905], därefter underjordisk verksamhet, exil, fängelse, oändliga ideologiska strider – men de har försett partiet med utmärkta aktivister och verkliga ledare, vars tänkande också stärkts genom kollektivt agerande. Enskilda initiativ och utstrålningen hos starka personligheter uppvägdes av klok centralisering, frivillig disciplin och respekt för erkända förebilder. Trots den organisatoriska apparatens effektivitet drabbades partiet inte av minsta byråkratiska urartning. Det gick inte att hitta någon form av fetischism kring organisatoriska normer; det var fritt från dekadenta och tvivelaktiga traditioner; den dominerande traditionen var kriget mot opportunisten – det var revolutionärt ända in i mörkret.²⁴

Vad Serge skriver om här stämmer med de skildringar som gjorts av Williams, Reed och Krupskaja och även med Lenins och Trotskij. Det har inte mycket gemensamt med J Arch Gettys ideologiska skildring av de s k bolsjeviker, som medvetet gick in för ”självdstruktion” på 1930-talet. Getty medger att ”bolsjevikpartiet var produkten av idealistiska, jämlika och samhällsligt progressiva delar av den ryska intelligentian och arbetarklassen”. ”Men på 1930-talet hade mycket av den ursprungliga idealismen gått förlorad eller omvandlats, när bolsjevikiska revolutionärer blivit tjänstemän i staten.”²⁵

Men inte alla bolsjeviker hade blivit korrupta på det sätt Getty talar om. En del var det förstås. 1932 skrev Trotskij från sin exil:

På den proletära diktaturens grund – i ett efterblivet land omgivet av kapitalism – har för första gången ur arbetarnas övre skikt skapats en mäktig byråkratisk apparat som höjer sig över massorna och talar i deras namn, en apparat som har enorma resurser till sitt förfogande, där man håller varandra om ryggen och som genomsyrar en arbetarregerings politik med sina intressen, metoder och förordningar.

Han äter och super, ynglar av sig och lägger sig till med ansenlig kulmage. Han uttalar sig myndigt och självsäkert med klangfylld stämma. Han handplockar folk underifrån som är honom trogna, förblir trogen mot sina överordnade och förbjuder andra att kritisera honom. Och allt detta uppfattar han som generallinjens andemening.²⁶

Under samma tid klagade en oppositionell kommunist i Sovjetunionen, Martemjan N Rjutin, över att ”Stalin håller på att ta död på leninismen, [ta död på] den proletära revolutionen under den proletära revolutionens fana, [ta död på] det socialistiska uppbygget under det socialistiska uppbyggets fana”. Rjutin, som en gång varit ledare för kommunistpartiet i Moskva, men blivit utesluten 1930 för att ha motsatt sig tvångskollektiviseringen av jordbruket, skrev nu att ”den mest ondskefulla fienden till partiet och den proletära diktaturen, den mest ondskefulla kontrarevolutionären och provokatören kunde inte ha gjort en bättre insats för att krossa partiet och det socialistiska uppbygget än vad Stalin gjorde”. Han tillade att ”huvuddelen av Lenins kamrater har avlägsnats från ledande ställningar och en del av dem sitter i fängelse eller befinner sig i landsflykt; andra har kapitulerat medan ännu några har en eländig tillvaro, efter att ha demoraliserats och förödmjukats, och slutligen finns några som efter att fullständigt ha urartat har förvandlats till diktatorns lojala tjänare”.²⁷

²⁴ Victor Serge, *Year One of the Russian Revolution*, (Chicago: Holt, Rinehart and Winston, 1972), sid. 60-61.

²⁵ Getty och Naumov, *The Road to Terror*, sid. 8.

²⁶ Trotskij, [Vad härnäst? Det tyska proletariatets ödesfrågor](#)

²⁷ Paul Le Blanc, *Marx, Lenin, and the Revolutionary Experience: Studies of Communism and Radicalism in the Age of Globalization*, (New York: Routledge, 2006), sid. 133-134. Se även Sobhanlal Datta Gupta, ed., *The Rytin Platform: Stalin and the Crisis of the Proletarian Dictatorship, Platform of the "Union of Marxist-Leninists"*, (Kolkata, Indien: Seribaan, 2010).

Som Lenin själv hade insett kunde dilemmat för en regim, som upprättats i en anda av socialistisk demokrati och som utvecklats till en byråkratisk diktatur, bara lösas genom en revolution som ledde till att mer avancerade industriländer kom in i den socialistiska omloppsbanan och skapade en materiell bas för ett socialistiskt samhälles ekonomiska och kulturella utveckling. Men då spridningen av socialistiska revolutioner hade upphört lamslogs revolutionens Ryssland av de växande motsättningarna. Moshe Lewin har skrivit att ”1924 [innebar] slutet för bolsjevismen” och tillade följande:

Den ena efter den andra gruppen av gammelbolsjeviker skulle ytterligare några år ägna sig åt en försvarskamp i ett försök att i en eller annan form rätta till kursen. Men deras politiska tradition och organisering, som var rotad i den ryska och europeiska socialdemokratien, sopades raskt undan av mängden av nya medlemmar och nya organisatoriska strukturer, som pressade in organisationen i en helt ny form. Att partiet omvandlades till en apparat – med karriärer, disciplin, rangordning, avskaffande av alla politiska rättigheter – var en fullständig skandal för de olika oppositionsgrupperna 1924-1928.²⁸

Men dessa upprörda kommunister sopades undan och undertrycktes våldsamt av det som Michal Reiman korrekt betecknat som ”ett härskande samhällssikt, avskilt från folket och fientligt till det”, även [skulle jag själv tillägga] när detta skikt uppgav sig tala i folkets namn och med samma språkbruk som Marx och Lenin.²⁹

Den lilla återstoden

Bland sovjetiska kommunister fanns det förvisso också sådana som, samtidigt som de anpassade sig till stalinismens atmosfär, varken blev genomkorrumpade eller helt övergav tidigare ideal eller leninistiska uppfattningar. (Hur det gick för en del av dem har skildrats av oppositionella sovjetiska/post-sovjetiska forskare som Roy Medvedev och Vadim Rogovin, och även på ett lysande sätt av den amerikanska historikern Wendy Z Goldman³⁰. Samma gällde också den internationella kommunistiska rörelsen. Medan marxistisk teori och revolutionära organisatoriska utsikter blev alltmer komprometterade och dragna i smutsen fanns några – även i ledningarna för en del kommunistpartier – som under en tid lyckades förbli trogna sina ursprungliga idéer från 1920-talet. Under en kort tid kunde personer som M N Roy i Indien, James P Cannon i USA, Chen Duxiu i Kina, Antonio Gramsci i Italien och Georg Lukács i Ungern fortsätta att utträta ett betydelsefullt politiskt arbete. Gramsci och Lukács stod för teoretiska insatser, som utgör betydande intellektuella och kulturella bidrag – och som inte kan kallas annat än levande uttryck för leninismen.

Bland marxister som var påverkade av leninismen, men inte kunde omfatta Stalins version av marxismen, återvände en del till vänstern inom socialdemokratien (Andra internationalen), några följde Trotskij och bildade Fjärde internationalen (i ett försök att utveckla vad Trotskij talade om som ett ”bolsjevik-leninistiskt” alternativ till stalinismen), en del övergav alla tankar på revolutionär politik, och några fortsatte att studera marxismen samtidigt som de fjärmade sig allt längre från politisk verksamhet. Bland européerna inom den sistnämnda kategorin uppstod något som fick etiketten ”västmarxism”. Det innebar ofta rika studier av filosofiska, samhälls- och historiska frågor, med analyser av en rad frågor som hängde samman med kultur och medvetande. I slutet av 1900-talet var många intellektuella och

²⁸ Moshe Lewin, *The Soviet Century*, (London: Verso, 2005), sid. 308.

²⁹ Michal Reiman, *The Birth of Stalinism: The USSR on the Eve of the "Second Revolution"*, (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1987), sid. 119.

³⁰ Roy Medvedev, *Let History Judge: The Origins and Consequences of Stalinism*, reviderad upplaga (New York: Columbia University Press, 1989); Vadim Z Rogovin, *1937, Stalin's Year of Terror*, (Oak Park, MI: Mehring Books, 1998) och *Stalin's Terror of 1937-1938: Political Genocide in the USSR*, (Oak Park, MI: Mehring Books, 2009); Wendy Z Goldman, *Terror and Democracy in the Age of Stalin: The Social Dynamics of Repression*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

akademiker inne på att ställa denna västmarxism inte bara mot Stalin utan också mot Lenin (där det ofta hette att den senare bara skulden för den förre). Men två av västmarxismens förgrundsfigurer råkar vara två ytterst raffinerade och obotfärdiga leninister – Lukács och Gramsci – som författade sina främsta verk samtidigt som de försökte bygga upp ledningen för kommunistpartierna i sina respektive länder. Deras författarskap innehåller enträgna försök att använda Lenins revolutionära politiska tänkande i syfte att ägna sig åt partibygge och revolutionärt strategiskt tänkande.³¹

Även nu, efter det så hyllade ”sammanbrottet för kommunismen” verkar det – med tanke på hur världen ser ut – möjligt att denna kritiska bolsjevikiska och leninistiska tradition även i fortsättningen kommer att ha sin lockelse och utvecklas vidare av dagens och morgondagens revolutionära aktivister.³² Särskilt om de förmår göra denna tradition levande för dagens protester och politiska agerande är det troligt att debatten kommer att virvla kring frågan om Lenin och revolutionär demokrati.

Översättning: Björn Erik Rosin

---

³¹ Om Västmarxismen, se Perry Anderson, *Om den västerländska marxismen*, Arkiv, 1984. Gramscis politiska texter och fängelseanteckningar fram till 1930-talet och fyra verk av Lukács mellan 1923 och 1929 är framstående bidrag till verklig leninism. För Gramsci se *Selections from Political Writings 1910-1920*, (New York: International Publishers, 1977), *Selections from Political Writings 1921-1926*, (New York: International Publishers, 1971); för Lukács, se [Historia och klassmedvetande](#), vidare [Lenins tankevärld](#), *A Defence of "History and Class Consciousness" – Tailism and the Dialectic*, (London: Verso, 2000), och "Blum Theses, 1928-1929" i *Tactics and Ethics: Political Essays, 1919-1929*, (New York: Harper and Row, 1973). Även Trotskijs arbeten passar in i denna kategori – en bra översikt återfinns i Kunal Chattopadhyay, *The Marxism of Leon Trotsky*, (Kolkata, Indien: Progressive Publishers, 2006). Ett mycket omfattande, om än ojämnt, arbete är Robert J Alexander, *International Trotskyism 1929-1985: A Documented Analysis of the Movement*, (Durham, NC: Duke University Press, 1991), se också *Encyclopedia of Trotskyism On-Line*.

³² Detta diskuteras mer i Paul Le Blanc, "Lenin's Return", *WorkingUSA: The Journal of Labor and Society* 10, n° 3 (augusti 2007), sid. 273-285.

6. Den stora Lenindebatten 2012

[*Detta var ursprungligen ett tal framfört vid [Communist Party of Great Britain's Communist University](#), 20-26 augusti 2012.*]

Den fördjupade världskrisen, de allt kraftigare folkliga protesterna och upproren, och de ökande revolutionära möjligheterna har skapat ett förnyat intresse för marxismen, och parallellt med det en förnyelse av marxismen. En viktig figur i den marxistiska traditionen – och dess förnyelse – är en person som var central under den första revolution som leddes av revolutionära marxister: Vladimir Iljitsj Lenin.

För personer som tar marxismen på allvar, och menar allvar med att utmana kapitalismen och med revolutionära förändringar är Lenin en central person att ta itu med. Att brottas med och lära sig från de tankar och erfarenheter som förknippas med Lenin har blivit en prioritering för en betydande och växande minoritet forskare och aktivister.¹

Det är inte överraskande att ansträngningarna att få rätt på detta har gett upphov till olika sätt att förstå vad som hände i historien och (för en del av oss) hur detta på ett användbart sätt kan tillämpas på dagens verklighet och de framtida ansträngningarna. En av de senaste dispyterna som jag har blivit inblandad i – en gång hänvisade jag ironiskt till den som ”Leninkriget” – sattes igång av en ung aktivist i USA vid namn Pham Binh.² Pham, som tidigare varit medlem i International Socialist Organization (ISO) i USA, men som lämnade några år innan jag anslöt mig till den, angrep den bortgångne Tony Cliff (en viktig person i ISO:s tradition) för att han ett kvarts sekel tidigare hade skrivit en omfattande biografi om Lenin, vars syfte delvis var att fungera som vägledning för uppbygget av brittiska Socialist Workers Party (SWP) och deras internationella anhängare. Cliff gav en historiskt felaktig syn på Lenin, säger Pham, för att befrämja sin egen speciella politiska agenda. Det gör sig Pham själv skyldig till, eftersom syftet med hans polemik är att befrämja sina egna speciella uppfattningar om Occupy-rörelsen och socialisters uppgifter i USA. Hans blygsamma bidrag utnyttjar några få Lenincitat och ett utmärkt verk som skrivits av Lars Lih, en seriös historiker och Leninforskare.³

Lars och jag drogs båda in i denna debatt – till en början på motsatta sidor. Men under debattens gång har det skett ett fruktbart närmande, även om det kvarstår en del olikheter och skillnader i våra tolkningar av det historiska materialet – men jag tycker att det finns en ömsesidig respekt och öppenhet mellan oss, som hänger samman med det faktum att vi delar mer eller mindre samma metodologi. Det jag vill göra här är för det första att peka på vad denna metodologi är. Sedan vill jag staka ut de två områden där jag och Lars har varit oense – en debatt 1905 bland bolsjevikerna, och innebörden i det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets (RSDAP:s) ”Allryska konferens” 1912. Jag kommer att ange min egen förståelse av det nuvarande läget i denna diskussion och min egen tolkning av historiska fakta. Slutligen kommer jag att uppmärksamma de lärdomar som kan dras för vår tid – och även icke-lärdomarna – av tvistefrågor i denna ordväxling, och även besläktade frågor som går utöver detta speciella ”Leninkrig”.

¹ Se Paul Le Blanc, ”Lenin’s Return”, *Working USA: The Journal of Labor and Society*, vol 10, november 2007, s 273-285, och även min inledning, ”Ten Reasons for Not Reading Lenin”, i V I Lenin, *Revolution, Democracy, Socialism: Selected Writings*, red Paul Le Blanc, London: Pluto Press 2008, s 3-80.

² Huvuddelen av det relevanta materialet i denna debatt kan återfinnas på [Links: International Journal of Socialist Renewal](#).

³ Trots en del problem med Phams metodologi uppmärksammar han förtjänstfullt det faktum att Lenin 1912 inte hade för avsikt att skapa ett ”nytt sorts parti”, vilket många har tillskrivit honom – till exempel P N Pospelov m fl, *Lenin, A Biography*, Moskva: Progress Publishers 1965, s 82 och 189-191; och Bertram D Wolfe, ”A Party of a New Type”, i *Lenin and the Twentieth Century: A Bertram D Wolfe Retrospective*, red Lennard D Gerson, Stanford: Hoover Institution Press 1984, s 12-41.

Metodologi för historiker och marxister

En utgångspunkt för vår förståelse av den historiska metodologin är att inse det faktum att ordet "historia" har två grundläggande betydelser. Som min gode vän *Wikipedia* framställer det: "Historia är upptäckten, insamlandet, organiserandet och presentationen av information om tidigare händelser. Historia kan också betyda tidsperioden efter uppfinnandet av skrivkonsten." Jag skulle vilja omformulera det och säga att historien först och främst är allt det som hänt i det förflutna (i en viss mening fram till just nu, som i sig själv just övergår i historien). Men historia är också en vetenskapsgren, studiet av det förflutna. Ibland kallas denna andra betydelse av historia för historiografi, som *Wikipedia* berättar för oss syftar på "antingen studiet av historien och historiens metodologi som vetenskapsgren, eller en samling historiska arbeten om ett speciellt ämne" – till exempel Lenin och bolsjevikpartiet. Om ett ögonblick ska jag tala lite mer om historiens metodologi som vetenskapsgren, men först ska jag beröra sambandet mellan historia och politik.

En utgångspunkt för mig är att jag inriktar mig på marxismens bidrag till historiografien. En central del av marxismen är det som har kallats den materialistiska historieuppfattningen, eller historiska materialismen, som har haft en stark påverkan på historievetenskapen, precis som den har haft på många andra intellektuella vetenskapsgrenar. Det har givetvis funnits ursinniga kontroverser om hur man ska förstå och använda den historiska materialismen. Jag kommer att inskränka mig till att sammanfatta delar av hur jag förstår och använder den. Om vi vill förstå människor så är det avgörande att förstå hur de håller sig vid liv – de aktiviteter och relationer de inlåter sig på, och de resurser de använder för att få det de behöver (som mat, kläder, tak över huvudet) och de saker de vill ha. Det vill säga, vi måste titta på ekonomin.

På grund av sin centrala roll för människans förhållanden och för alla våra erfarenheter i livet, är ekonomin avgörande för att forma den mänskliga kulturen och medvetandet och institutionerna. Under åtminstone de senaste 5.000 åren har det funnits ett tillräckligt ekonomiskt överskott inom allt större områden i världen för att göra det möjligt med ekonomisk ojämlikhet, där mäktiga minoriteter berikar sig genom att utnyttja den arbetande majoriteten – och historien formas till stor del av dessa samhällsekonomiska klasser och de spänningar och konflikter och kamp som oundvikligen uppstår mellan dem. Historien är en dynamisk helhet av motsägelsefulla och samverkande faktorer, som drivs framåt av de motsägelsefulla och utvecklande möjligheter som finns inneboende i den – vilket har lett till att olika sorters ekonomier har kommit och gått, och dessa olika ekonomiska system kan användas för att utveckla en sammanhängande förståelse av historiens faktiska utformning under århundradena. Allt detta har blivit självklarheter inom historievetenskapen. Men det finns en central del av marxismen som är mer omtvistad – det starka sambandet mellan att studera historien och förpliktelserna mot en revolutionär politik.⁴

Även om en del historiker inte är benägna att medge det, ens för sig själva, så finns det alltid en samverkan mellan politik och historiografi. Om man är liberal eller konservativ eller anarkist eller fascist eller socialist eller rasist eller kvinnohatare eller jämlikhetskämpe eller nåt sånt (och vissa politiska uppfattningar sipprar till och med in i tänkandet också hos dem som anser sig vara opolitiska), så kommer det att påverka hur man tolkar och studerar och

---

⁴ Material som hänger samman med detta kan återfinnas i: Paul Le Blanc, *From Marx to Gramsci*, Atlantic Highlands, NJ; Humanities Press 1996, speciellt s 2-23; Isaac Deutscher, [Marxismen i vår tid](#), på marxistarkiv.se; Victor Kiernan, "History", i David McLellan, red, *Marx: The First Hundred Years*, Oxford: Fontana Paperbacks 1983, s 57-102; Eric Hobsbawm, "Marx and History", *New Left Review*, I/143, januari-februari 1984; Ernest Mandel, [Marxismens plats i historien](#), på marxistarkiv.se; Terry Eagleton, *Varför Marx hade rätt*, Tankekraft Förlag 2011.

skriver historia. Det påverkar vilka frågor man ställer, svaren man letar efter, hur man tolkar de data man hittar när man undersöker historiska frågor. Marx och de som har omfattat hans inriktning är öppna och uppriktiga – de försöker förstå historien för att hjälpa till att förändra världen i de utsugnas och förtrycktas intresse, och strävar efter en framtid utan utsugning och förtryck. Detta formar hur de studerar och tolkar historien – och det är inget fel på det, i synnerhet om de är medvetna om och ärliga med det.

Men här kan det vara av värde att göra skillnad mellan en seriös politik och det som många av oss har kallat en sekteristisk politik. En seriös politik försöker ta itu med världen som den verkliga är, och med de möjligheter till förändring som verkligen finns där. Om det handlar om en revolutionär politik så försöker den anknyta till de utsugnas och förtrycktas faktiska liv och medvetenhet och kamp på ett sätt som verkligen kan påverka, och få till stånd medvetenhet och kamp som på ett positivt sätt kan förändra liv och skapa möjligheter till en verklig revolution. Om det är en sekteristisk politik kanske det uttalade syftet är detsamma, men det verkliga syftet är att upprätthålla ett visst sorts universum som är skilt från det faktiska, verkliga liv och den medvetenhet och kamp som existerar hos de som bor i det större samhället. Det främsta syftet är att bekräfta och bibehålla sin egen speciellt unika organisations och teories centrala roll och betydelse.

Detta sätt att närma sig politiken påverkar ofta ens sätt att närma sig historien – en brist på allvar, att skapa historiska berättelser på grundval av fragment som ryckts från den ena eller andra källan utan att helt ha förstått dem för att få fram en speciell sekteristisk poäng, att bekräfta ens egen speciella åsikt eller argument för det man anser ska göras. Hänvisningar till historien är funktionella – att faktiskt fördjupa sig i historiska källor och tolkningar har en tendens att avfärdas som bara förbehållet vissa, och det primära är att skapa en känsla av historisk auktoritet för vad vi bör göra – eller säga – idag eller imorgon. Det är inte bra historiografi.

För seriösa marxistiska historiker tror jag det hjälper att ha en känsla för historievetenskapens integritet och även en stark känsla för det jag skulle vilja kalla ”den aktivistiska nackdelen och den aktivistiska fördelen”. Jag vill anknyta till de liknande och olika kvalitéer som jag anser kan återfinnas i Lars Lihs och mitt eget sätt att närma oss frågan. En del av likheterna kan återfinnas i vår hållning till vetenskapsgrenens integritet.⁵

En seriös historiker måste först av allt lyssna på andra. Det handlar bland annat om att vara bekant med vad andra historiker har att säga (det vill säga andrahandskällor) och även vad de personer man faktiskt studerar har att säga (vilket rör det vi kallar förstahandskällor). Det är viktigt att kunna läsa det som sägs med en positiv inställning (det vill säga att verkligt och uppriktigt försöka förstå vad personen säger och menar) men också kritiskt (vilket betyder att bedöma möjliga inre motsägelser i det som sägs och även motsättningar mellan en andrahandskälla och en förstahandskälla, eller motsättningar mellan en förstahandskälla och en annan). Ett riktigt sätt att lyssna innefattar också insikten att en person, vare sig det är en historiker eller en historisk deltagare, kan ha fel om många viktiga saker men ändå få en del saker rätt.

Till allt detta hör också att en historiker måste söka efter sammanhang, och inse att historien inte bara är ett virrvarr av intressanta eller motsägelsefulla eller irriterande fakta, eller den ena förbaskade saken efter den andra. Vad är innebörden, orsakerna som leder till vissa resultat som själva ger nya resultat? Varifrån kommer de alltid närvarande motsättningarna, och hur passar motsättningarna in i ett sammanhängande helt och förklarar vad som hände sedan?

⁵ För intressanta och lärorika diskussioner om historievetenskapen, se Edward H Carr, [Vad är historia](#), på marxistarkiv.se; Richard J Evans, *In Defence of History*, New York: W W Norton 2000; Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History*, Durham NC: Duke University Press 1995.

Samtidigt är det till stor hjälp att ivrigt söka efter saker som ifrågasätter sammanhanget. Ibland kan något som verkar motsäga din sammanhängande beskrivning hjälpa till att belysa något ”nytt” som behöver greppas för att få historien rätt. Om man tar en genväg för att avfärda den eller placera den i ett fack kanske man skapar ett felaktigt sammanhang som förvränger verkligheten.

De andrahandskällor (det vill säga redogörelser som skrivits av historiker) som är bäst är de som använder och gör rättvisa åt förstahandskällorna (material från den period som studeras – inklusive dokument, tidningar och tidningsartiklar, hågkomster från sådana som deltog, och så vidare). Det ställer frågan hur man använder förstahandskällor. Jag har redan berört det, men det finns mer att säga. För alla allvarligt menade påståenden är det bäst att ha mer än en referenspunkt i det historiska materialet, som åtminstone ger någon föreställning om förstahandstexterna. Bara för att Lenin till exempel skriver något, så avgör det i sig själv ingenting. Vilket var dokumentets syfte och sammanhang, hur stämmer det med andra dokument från Lenin, hur motsvarar det vad andra sa vid samma tidpunkt, och hur motsvarar det översikter i efterhand som andra deltagare gjort? (Senare hågkomster från deltagare måste givetvis jämföras med dokument från den tiden – minnet kan spela en spratt, och memoarer är inte alltid tillförlitliga.) Att förstå hur sådana saker hänger ihop hjälper oss att förstå den verkliga innebörden i ett visst Lenincitat. Som jag redan har antytt är det i allt detta viktigt att söka efter sammanhang men också efter komplicerande faktorer.

Med tanke på hur svårt detta är, så är det viktigt att inse att historia med nödvändighet är ett kollektivt arbete. Olika historiker som fördjupar sig i det historiska materialet kan ge användbar information och intressanta tolkningar, men de kommer oundvikligen att ha fel om en del. Andra som tränger in i materialet och väger in vad de har hittat och hur de tolkar det, kanske kommer fram till nya insikter och misstag som kan ifrågasättas av någon annan (som kan göra tillrättalägganden och ge nya insikter, och ibland göra misstag). Vissa sidor av detta gemensamma arbete kan leda till akademiska återvändsgränder eller att det görs ett kollektivt bygge av ideologiska dogmer (som oftast stöder status quo). Men en del av dem leder till ett gemensamt insamlande av mer information, fler insikter, större förståelse av vad som hände i historien.

Aktivistens sätt att närma sig frågan: fördelar och nackdelar

Innan vi övergår till att analysera bolsjevismen 1905 och 1912 vill jag använda några ögonblick till att fundera över det jag har kallat ”den aktivistiska nackdelen och den aktivistiska fördelen”. Lars Lihs fantastiska bok *Lenin Rediscovered* har som främsta syfte att krossa det han kallar ”läroboksbeskrivningen” av Lenin, som först gjordes av Kalla krigets antikommunister. Men han för också fram en kritik av Tony Cliff, John Molyneux och mig (och klumpar trots våra skillnader ihop oss).

I denna kritik konstaterar han helt riktigt att vi är politiska aktivister, och ibland talar han om oss som aktivistiska historiker. Jag menar att en sådan aktivism kan ge både fördelar och nackdelar för den som försöker skriva om bolsjevismens historia. En uppenbar fördel är att vi bryr oss passionerat om historien och känner till en del om den (vi är till exempel benägna att läsa Lenin seriöst) och vi är också helt negativa till det projekt som Kalla krigets antikommunister driver – vilket alltihop placerar oss i samma läger som Lars själv. Den ytterligare fördel som vi har är en ingående, inre kunskap (som Lars inte kan ha) om den revolutionära politikens och organisatoriska dynamikens slit och släp och röra. Ibland kan det ge insikter och ledtrådar, en ”insiders” kunskap om vilken praktisk innebörd vissa teoretiska texter kan ha.

Den aktivistiska nackdelen anser jag ha två sidor. Jag vill lägga ner lite tid på den första innan

jag går vidare till den andra. Det finns en väldigt naturlig tendens – som jag redan har pekat på – att knyta historien till det vi upplever som dagens krav på vår egen politiska aktivitet och projekt, och det leder alltför ofta till genvägar och förvrängningar av hur vi tolkar historien – att läsa in nutiden i det förflutna på sätt som förvanskar det som egentligen hände förr. Vänsteraktivister är inte de enda historiker som gör det, men det är förvisso en frestelse och yrkesrisk för oss.

Å andra sidan tycker jag att det finns en styrka i den sida av den ”aktivistiska nackdelen” som jag kritiserar. Det finns för vår del en önskan att grunda våra perspektiv och vår verksamhet på det som faktiskt hände i historien, och ge människor – våra egna kamrater och andra – en känsla för det som hände i historien som en del av vänsterns politiska skolning och utvecklingen av ett socialistiskt klassmedvetande. Det finns populariserade skildringar av historien som senare har utvecklats och spridits, i en del fall breda översikter som A L Mortons *A People's History of England* [Folkets historia om England], Howard Zinns *A People's History of the United States*, Chris Harmans *A People's History of the World*, Leo Hubermans [Människans rikedomar](#), Sheila Rowbothams *Kvinnor, motstånd och revolution*, Peter Fryers *Staying Power* [Kvarstannande makt], min egen *Short History of the U.S. Working Class* [Kort historia om USA:s arbetarklass] och så vidare. Det finns också populariserade verk om bolsjevikerna och den ryska revolutionen, historien om Första maj, marxismen och så vidare. Oavsett sina begränsningar eller svagheter, så tillhör Tony Cliffs böcker om Lenin och Trotskij denna kategori, liksom ett antal pamfletter och korta böcker som givits ut av olika vänsterorganisationer. De har den positiva funktionen att utgöra en startpunkt för bredare grupper av människor – aktivister, arbetare, studenter och så vidare – att få en första förståelse av vad som har hänt i historien och hur det kan hänga ihop med dagens och morgondagens kamp.

Men kopplat till detta arbete är den andra aktivistiska nackdelen: en tendens från vår sida att vänja oss vid en grundläggande, övergripande historisk skildring – som är förenlig med de traditioner där våra organisationer har sina rötter – och som vi inte ifrågasätter, och som ibland hindrar oss att söka nya insikter om vad som faktiskt hände i historien. Det står i motsättning till en historiker som Lars. I en av mina debattartiklar delade jag med mig av min uppskattning av Lars, genom att konstatera att ”han enligt min åsikt är en forskare med betydande integritet, vars arbete förbättras avsevärt av det faktum att han talar ryska flytande och har ett oerhört fint intellekt och utsökt förstånd och böjelse för bildstormande, vilket gör det lättare att ha ett fruktbart kritiskt sinnat sätt att närma sig studier av Lenin.” Jag vill också upprepa den kritiska sidan av detta – ”att vara bildstormare med integritet innebär inte att han oundvikligen har rätt när han krossar en påstått ’ikonisk’ tolkning av vad som hände i historien”. Ibland kan han överdriva sin sak (vilket ökar det dramatiska i att krossa denna speciella ikon), och ibland kan han till och med ha fel om något. Men Lars besväras inte av den ”aktivistiska nackdelen” och har givit ovärderliga och utmanande bidrag till det gemensamma arbetet att förstå vad som verkligen hände under bolsjevismens historia.

Bolsjevismens uppkomst

Meningsmotsättningarna på senare tid mellan Lars och mig har gällt två frågor: innebörden av den debatt som bröt ut bland bolsjevikerna vid en konferens i april 1905, och huruvida bolsjevikerna blev ett separat parti som ett resultat av en konferens i Prag i januari 1912. Det verkar som om Lars har två primära överväganden här. Den ena är att försvara sin tolkning av Lenins pamflett *Vad bör göras?* – som ett dokument som ligger helt i linje med marxismens revolutionärt demokratiska väsen och är djupt optimistiskt om arbetarklassens förmåga att göra revolution. (Jag håller med om denna tolkning.) Hans andra övervägande hör ihop med detta – att Lenins syn på det revolutionära partiet inte har något att göra med den konspira-

toriska elitism som ”lärobokstolkningen” tillskriver honom, utan i själva verket var en uppfattning som de flesta marxister i hela världen höll med om vid den tiden, inklusive de tyska socialdemokraterna som var samlade kring August Bebel och Karl Kautsky (i grund och botten håller jag med honom om detta också). Andra som deltagit i debatten har försökt använda auktoriteten i Lars’ arbeten med en bredare angelägenhet i sinnet – att slå fast en historisk leninistisk auktoritet till stöd för projekt rörande någon sorts socialistisk enhet. Om bolsjevikerna och mensjevikerna var delar av samma organisation, och om Lenin ansåg att det var bra (som en god socialdemokrat som – likt mensjevikerna – anammade Karl Kautskys linje), då borde vi givetvis göra samma sak. Jag kommer att ta itu med den frågan i ett annat tal. Lars har ingen uppfattning om detta – han inriktar sig på vad som faktiskt hände i historien.

Jag tycker att tvisten mellan Lars och mig har minskat dramatiskt både i frågan om 1905 och 1912. Först ska jag försöka sammanfatta läget i den första kontroversen på ett sätt som jag tror att Lars kan hålla med om.

Vid en bolsjevikkonferens i april 1905 bröt det ut en diskussion mellan Lenin på ena sidan och på den andra ett antal praktiska bolsjevikiska aktivister som arbetade underjordiskt inne i Ryssland, och som kallades kommittémän. Debatten verkar ha handlat om frågan om hur öppet det revolutionära partiet kunde och skulle vara, och rörde speciellt frågan om hur man mitt under arbetarupproret 1905 skulle få in fler arbetare i partiets revolutionära kommittéer. En belgisk historiker vid namn Marcel Liebman hävdade i sin bok [Lenins leninism](#) att detta var ett bredare mönster i Lenins historia – att svänga från auktoritärt elitistiska tendenser (som till exempel återspeglades i *Vad bör göras?*) till revolutionärt demokratiska tendenser (som återspeglades under diskussionen med hans kamrater, de rigida kommittémännen). Tony Cliff följde denna tolkning och hävdade att kommittémännen ville vidhålla de odemokratiska tankarna i *Vad bör göras?*, medan Lenin ville överge dessa tankar. Men det verkar uppenbart att Liebman-Cliffs tolkning av Lenins pamflett från 1902 är felaktig – och att deras tolkning av debatten 1905 därmed har allvarliga brister.

Samtidigt är det uppenbart att det *var* en hård debatt 1905 – med Lenin och en del bolsjevikiska kamrater på ena sidan och ett antal bolsjevikiska kommittémän på den andra – kring frågan om att skapa större öppenhet och deltagande av arbetare i den bolsjevikiska organisationen i Ryssland, och att Lenin förlorade omröstningen om denna fråga. Det finns dokument från Aprilkonferensen som visar att det stämmer, och även två ”berättelser från inblandade” på engelska – en av Solomon Schwarz, som var bolsjevik på den tiden men senare blev mensjevik, och en annan av Lenins partner och nära kamrat Nadezjda Krupskaja. Schwarz’ slutsatser är ämnade att visa på bolsjevismens dogmatiskt sekteristiska egenskaper som till och med Lenin var orolig för, medan Krupskajas slutsats var att det var tillväxtproblem hos bolsjevismen som man till slut övervann, delvis med hjälp av Lenins ansträngningar – men båda berättar i grund och botten samma historia, som är kritisk mot de segerrika kommittémännen. Frågan återstår vem som hade rätt – Lenin eller kommittémännen (för vilka, enligt Lars, en av de ledande talesmännen vid den tiden var Lev Kamenev). Tills det läggs fram bevis på motsatsen lutar jag åt att lita på Krupskajas redogörelse, med dess antagande att Lenin hade rätt. Vid ett tillfälle under vår debatt lutade Lars åt att Kamenev och kommittémännen hade en bättre förståelse för verkligheten i Ryssland. Det är en fascinerande fråga – och bara någon som Lars, som talar ryska flytande, kan hjälpa oss att komma närmare en lösning på den.⁶

Lars Lih står främst bland dem som avvisar den stalinistiska uppfattningen – som spreds på

⁶ Se den omfattande diskussionen och dokumentationen i Paul Le Blanc, ”The Lenin Wars: Over a Cliff with Lars Lih”, [Links International Journal of Socialist Renewal](#).

1930-talet (och senare anammades av Kalla krigets antikommunister) – att Lenin så tidigt som 1902 började upprätta en ”ny sorts parti” (som skulle vara kvalitativt annorlunda än den gamla socialdemokratiska modellen). Enligt denna tolkning uppstod detta parti äntligen i och med den formella splittringen med mensjevikerna 1912. Lars inte bara förnekade detta, utan med en bildstormande fanfar tillkännagav han i en diskussion 2012 att han omprövade sin gamla bedömning, som han hade fört fram i sin utmärkta korta biografi *Lenin*, som givits ut ett år tidigare, och anslöt sig till Pham Binhs avvisande av (som Pham säger) ”myten att mensjevikerna och bolsjevikerna splittrades i två partier 1912”. I själva verket var Lars’ formulering mer återhållsam. Han sa: ”Lenin och bolsjevikerna *började inte* organisera sin fraktion som ett separat parti, de förnekade häftigt att de hade gjort det efter konferensen, och de var berättigade att förneka det.”

Efter ett betydande meningsutbyte, som omfattade min långa och fullständigt dokumenterade artikel med rubriken ”Bolsjevikpartiets födelse 1912”, gjorde Lars följande bedömning, som jag anser återspeglar ett närmande mellan våra uppfattningar:

Nyligen har Paul Le Blanc skrivit en lång och lärorik artikel om Pragkonferensen, som avslutas: ”i alla praktiska avseenden var det parti som uppstod ur det allryska RSDAP:s Pragkonferens ett bolsjevikiskt parti”. De avgörande orden här är ”i alla praktiska avseenden”. Paul pekar på ett antal skäl att likställa bolsjevismen och partiet: den nya centralkommittén bestod till sin övervägande del av bolsjeviker; bolsjevikernas ansträngningar att bilda en koalition med ”partimensjevikerna” ledde inte till mycket; de andra fraktionerna erkände inte legitimiteten hos de centrala institutioner som valdes av Pragkonferensen och de försökte (inte särskilt framgångsrikt) upprätta konkurrerande institutioner; det finns en direkt organisatorisk kontinuitet mellan 1912 års centralkommitté och kommunistpartiets centralkommitté 1918, som lade ”bolsjevikerna” till det officiella namnet. Allt detta stämmer, men strider inte på något sätt mot mitt tidigare uttalande om Lenins och bolsjevikernas *uppfattningar och mål* 1912.⁷

Som Lars fortsätter, finns det ett antal tvistefrågor som inte är lösta. En av dem identifierar han så här: ”Jag anser att Paul inte tillräckligt tar hänsyn till möjligheten att den bolsjevikiska *uppfattningen* 1912 inte går att härleda direkt från det som, ’i alla praktiska avseenden’, visade sig bli det faktiska resultatet.” Jag tycker att det är en viktig fråga, och jag tror att det till och med är ännu mer komplicerat än vad Lars antyder. Det som Lenin sa under vissa diskussioner och hur en del av hans formuleringar stämmer med vad han faktiskt tyckte (i den mån det går att avgöra från brev och andra dokument) är en annan fråga. Ännu en handlar om möjligheten – troligen oundviklig – av att det Lenin ansåg och det vissa av hans bolsjevikiska kamrater ansåg och sa kanske inte är alldeles detsamma.

Jag kan inte ge några definitiva svar i detta tal, men det går att säga en del om det arbete som återstår att göra. För att besvara denna och andra frågor måste vi på allvar ta hänsyn till vad som hände innan, och det på två olika sätt.

En faktor att tänka på är att bolsjevikkonferensen i april 1905 som vi talat om tidigare i själva verket var det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets tredje kongress. Men bara bolsjevikerna deltog – mensjevikerna bojkottade. I sin biografi *Lenin* från 2005 (knappast en perfekt bok, men med en del verkligt starka sidor) beskriver Christopher Read det så här:

Det var således inte bara Lenins fel att alla delegater var leninister när den tredje kongressen samlades i London den 25 april 1905. Lenin utnyttjade kongressen ... för att upprätta ett leninistiskt grepp om de viktigaste partiinstitutionerna. De tidningar som fanns – *Iskra* och *Vperjod* – upplöstes och en ny tidning, *Proletarij*, inrättades som partiets officiella tidning med Lenin som redaktör. Det

⁷ Lars Lih, ”A Faction is Not a Party”, [Weekly Worker](#), nr 912, 3 maj 2012; för artikeln om 1912, se Paul Le Blanc, ”The Birth of the Bolshevik Party in 1912”, [Links International Journal of Socialist Renewal](#), 17 april 2012.

valdes en helt leninistisk centralkommitté ... I juni skrev Lenin till och med till den Internationella socialistiska byrån i Bryssel och krävde att den skulle erkänna *Proletarij* som den enda officiella tidningen och sluta att erkänna *Iskra*.⁸

I detta läge var Lenin givetvis inte benägen att bryta med mensjevikerna helt och definitivt, och det gjordes snart ansträngningar att hela sprickan – och de var speciellt framgångsrika under det revolutionära tumultet 1905. Men poängen är att vi 1912 ser ett mycket likartat scenario, men att Lenin och andra då redan hade gjort dessa erfarenheter och sett vad ”enheten” visade sig bli under åren efter 1905. Det fanns en växande vanmakt över hur likvidationismen (att överge det underjordiska revolutionära arbetet) växte i styrka bland en stor del av mensjevikerna, tillsammans med tolerans och anpassning till likvidationismen bland en annan stor del av mensjevikerna, att resolutioner mot likvidatorerna antogs men trotsades, att det fanns en mensjevikisk fientlighet mot bolsjevikerna och en relativ förlamning av RSDAP.

1911 samarbetade Kamenev och Lenin för att skriva den oförsonliga polemiken *De två partierna*, och de leninistiska bolsjevikerna förbands att organisera en konferens med RSDAP i Prag – på liknande sätt som hände i april 1905. Med en skillnad – den här gången var avsikten att utesluta majoriteten av mensjevikerna, och också förväntningar att andra mycket väl skulle kunna bojkotta den. Det är intressant att konstatera hur Rosa Luxemburg tolkade situationen, när hon talade å det socialdemokratiska partiet i kungadömet Polen och Litauens vägnar på hösten 1911. Vid den här tidpunkten stod Luxemburg mycket närmare Lenin och bolsjevikerna än vad hon hade gjort sex år tidigare – men hon oroades över den praktiska möjligheten att det faktiskt skulle uppstå två partier ur RSDAP. ”Med tanke på de cyniska överdrifterna från de delar som ansluter sig till likvidatorerna Martov, Dan och kompani”, skrev hon, ”började Lenin och hans vänner ta itu med frågan att sammankalla en partikonferens som skulle utesluta *Golos*-tendensen [det vill säga Martov, Dan och kompani]”, och tillade att ”det finns vad gäller den politiska bedömningen av mensjevikerna inga avgörande skillnader mellan vår tendens och Lenin.”

Detta samförstånd är uppenbart i Luxemburgs beskrivning av den interna situationen i RSDAP:s icke bolsjevikiska delar: ”Mensjevikernas’ opportunistiska orgier och deras öppna stöd till likvidatorerna ledde ... till en splittring mitt i deras led och till att ’partimensjevikerna’ under ledning av Georgij Plechanov lämnade.” Luxemburg var respektfull mot partimensjevikerna men var lika hånfull som Lenin mot de ultravänsteristiska bolsjeviker som var bundsförvanter till Bogdanov, och även mot Trotskijs ”fraktionsfientliga” fraktion. Men hon var oroad över att bolsjevikerna, som ”bara ville bilda ett block med ’partimensjevikerna’”, gjorde vad hon ansåg vara ett destruktivt försök att stänga ute mensjevikerna kring Martov och Dan och även de mindre grupperna. ”Detta envisa bolsjevikiska krig mot alla andra grupper har till och med fått till resultat”, konstaterade hon, ”att Plechanovs grupp skrämts av den leninistiska fraktionens isolering, och också definitivt har backat från den allians som Lenin såg som den enda möjligheten.”⁹

Pragkonferensen 1912 förkunnade inte att det existerade ett nytt bolsjevikiskt parti. Den förkunnade en omorganisering och ett förnyande av RSDAP – som dock var lika mycket under bolsjevikisk kontroll som 1905. Utom att det nu inte gjordes några ansträngningar att dra sig tillbaka i enhetens intresse. Som Lars Lih pekar på var Lenins och hans kamraters formella ståndpunkt att denna version av RSDAP inte bara och uteslutande skulle vara bolsjevikisk. Och jag tror att Lars har rätt när han (i ”Bolsjevismen och den revolutionära

⁸ Christopher Read, *Lenin, A Revolutionary Life*, London/New York: Routledge 2005, s 78.

⁹ Rosa Luxemburg, ”Credo: On the State of Russian Social Democracy”, i Peter Hudis och Kevin Anderson, red, *The Rosa Luxemburg Reader*, New York: Monthly Review Press 2004, s 269, 272, 273.

socialdemokratin”, den avslutande artikeln i hans serie i tre delar om bolsjevismen i *Weekly Worker*) säger att Lenin och hans bolsjevikiska kamrater ”inte propagerade för ’ett nytt sorts parti’ som stalinistiska historiker senare velat påstå. De propagerade partiprincipen *som den alltid hade tolkats inom Andra internationalen.*”¹⁰ Deras mål var en organisation som överensstämde med en idealiserad uppfattning om det tyska socialdemokratiska partiet, ett parti som inte kompromissade bort sin revolutionära förstfödsrätt utan förblev troget mot den revolutionära marxismen. Men det som uppstod 1912 var icke desto mindre ett bolsjevikiskt parti, med en bolsjevikisk ledning som följde en bolsjevikisk linje. Att förneka att Lenins kunde tänka sig att något sådant skulle kunna uppstå ur Pragkonferensen 1912 är intressant och värt att överväga, men inte helt övertygande på mig. Men det återstår arbete att göra för att klargöra vilka de mest rimliga svaren kan vara på denna och andra frågor.

Lärdomar för vår tid (och inte lärdomar)

Här skulle jag vilja övergå till frågan om att hitta lärdomar – och inte lärdomar – i allt detta för vår egen tid. Om vi menar allvar med att studera och förstå historien så kan vi naturligtvis inte nöja oss med att skapa moraliska berättelser för att bekräfta oss själva, våra organisationer och våra speciella politiska projekt. Inte heller kan vi förvänta oss att hitta färdiga recept för att tillaga revolutionära rätter här och nu. Vi kan hitta lärdomar och insikter som kan hjälpa oss att lista ut vad vi ska göra – men vi måste vara seriösa när vi gör det, undvika okritiska idealiseringar och försöka hitta likheter och skillnader mellan exempelvis Lenins omvärld och vår egen.

Inget av det vi står inför är precis som det var för Lenin och hans kamrater. Vårt 1903 och 1905 och 1912 och 1917 kanske inte alls ser ut som deras, och händelseutvecklingen kan skilja sig åt dramatiskt. Vi bör undvika att agera och tala som om vi befinner oss i motsvarigheten till deras 1912 eller 1917 när vi i själva verket kanske befinner oss närmare motsvarigheten till deras 1898 eller 1901. Än mer, i så måtto som den socialistiska rörelsen och arbetarklassen inte är sammanflätade och samspelar på något betydande sätt, så har vi i vår nutida värld inte kommit förbi den revolutionära politikens ruta ett. På vissa sätt har vår verklighet väldigt lite att göra med den verklighet som rådde då det fanns en Andra international eller en Tredje international – den är på vissa sätt närmare den verklighet som fanns innan Första internationalen bildades.¹¹

Denna uppfattning att våra vägar absolut inte kan kopiera Lenins och hans kamraters väg råkar för övrigt utgöra en central lärosats i ”den leninistiska ortodoxin”. 1919 kommenterade Lenin att ”varje nation går i samma historiska riktning”, men var och en måste följa ”väldigt olika svängar och krokvägar”. Han tillade att ”de mer bildade länderna gör det naturligtvis på ett sätt som skiljer sig från de mindre bildade nationerna. Finland går framåt på ett annat sätt. Tyskland går framåt på ett annat sätt.” 1921 tillrådde han andra kamrater att ”avstå från att kopiera vår taktik, utan grundligt variera den och anpassa den till de olika konkreta förhållandena.” Han sa till de italienska kamraterna att principerna ”måste anpassas till de olika ländernas speciella förhållanden. Revolutionen i Italien kommer att följa en annan väg än den i Ryssland. Den kommer att börja på ett annat sätt. Hur? Varken ni eller vi vet det.” 1922 sa Lenin till kamrater i Kommunistiska internationalen att de inte skulle ”hänga upp [Rysslands erfarenheter] i ett hörn som en ikon och tillbe” dem. Jag bör tillägga att denna sista kommentar – tvärtom en del missuppfattningar – inte betyder att Lenin ansåg att de ryska erfarenheterna var ovidkommande, utan istället att de skulle studeras kritiskt, och anammas

¹⁰ Lars Lih, ”Bolshevism and Revolutionary Social Democracy”, [Weekly Worker](#), nr 917, 7 juni 2012.

¹¹ Detta tas upp i Paul Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), på marxistarkiv.se, s 257, 262.

och tillämpas på ett kreativt sätt på de nya och annorlunda omständigheterna.¹²

Kopplat till detta finns det vissa gemensamma drag mellan Lenins verklighet och vår. Och det förefaller finnas mycket positiva kvaliteter hos det som Lenin och hans kamrater höll på med. Innan vi tittar på dessa kvaliteter tror jag att det är av värde att överväga vad det skulle betyda att ge Lenin den uppmärksamhet han förtjänar – vilket innefattar att närma sig den på ett kritiskt engagerat sätt. Att studera Lenins verk innebär delvis att läsa vad han hade att säga för att förstå hans tänkande. Det är viktigt att inte bara se vad han hade att säga utan också vad han gjorde. Vad hoppade han göra, vad trodde han att han gjorde, vad gjorde han egentligen – och i vilken utsträckning var han medveten om vad han faktiskt gjorde? Vad gick fel och vad blev rätt? Hur stämde Lenins tänkande med hans och hans kamraters erfarenheter, och hur stämmer det med våra egna erfarenheter?

Även om det finns många frågor att besvara tror jag att Lenin och bolsjevikerna helt klart hade vissa positiva kvaliteter som det är värt att lära av. Trots de vanliga påståendena från kritiker och till och med en del påstådda anhängare, så är det inte sant att Lenin ville bygga en organisation som bara han skulle styra. Mer än en gång drog en majoritet av hans kamrater (ibland med rätta, ibland kanske inte) slutsatsen att han hade fel om det ena eller det andra, och röstade ner honom – som i april 1905. I vissa sammanhang, som om man skulle publicera någon av hans polemiska artiklar i partiets tidning, så ignorerade de helt enkelt honom, till hans stora förtret.¹³ Även om Lenin tyckte ganska illa om att man inte höll med om honom eller att bli nedröstad, och stred våldsamt för de ståndpunkter som han ansåg vara riktiga, som i april 1905, så var han för en organisation som fungerade som ett demokratiskt, sammanhållet, aktivistiskt kollektiv. Som svar på en kommentar från Adolf Joffe 1921, att ”centralkommittén – *c'est vous*”, invände Lenin energiskt att det helt enkelt inte var sant, och utvecklade det: ”Som du känner till från diskussionen besegrade den gamla centralkommittén (1919-1920) mig i en oerhört viktig fråga. I organisatoriska och personliga frågor har jag varit i minoritet ett oräkneligt antal gånger. Du har själv sett många exempel på det när du satt med i centralkommittén.” Det är också värt att notera en punkt som Krupskaja betonar i *Lenin*:

Hela sitt liv – ända till slutet – betraktade han partikongresser som någonting oerhört betydelsefullt. Han ansåg att partikongressen var den högsta instansen, där allt personligt måste kastas överbord, där inget fick döljas och där allt måste sägas öppet. Iljitj förberedde sig särskilt omsorgsfullt till partikongresserna, tänkte särskilt noggrant igenom sina tal till dem.¹⁴

Tillsammans med detta åtagande att bygga en demokratiskt revolutionär organisation menar jag att det finns tillräckligt mycket forskning för att visa att Lenin på allvar anammade och anlidade, använde och utvecklade den marxistiska teorin – inte som en abstrakt intellektuell åtskild från arbetarrörelsen, utan som en revolutionär intellektuell som hade blivit en

¹² Read, s 226. En felaktig tolkning av det sista citatet förs fram i Paul Kellogg, ”Leninism: It’s Not What You Think”, [Links International Journal of Socialist Renewal](#), som hävdar att Lenin avvisade en påstått tvivelaktig och dogmatisk text om partiets organisatoriska principer, som Kommunistiska internationalen påstås ha antagit på grund av Gregorij Zinovjevs maktfullkomlighet, ett dokument som det sägs att Lenin inte var med om att skriva. I själva verket hjälpte Lenin aktivt Otto Kuusinen under utarbetandet av dokumentet och stödde det starkt. Se Aino Kuusinen, [Vi skola nästan alla dö](#), Stockholm: Forum, 1972, och Lenins brev till Otto Kuusinen och Wilhelm Koenen i *Collected Works*, band 42, Moskva: Progress Publishers 1971, s 316-319, och till Gregorij Zinovjev, *ibid*, band 45, s 185-186. Se även John Riddell, red, *Toward the United Front: Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International, 1922*, Leiden/Boston: Brill 2012, s 303-305. Min egen helt annorlunda tolkning av det material Kellogg behandlar finns i [Lenin och det revolutionära partiet](#), s 224-225.

¹³ Carter Elwood, ”Lenin and Pravda, 1912-1914”, i Carter Elwood, *The Non-Geometric Lenin: Essays on the Development of the Bolshevik Party 1910-1914*, London/New York: Anthem Press 2011, s 37-55. För en bra recension av denna bok, se Lars T Lih, ”The Non-Geometric Elwood”, *Canadian Slavonic Papers/Revue canadienne des slaviste*, vol LIV, nr 1-2, mars-juni 2012, s 45-73.

¹⁴ N K Krupskaja, [Lenin](#), på marxistarkiv.se, s 40.

integrerad del av arbetarrörelsen. Han förenade analys, politisk skolning, program, strategi och taktik i en klar, sammanhängande, dynamisk helhet. Och trots en del oundvikliga begränsningar och misstag är hans samlade meritlista som revolutionärt marxistisk teoretiker och politisk ledare mycket imponerande och matchas av få.

Den bolsjevikiska organisation som Lenin var så central i att utforma var också imponerande, inspirerades av en relativt högkvalitativ marxistisk teori, och innehöll en varierande rad talangfulla och kreativa aktivister och seriösa tänkare – som inte var rädda för att vara oense med varandra och med Lenin, beslutsamma att försvara sina åsikter, hjälpa till att pröva majoritetens perspektiv i praktiken och – om det behövdes – göra förändringar och justeringar, lära sig genom debatt och aktivism och erfarenheter. Det var en demokratiskt aktivistisk organisation som lyckades knyta an till arbetaraktivisternas faktiska medvetande och verkliga kamp, och hjälpte till att smida fram en klassmedveten förtruppsorganisation som kunde ge ledarskap under den praktiska kampen här och nu på ett sätt som hjälpte ett skikt av klasskampskämpar att leda revolutionen 1917.

Kamenev, hans livslånga kamrat och den första redaktören till Lenins samlade verk, kommenterade att medan ”Lenins lära i sin helhet och med alla sina följder är grundad i Karl Marx’ och Friedrich Engels’ vetenskapliga socialism”, så finns det samtidigt ett nytt element, som ”utgörs av en anpassning av marxismens grundläggande principer och metoder till en historisk inramning och period som var helt okänd för Marx.”¹⁵

Att göra samma sak och anpassa Lenins och bolsjevismens grundläggande principer och metoder till vår egen inramning och period, som var helt okänd för Lenin och hans kamrater, slår mig som en utmaning som är värd att anta.

Att möta problem

Medan jag lutar åt att betrakta de bolsjevik-leninistiska erfarenheterna fram till 1917 på ett mycket positivt sätt, och antar att vi kan hitta användbara insikter och lärdomar genom att på ett kritiskt sinnat sätt ta itu med dessa 14 års erfarenheter, så fanns det efter det, innan Lenin dog, en sex år lång erfarenhet där det som Lars Lih kallar ”det heroiska scenariot” inte lyckades bemöta den katastrofala verkligheten. Enligt scenariot före 1918 skulle de klassmedvetna arbetarna och deras trogna allierade bland fattigbönderna upprätta en revolutionärt demokratisk kommunstat som skulle inspirera arbetarrevolutioner över hela världen och förbereda scenen för de fria och jämlikas socialistiska världsordning. Det var scenariot.

Enligt Christopher Read ”[började] Lenins förhoppningar och förväntningar på Oktoberrevolutionen ... falla samman nästan ända från första dagen.” Det kanske är en överdrift, men det finns tillräckligt mycket sanning i det för att hjälpa oss förstå det Lars Lih berättar:

Från och med 1919 förlorade hans tal sin tidigare skärpa och saknade alltmer fokus, upprepade sig, kom från ämnet. Han börjar vackla när han letar efter ett sätt att få sitt ideologiska scenario att passa till händelserna. En ny och oväntad egenskap uppträder: Lenin är osäker på sig själv.

Read konstaterar att ”Lenin var djupt medveten om hur sköra de krafter var som hade fört honom till makten, men också den epokgörande betydelsen av det som hände”, och tillägger att ”mitt under Första världskriget, under den våldsammaste mänskliga blodutgjutelsen någonsin, verkade moralisk finess inte bara begränsande utan motbjudande. Några få offer, ett ögonblick av skoningslöshet, var inte bara berättigat utan krävdes om man skulle rädda miljonerna vid fronten och från den imperialistiska utsugningens världsomfattande

¹⁵ Kamenev, citerad i Paul Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), s 28-29.

tentakler.”¹⁶ För flera år sedan skrev Isaac Deutscher om samma period, och kommenterade:

Sedan kommer den stora tragedin, den ryska revolutionens isolering; den dukade under för den otroliga, obegripliga ödeläggelse, fattigdom, svält och de sjukdomar som blev resultatet av invasionskriget, inbördeskrigen och givetvis det långvariga och utmattande världskriget som inte hade skapats av bolsjevikerna. Som ett resultat av allt detta släpptes terrorn lös i Ryssland. Människor förlorade sin jämvikt. Till och med ledarna förlorade sin klarsynthet. De handlade under ett överväldigande och omänskligt tryck. Jag tänker inte döma dem, klandra dem eller rättfärdiga dem. Jag kan bara se den historiska processens djupa tragik, som ledde till att våldet förhärligades. Men det som skulle ha blivit ett glas våld blev spänner och fyllda spänner, och sedan floder av våld. Det är den ryska revolutionens tragedi.¹⁷

Det finns mycket att säga om denna period, om vad Lenin och hans kamrater gjorde och underlät att göra, och om misstag och blinda fläckar som går att återfinna under den tidigare perioden (fram till 1917) som kan ha bidragit till katastrofen som följde.¹⁸

Även här finns lärdomar att dra. För en del är den läxa som bör dras att man måste avvisa Lenin och allt han stod för. Med tanke på den historiska verkligheten och vår verklighet idag, och de enastående framsteg som föregick katastrofen, tycker jag inte att vi har råd att göra det. Men det är lika viktigt för oss att inte bara noga undersöka Lenins tänkande och handlingar under denna tragiskt våldsamma och auktoritära utveckling, utan också överväga de positiva sätt med vilka han själv försökte övervinna och överskrida och gå utöver fasorna under den sista perioden av sitt liv.

Vi har inte råd med ytlighet eller moraliska lögner eller sekterismens dogmatiska visshet när vi brottas med frågan om vad som hände i historien och med frågan om vad som bör göras. Vi måste ta Lenin på större allvar än så, ty det som sociologen C Wright Mills sa om Marx är också sant för Lenin: ”Att studera hans verk idag och sedan komma tillbaka till våra egna angelägenheter ökar våra chanser att möta dem med användbara teorier och lösningar.”¹⁹

Översättning: Göran Källqvist

¹⁶ Lars Lih, *Lenin*, London: Reaktion 2011, s 188; Read, s 208.

¹⁷ Isaac Deutscher, ”Marxism and Nonviolence”, i *Marxism in Our Time*, s 86. Se även Read, s 246-255 och Arno J Mayer, *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions*, Princeton, NJ: Princeton University Press 2002.

¹⁸ Bland de källor som är användbara för detta finns Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks in Power: The First Year of Soviet Rule in Petrograd*, New York: W W Norton 2007; Victor Serge, [En revolutionärs minnen](#), på marxistarkiv.se, i synnerhet s 91-220; de något motsägelsefulla studierna, Simon Pirani, *The Russian Revolution in Retreat, 1920-24*, New York: Routledge 2008 och Kevin Murphy, *Revolution and Counterrevolution: Class Struggle in a Moscow Metal Factory*, Chicago: Haymarket Books 2007; Moshe Lewin, [Lenins sista strid](#), på marxistarkiv.se; V I Lenin, *Lenin's Final Fight, Speeches and Writings 1922-23*, red, George Fyson, New York: Pathfinder Press 1995.

¹⁹ C Wright Mills, *The Marxists*, New York: Dell Publishing Co 1962, s 35.

7. Ett bestående arv

(8 februari 2012)

Den nuvarande enastående perioden av kapitalistisk världskris och globalt uppror får ett allt större antal aktivister att röra sig i revolutionär riktning – och skapar spännande möjligheter att hjälpa allt fler av den upproriska generationen att komma i kontakt med den revolutionära marxismens tillgångar, som på ett livskraftigt sätt representeras av Rosa Luxemburgs, Leo Trotskijs och Vladimir Iljitj Lenins liv och teorier. Som Lenin mer än en gång hävdade, behöver en revolutionär rörelse (det vill säga en rörelse som faktiskt visar sig kunna genomföra den sorts demokratiskt socialistiska revolution som vi skulle vilja se) definitivt vägledas av en revolutionär teori för att ”samla sig” och hjälpa den att gå i en riktning som verkligen kan få oss ”häriifrån till dit”.

Det är häpnadsväckande att just då upptäcka hur en långvarig revolutionär kamrat istället uppvisar en negativ inställning till Lenins teorier. Vi hittar det i en artikel av Charlie Post, som nyligen publicerades i Fjärde internationalens utmärkta tidskrift, *International Viewpoint*. Det är fullt möjligt att det helt enkelt handlar om en oavsiktlig förvrängning, en formulering som bara går lite för långt. Oavsett om det är fallet så ger det oss som kallar sig revolutionära marxister en chans att kritiskt tänka igenom vår egen tradition, vilket är både bra och lämpligt. Det kan vara så att kamrat Post verkligen har tänkt igenom det han skrev och kommer att stå för det. Jag föredrar att tro att han, när han fortsätter att beakta frågan kommer att förena sig med mig och ta avstånd från vad han verkar säga.

Den ”stötande formuleringen” finns i hans recension av Lars Lihs nya högt skattade biografi *Lenin*. Det går att hålla med om mycket i denna recension, som i allt väsentligt sammanfattar Lihs forskning, både i den korta biografien *Lenin* och i den massiva luntan *Lenin Rediscovered*. Man ska givetvis inte bli arg över ordklyveri om en eller annan formulering – men när vi granskar Posts slutsatser (som antyder att större delen av Lenins tänkande är ovidkommande), kanske vi bör återvända till detta ”ordklyveri” och betrakta det mer noggrant. Så låt oss först rikta uppmärksamheten mot den problematiska formuleringen och sedan ”ordklyveriet”.

I recensionens näst sista stycke får vi höra att ”med undantag för *Stat och revolution* och *Vänsterismen* finns det inte mycket i Lenins teorier som är ursprungligt eller av bestående värde.”

För de av oss som betraktar sig som leninister är detta ett förbluffande påstående. Det har ett speciellt genomslag eftersom det kommer från någon som, precis som jag, har identifierat sig med Ernest Mandels internationalistiska traditioner, som var oskiljaktiga från V I Lenins och Leo Trotskijs perspektiv. Förbluffande eller ej, så kvarstår frågan om Posts påstående råkar vara riktigt.¹ När jag går igenom denna diskussion kommer jag att ge min egen syn på hur denna fråga ska besvaras.

Invändning nr 1: Mandels ”luxemburgska” Lenin

Jag tror att alla de av oss som faktiskt fördjupade sig i Ernest Mandels arbeten, lyssnade till hans ofta lysande tal, och kände honom personligen som kamrat, kan vara ense om att han troligen skulle ha hävdad att Posts påstående råkar vara fel. Det löser givetvis inget i sig själv.

Kamrat Post behandlar detta i en fotnot: ”I [Om leninismen](#) resonerade Ernest Mandel på ett övertygande sätt om bolsjevikernas (och det tidiga Kominterns) praktik, på grundval av en teori om medvetandet som har mer att tacka Luxemburg än Lenin och Kautsky.”² I sin artikel

¹ Charles Post, ”Lenin Reconsidered”, [International Viewpoint](#), 3 november 2011.

² *Ibid.*

uppvisar Mandel, inte förvånande, stor respekt för Luxemburg (i synnerhet hennes föreställning om ”massstrejken”), men han lägger ner lika mycket tid på att kritiskt analysera hennes polemik med Lenin 1904.³ Men det faktum att Post riktar vår uppmärksamhet mot Mandels klassiska artikel om Lenin länder honom till heder, så varför käbbla om en kommentar som antyder att Mandel fick sina teorier om medvetandet från den mycket beundransvärda Luxemburg?

Orsaken är att det är en förvanskning av vad Mandel faktiskt säger. Långt från att ge oss en ”luxemburgsk” tolkning av Lenin, är det uppenbart att han inte begränsar Lenins ”bestående värde” till *Stat och revolution* och *Vänsterismen*. När han resonerar kring den leninistiska organisationsteorins bestående värde innefattar han betydligt mer av Lenins skrifter och tänkande. Han skriver att Lenins teori är ”en dialektisk enhet med tre element: en teori om revolutionens aktualitet i de underutvecklade länderna under den imperialistiska tidsåldern (vilken senare vidgades till att gälla hela världen under en tidsålder av allmän kris för kapitalismen); en teori om den osammanhängande och motsägelsefulla utvecklingen av det proletära klassmedvetandet och av dess viktigaste nivåer, vilka bör skiljas från varandra; och en teori om det grundläggande i marxistisk teori och dess specifika förhållande till vetenskap å ena sidan och till proletär klasskamp å den andra.”

Mer än 30 år innan Lihs *Lenin Rediscovered*, betonade Mandel att detta tredje centrala begrepp hänger samman med uppfattningen att det socialistiska medvetandet är något som förs in i den proletära klasskampen utifrån, och ”på intet sätt [är] uppfunnet av Lenin, utan anknyter till en tradition från Engels, genom Kautsky, till den internationella socialdemokratins klassiska doktriner mellan 1880 och 1905.” Men för var och en som på ett seriöst sätt läser igenom artikeln är det ändå tveklöst så att Mandel inte skulle ha accepterat Posts minimalistiska karakterisering av vad han hade att säga om Lenins tänkande. Mandels artikel är vad den påstår sig vara: ett försvar av att Lenins organisationsteori är giltig än idag, lysande argumenterat och väldokumenterat.

Invändning nr 2: Lenin som ”lojal anhängare” till Kautsky

I sin sammanfattning av Lars Lihs ovärderliga *Lenin Rediscovered*, har Post en del mycket bra poänger, samtidigt som han för fram en annan sak som kan diskuteras:

Lenin Rediscovered: ”*What Is To Be Done? In Context* (Chicago: Haymarket Books 2008) rubbar fullständigt förtroendet för påståendet att Lenin intresserade sig för arbetarnas förmåga att göra en revolution, och förespråkade en ny sorts politisk organisation. Istället framstår Lenin som en vanlig europeisk vänsterinriktad socialdemokrat (det ord som alla socialister använde om sig själva före 1914), en lojal anhängare till Karl Kautsky [vår kursivering], Andra internationals ledande teoretiker, och förespråkare för att ”under ryska förhållanden” bygga ett parti som liknade det tyska socialdemokratiska partiet SPD. Lenins berömda broschyr från 1902, *Vad bör göras?*, var helt och hållet utan originalitet och hyllade SPD:s vision att smälta samman socialismen och arbetarrörelsen och lade tonvikten vid kampen för demokrati, ”arbetarrörelsens ljus och luft”.⁴

Samma sak händer när Post sammanfattar Lihs nya Leninbiografi:

Lenin framstår inte som nyskapare utan en helt vanlig vänstersocialist från tiden före 1914. Hans nästan religiösa tilltro till arbetarnas och arbetarledarnas förmåga att erövra demokrati och socialism formade hans förkastande av ”opportunisten” (reformismen) som fick den europeiska socialismens ledare att begränsa rörelsen till parlamentarisk och byråkratiskt facklig aktivitet och stöd till sina ”egna kapitalister” under Första världskriget. Under hela sin politiska bana förblev Lenin en hängiven anhängare till Kautsky [vår kursivering] – till och med när Kautsky själv, med Lenins ord, ”bröt” sina politiska löften under kriget. Först under de sista åren av sitt liv och inför

³ Ernest Mandel, [Om leninismen](#), på marxistarkiv.se.

⁴ Post, ”Lenin Reconsidered”, *op cit.*

den ryska revolutionens isolering och framväxten av en konservativ byråkrati i Sovjetstaten, tog Lenin sina första trevande steg bortom Andra internationalens teoretiska och politiska ortodoxi.⁵

Att kalla Lenin ”en lojal anhängare” och ”en hängiven anhängare” till Karl Kautsky och knappast mer än ”en helt vanlig vänstersocialist från tiden före 1914” förefaller mig vara en överdrift. Lenin använde själv aldrig ord som ”lojal och hängiven anhängare” för att beskriva sig själv, och han var faktiskt inte bara det – men varför bråka om några få ord? Som Lih skickligt visar, var Kautskys marxism trots allt, åtminstone fram till 1909, i grunden förenlig med Lenins egen linje och påverkade den förvisso.

Det Post klagör här är delar som verkligen kan återfinnas i Lihs redogörelse. Men den kan tolkas på olika sätt. När till exempel August Nimtz under en paneldiskussion vid ett Vänsterforum ifrågasatte Lih med argumentet att Lenin, oberoende av Kautsky, hade fördjupat sig i Marx’ och Engels’ skrifter, och att det var mot dessa (inte Kautsky) som han var ”lojal” och ”hängiven”, så höll Lih villigt med. Det Nimtz betonade låg helt i linje med de punkter som Ernest Mandel hade resonerat kring flera decennier tidigare – att Lenin (med Mandels ord) inte höll med om ”den naiva ’tron på framstegets oundviklighet’ à la Bebel och Kautsky, vilken var förhärskande inom den internationella socialdemokratin från Marx’ död till första världskriget. Lenins uppfattning av klassmedvetandet var ojämförligt rikare, mera motsägelsefullt och mera dialektiskt just därför att det var grundat på en skarpsinnig förståelse för revolutionens aktualitet (inte ’till slut någon gång’, utan under de kommande åren).”⁶

I [Marxismens plats i historien](#) diskuterar Mandel marxismens utveckling, och samtidigt som han ger August Bebel och Karl Kautsky (den tyska socialdemokratin ”grand old man” och ”marxismens påve” i Andra internationalen) ett uppskattande erkännande, hävdar han bestämt att det krävdes ”en bred internationell strömning, väsentligen förkroppsligad av Rosa Luxemburg och de ryska socialisterna Lenin och Trotskij” för att återerövra och återuppliva ”den marxistiska traditionen med direkt massaktion och partiets revolutionära initiativ”.⁷ Han fortsätter med att göra ett intressant påstående – att denna tradition fram till 1905 hade ”marginaliserats inom socialdemokratin ... och begränsats till anarkosyndikalistiska och revolutionärt syndikalistiska kretsar (Spanien, Storbritannien, Argentina, delvis Förenta staterna, Italien och Frankrike).”

Åtminstone hittills verkar inte Lih acceptera Lenins koppling till Luxemburg och Trotskij, åtskilt från Kautsky – men oavsett hur bra Lih är så betyder det inte nödvändigtvis att han har helt rätt. Post verkar hålla med om Lihs tolkning snarare än Mandels. Kanske han och Lih har rätt – men en hel del av arbetar- och de socialistiska rörelsernas historia blir svårare att förstå om vi ogiltigförklarar Mandels förklaring.

Enligt min åsikt skulle dagens aktivister fortfarande vara betjänta av att vända sig till Luxemburgs, Lenins och Trotskijs idéer, förvisso som Mandel betonade med ett kritiskt sinnelag (eftersom det var centralt för deras sätt att närma sig frågor). Det faktum att de alla var klart påverkade av Kautsky när han var som bäst (före 1910) gör inte någon av dem till enbart en teoretisk kopia av honom. Precis som Luxemburg och Trotskij tänkte Lenin själv och brottades på ett kreativt sätt med hur man skulle tillämpa den revolutionära marxismen på sin speciella omgivning.

Invändning nr 3: Finns det ingen verklig ”leninism”?

”Ärligt talat finns det inte mycket i ’leninismen’ som teori – som uppfanns av bolsjevikledarna Zinovjev, Bucharin och Stalin efter Lenins död 1924 – som fortfarande är gångbart.

⁵ *Ibid.*

⁶ Ernest Mandel, [Om leninismen](#), på marxistarkiv.se, s 13.

⁷ Ernest Mandel, [Marxismens plats i historien](#), på marxistarkiv.se, s 45.

Som han själv medgav var Lenin kautskyist – en förespråkare av Andra internationalens marxism före Första världskriget.”

I dessa två meningar vävs tre uppfattningar samman, var och en med en viss trovärdighet. För det första påstod sig Lenin fram till 1914 inte vara ”leninist” utan snarare marxist som var påverkad av Karl Kautsky (även om han aldrig kallade sig själv ”kautskyist”), och han anslöt sig helt öppet till den marxism som företrädades av Andra internationalen, världsförbundet av socialistiska, socialdemokratiska och arbetarpartier. För det andra: efter den bolsjevikiska revolutionen, under krisåren i början av 1920-talet (redan när Lenin var döende), förkunnade en majoritet av den ryska kommunistiska ledningen en Leninkult, och uppfattningar om vad ”leninismen” bestod av fördes fram av bolsjevikledare som Gregorij Zinovjev, Nikolaj Bucharin och Josef Stalin – och de omfattade en rad idéer som inte var helt desamma som Lenin ansåg, sa och skrev medan han ansåg sig vara en ”Andra internationalens marxist”. Och för det tredje är den ”leninism” som kokades ihop av Zinovjev, Bucharin och Stalin inte längre relevant.

Argumentet att ”leninismen” är en konstgjord konstruktion från 1920-talet, efter Lenins död, är inte nytt. 1977 publicerades en nyskapande artikel av den framstående Gramsciredaktören och forskaren, den nu bortgångne Valentino Gerratana, på engelska – ”Stalin, Lenin och ’leninismen’”. Gerratanas artikel betonade, att ”medan Lenin fortfarande levde betraktades han inte som en *källa* till auktoritet – även om han hade en betydande personlig auktoritet”, som härrörde ur kvalitén hos hans tänkande och politiska praktik.⁸ Josef Stalin skapade på ett mycket framgångsrikt och destruktivt sätt en konstgjord ”leninism” *som en källa till auktoritet* (som inte kunde ifrågasättas och därmed gav enorm auktoritet åt de som påstod sig representera den).

Gerratana framställer Lenins tänkande som kvalitativt annorlunda från Stalins auktoritära ”leninism”. Det är komplext och fyllt av insikter som inte går att skilja från en kritisk och kreativ process. I motsats till Post är han av åsikten att det i Lenins tänkande finns en mycket stor mängd politiskt tänkande som går förlorat i stalinismens intellektuella ytlighet. Lenin var förvisso inte opåverkad av andra tänkare, inom och utanför Andra internationalen, men han utvecklade dessa teorier under hela sin livstid, och de flesta av dem finns samlade i de 45 omfattande banden i hans *Collected Works*. Även om en ”leninism” bestående av slutna, färdiga dogmer inte var förenlig med Lenins hela sätt att närma sig politiken, så kan man argumentera att detta sätt innehåller en utpräglad politisk taktik och tankegångar – för enkelhets skull skulle man kunna tala om en verklig *leninism* – som det kan vara värt att uppmärksamma.

I våra tidigare invändningar förde vi fram åsikten att Lenins politiska tänkande inte bara var en kopia av Kautskys tänkande. ”Andra internationalens marxism” råkade faktiskt innefatta bland annat Luxemburgs, Trotskijs, Lenins och även Kautskys tänkande från hans bästa period före 1910, och de presenteras i två utomordentlig böcker som redigerats av Richard B Day och Daniel Gaido, [Vittnen till den permanenta revolutionen](#) och *Discovering Imperialism* [Upptäcka imperialismen].⁹ För den delen hänger utvecklingen av Lenins politiska tänkande fram till revolutionen i Ryssland 1917 samman med hans tänkande efter revolutionen. Berättigade försök att samla och sammanfatta centrala delar av detta tänkande har ibland fått beteckningen ”leninistiska”.

Även om man kan hävda att det finns problem med de ”leninistiska” sammanfattningar som

⁸ Valentino Gerratana, ”Stalin, Lenin and ’Leninism’”, [New Left Review 103](#), maj-juni 1977.

⁹ Richard B. Day Daniel Gaido, red, [Vittnen till den permanenta revolutionen](#), på marxistarkiv.se, och Richard B. Day och Daniel F. Gaido, red, *Discovering Imperialism: Social Democracy to World War I*, Chicago: Haymarket Books, 2012.

Zinovjev, Bucharin och Stalin erbjöd, så innebär det inte att alla försök att definiera en sådan ”leninism” (som bland annat kan återfinnas hos Ernest Mandel, Trotskij, Lukács, Gramsci och andra) nödvändigtvis är felaktiga.¹⁰ En verklig leninism skulle tala om Lenins verkliga politiska tänkande och metoder, som (precis som marxismens olika varianter) kan vara öppna för olika berättigade tolkningar.

I det följande ska jag peka på vad jag anser vara en ”verklig leninism”, vad det nu kan vara värt. Jag kommer då att upprepa punkter ur min inledning till ett urval av Lenins skrifter, *Revolution, Democracy, Socialism* [Revolution, demokrati, socialism].¹¹

Lenins helt traditionella utgångspunkt (som han delade med Marx, Kautsky och andra) är övertygelsen om det nödvändiga bandet mellan en socialistisk teori och praktik och arbetarklassen och arbetarrörelsen. Arbetarklassen kan enligt hans uppfattning inte på ett fullvärdigt sätt försvara sina verkliga intressen och få bukt med sitt förtryck utan att anamma socialismen som sitt mål – ett ekonomiskt system där ekonomin ägs av samhället och kontrolleras demokratiskt för att tillfredsställa hela folkets behov. Oskiljaktigt från detta är en *grundläggande förståelse av arbetarklassen som den är*, inklusive att inse hur mångfaldiga och ojämna arbetarklassens erfarenheter och medvetande är.

För detta måste det utvecklas en revolutionär praktik som på allvar försöker komma i kontakt med arbetarklassens olika delar och skikt. Det innefattar en förståelse av att det krävs olika metoder och mål för att nå och dra in den ena eller andra arbetaren eller gruppen eller sektorn eller skiktet av arbetare. Det innebär att på ett genomtänkt sätt använda olika sorters skolande och agitatorisk litteratur, och utveckla olika sorters tal och diskussioner för att knyta samman arbetarklassens olika erfarenheter, och viktigast av allt hjälpa till att inleda eller stöda olika sorters praktisk kamp. Arbetarklassens mer ”utvecklade” eller förtruppsskikt får inte samlas kring snäva och begränsade mål (i ”ekonomistisk” och ”rent fackföreningspolitisk” anda), utan kring en öppen känsla av solidaritet och gemensamma ideal som har möjlighet att dra in hela klassen i kamp för sina gemensamma intressen.

Denna grundläggande inriktning ligger till grund för det mesta som Lenin säger. Det är grunden till andra centrala perspektiv som man kan hitta i hans skrifter:

- en förståelse av att arbetarklassen måste vara politiskt oberoende under den politiska och sociala kampen, och måste få herraväldet (eller hegemonin) om denna kamp ska segra;
- en förståelse av behovet av ett socialistiskt och proletärt stöd till alla förtrycktas kamp;
- en helgjuten syn på organisationen som är praktisk, demokratisk och revolutionär;
- utvecklandet av en enhetsfronttaktik där olika politiska krafter kan arbeta tillsammans för gemensamma mål utan att de revolutionära organisationerna undergräver sin förmåga att ge verkligt revolutionära perspektiv till den rådande kapitalismen;
- ett allvarligt menat intellektuellt och praktiskt utnyttjande av den marxistiska teorin (utan dogmatism eller sekterism);
- en taktik för att inlemma kampen för reformer i den revolutionära strategin:

¹⁰ Tillämpliga texter från Mandel kan återfinnas i not 2 och 5 ovan. Angående andra, se: Ernst Fischer och Franz Marek, *The Essential Lenin*, New York: Seabury Press, 1972; Antonio Gramsci, ”Leader” (1924), i *Selections from Political Writings 1921-26*, red. Quintin Hoare, New York: International Publishers, 1978; Antonio Gramsci, ”The Modern Prince,” i *Selections from the Prison Notebooks*, red. Quintin Hoare och Geoffrey Nowell Smith, New York: International Publishers, 1971; Georg Lukács, [Lenins tankevärld](#), på marxistarkiv.se; Leo Trotskij, *Writings from Exile*, red. Kunal Chattopadhyay och Paul Le Blanc, London: Pluto Press.

¹¹ Vladimir Iljitj Lenin, *Revolution, Democracy, Socialism: Selected Writings*, red. Paul Le Blanc, London: Pluto Press, 2008, 59-61.

- en speciell förståelse av hur den demokratiska kampen övergår i en socialistisk revolution;
- en strävan efter en allians mellan arbetare och bönder;
- en genomgripande analys av imperialismen och nationalismen;
- en livskraftig revolutionär internationalistisk taktik.

Lenin var inte ute efter att vara ”innovativ”, och han kom inte på allt detta, även om han var en kreativ tänkare som förde fram vissa tankegångar som – och det går att visa – skiljde sig från många andra i det marxistiska intellektuella lägret. Hursomhelst samlade han de delar som sammanfattats ovan på ett sätt som fick en stark inverkan på hans hemland Ryssland och över hela världen. Jag anser att detta berättigar beteckningen ”leninism” – så när Ernest Mandel till exempel hänvisar till ”den leninistiska organisationsteorin” så är det inte nonsens.

Post mot Post

En del av Posts påståenden verkar krocka med varandra. ”Sedan Andra världskriget”, berättar han för oss, ”har allt större delar av den antistalinistiska revolutionära vänstern med rätta avvisat Kautskys tro på socialismens oundviklighet som ett resultat av arbetarklassens fortsatta förnedring under kapitalismen.” Detta avvisande innebär att Lenins idéer (han var ju en ”hängiven anhängare till Kautsky”) nu är så gott som ovidkommande. Därav den förfärliga slutsatsen: Lenins teorier har inget bestående värde.

Vi har redan hävdats att Lenins marxism inte kan begränsas till uppfattningen om ”socialismens oundviklighet som ett resultat av arbetarklassens fortsatta förnedring under kapitalismen” (och om vi kan lita på bland annat Lihs arbete kan detta heller inte föras fram som en lämplig sammanfattning av Kautskys marxism när han var som bäst). Lenins marxism är mycket rikare och mer komplicerad än så.

Och ändå för Post senare fram tankar, som om vi ska ta dem på allvar ifrågasätter hela hans resonemang. Ty om det – som Post skriver i slutet av sin recension – stämmer att ”bolsjevikernas agerande under hela 1917 fortfarande är tillämpligt” för oss idag, då kan man hävda att samma sak gäller Lenins politiska tänkande. Ty det går inte att förneka att detta tänkande hade en mycket stark inverkan på vad bolsjevikerna gjorde. Slutorden i Posts recension fastslår det hela:

Även om revolutionärer i dagens kapitalistiska demokratier lever i samhällen som i grunden skiljer sig från det tidiga 1900-talets Ryssland och inte behöver bygga hemliga, olagliga organisationer, så är erfarenheterna av den revolutionära socialismens sammansmältning med arbetarledare bland gräsrotterna och skapandet av politiska och ekonomiska arbetarorganisationer som var självständiga från den officiella reformismen (fackföreningstjänstemän och reformistiska politiska ledare) fortfarande av bestående vikt för vår tids socialister.

Med tanke på Lenins centrala plats inom den ryska bolsjevismen förefaller det alltså som om det finns mycket i Lenins politiska tänkande som är av bestående värde. Och med tanke på kamrat Posts fortsatta entusiasm för den bolsjevikiska traditionen och den revolutionära marxismen i allmänhet, så kan man tänka sig att han skulle uppmuntra dagens och morgondagens aktivister att anknyta – kritiskt förvisso – till teorierna hos revolutionärer som Luxemburg, Trotskij ... och Lenin.

Vad bör göras?

Posts intellektuella spännvidd och energi har skapat en tankeväckande mängd arbeten som förtjänar att uppmärksammas noga. Speciellt värdefull är hans övertygelse att den marxistiska teorin är levande och relevant för vår tids kamp. Han tar itu med en ny verklighet och för fram nya tolkningar och återspeglar en bredare tankefåra inom den internationella vänstern. När vi

kritiskt griper oss an med det han för fram ansluter vi oss därför samtidigt till honom under de gemensamma ansträngningarna att besvara den klassiska leninistiska frågan (givetvis inte bara en leninistisk fråga): Vad bör göras?

Tidigare delar av denna kritik skrevs i början av 2012. I december samma år publicerades en ny artikel av Post med rubriken ”Vad återstår av leninismen?”, som verkar föra fram en bredare förståelse, och som sådan är värd att kommentera här.¹² Istället för att avfärda själva begreppet leninism, säger Post nu att ”leninismens bestående arv är målet att bygga en självständig organisation av antikapitalistiska organisationer och aktivister som försöker ge ett politiskt alternativ till den officiella reformismens styrkor, inte bara under val utan också under den utomparlamentariska sociala masskampen.”

I det stora hela tycker jag att detta är sant, men om det vore allt så placerar det Lenin bara en aning till vänster om Saul Alinsky. Alinsky var en radikal organisationer i USA mellan 1940- och 1960-talet och skrev en biografi om sin vägledare John L Lewis (framstående ledare för CIO, Congress of Industrial Organizations). Han tecknade också ner sina egna tankar om organisering för samhällsförändringar i de intressanta och användbara böckerna *Reveille for Radicals* och *Rules for Radicals* [*Väckarklocka för radikaler*, och *Regler för radikaler*] – som gav organisationer och aktivister ett politiskt alternativ till den officiella reformismen, inklusive utomparlamentarisk social ”gräsrotskamp”, även om han inte använde begreppet ”antikapitalistisk”.¹³ Lenin skrev och sa i själva verket mycket mer, och erbjuder aktivister och organisationer mycket mer än vad som uppnås med denna minimerade ”leninism”.

Post är en författare och analytiker som ska tas på allvar, inte minst på grund av sitt hyllade och tänkvärda nyligen publicerade arbete *America's Road to Capitalism* [Amerikas väg till kapitalismen]. Men man kan hävda att han i denna artikel försöker uppnå alltför mycket på alltför litet utrymme. Ett avsnitt i artikeln redogör för ”De socialdemokratiska masspartiernas värld, 1890-1914” (förvisso ett enormt ämne, som han täcker i tolv stycken), ett annat tar itu med ”Kommunistpartiernas uppgång och nedgång, 1919-1990” (ännu mer enormt, och kräver därför fjorton stycken), och slutligen reflekterar han över ”Den revolutionära vänstern efter Andra världskriget” (sju stycken).

Dessa 31 ”historiska” stycken saknar ingalunda tänkvärda punkter eller intressanta tankar – men inte heller är de en tillräcklig sammanfattning av vad som har hänt under historien, trots att han stoltserar med en lärd notapparat. Exempelvis åberopas de drygt 1.200 sidorna i John Riddells bok som innehåller de redigerade protokollen från Kommunistiska internationals världskongress 1922, plus kapitel 5-23 (400 sidor) av Pierre Broués massiva verk om den tyska revolutionen, plus David Morgans 500 sidor om *The Socialist Left and the German Revolution* [Den socialistiska vänstern och den tyska revolutionen] – utan specifika citat eller sidhänvisningar – för att ”dokumentera” Posts svepande generaliseringar av vad som hände i den tidiga kommunistiska rörelsen mellan 1919 och 1922. Efter att ha åberopat hela detta material försäkrar Post oss att ”Komintern i själva verket undergrävde utvecklingen av de icke-ryska partierna”, en ensidig generalisering som i mer än ett fall bevisligen är felaktig, om än korrekt i andra fall. Tyvärr väljer han att inte ta ansvar för att gå igenom de olika fallen och göra dem begripliga.

Post upprepar det felaktiga påståendet från sin recension av Lars Lihs biografi: ”Som särskild organisatorisk teori och praktik uppfanns ’leninismen’ under 1924-1925 års ’bolsjeviseringskampanj’.” Men han upprepar också, på ett lite annorlunda sätt, sin tidigare ”vänsteralinskyis-

¹² Charles Post, ”What Is Left of Leninism? New European Left Parties in Historical Perspective,” *Socialist Register 2013: The Question of Strategy*, red. Leo Panitch, Gregory Albo, och Vivek Chibber, New York: Monthly Review Press, 2012.

¹³ Saul Alinsky, *Rules for Radicals: A Pragmatic Primer for Realistic Radicals*, New York: Vintage, 1989.

tiska” definition: ”Den förnuftiga kärnan i den leninistiska organisatoriska praktiken före 1923 var att den avvisade arbetsdelningen mellan partiet och fackföreningarna, och byggde en organisation av revolutionära arbetaraktivister självständigt från arbetar- och den parlamentariska byråkratin, en organisation som kunde utmana de sistnämndas ledarskap över arbetarrörelsen.” Den exakta innebörden i denna alltför kortfattade punkt är inte klar, varken vad gäller den speciella historiska verkligheten eller den praktiska politiken. Det verkar hänga samman med det välkända faktum som konstateras i hans korta historiska sammanfattning, att en byråkratisk konservatism och icke revolutionär reformism smittade arbetarnas massrörelse som leddes av socialdemokrater och stalinister, och att Lenins tänkande var oförenligt med detta. Denna uppfattning spelar en viktig roll i artikelns avslutande del – de tolv stycken som han använder för att analysera ”Europas nya vänsterpartier”.

I denna del hänvisar Post i förbigående till den nedslående utvecklingen i Storbritannien och Frankrike (och bortser av någon anledning helt från den mer livfulla utvecklingen i Spanien, Portugal och i synnerhet Grekland), och riktar istället in sig på det en gång lovande PRC (Partito della Rifondazione Comunista – Partiet för kommunistisk pånyttfödelse) i Italien och Vänsterpartiets (Die Linke) varierande framgångar i Tyskland. Men inte ens här kan de åtta stycken som han lyckas ägna åt de två partiernas erfarenheter leda oss särskilt långt mot en förståelse av vad som är vad. Man kan dra slutsatsen, att ”till sist kommer två faktorer att forma dessa nya politiska bildningars framtid.” Mest avgörande, slår han helt rimligt fast, ”är resultatet av den utomparlamentariska kampen mot åtstramningar och privatisering, som kommer att forma det politiska medvetandet och självförtroendet hos partimedlemmar och breda sektorer av arbetarklassen och de folkliga rörelserna.” I sig själv kommer detta givetvis inte att lösa problemet.

Den andra centrala faktorn återkommer, enligt Post, till det han anser ”återstår av leninismen”. Det inbegriper ”å ena sidan den relativa styrkan inom dessa partier av den ’stridbara minoriteten’ av aktivister på arbetsplatserna och i rörelserna och den medvetna antikapitalistiska vänstern, och å den andra den officiella reformismens styrkor.” Närmare bestämt ”kommer nyckeln att vara ett återupplivande av leninismens förnuftiga kärna – att övervinna arbetsdelningen mellan partiet och fackföreningarna och rörelserna genom att organisera radikala och revolutionära aktivister som försöker utmana den officiella reformismens styrkor om hur masskampen ska föras.” För att klargöra vad detta betyder uttrycker Post det ”på ett annat sätt”, och hävdar att ”den ’stridbara minoriteten’” måste försöka ”omvandla dessa partier till organisationer som kämpar om ledningen över all kamp, både parlamentarisk och utomparlamentarisk.” För att klargöra ännu mer skulle detta vara motsatsen till att låta ”fackförenings- och partibyråkratin” ”upprätthålla uppdelningen mellan ’politik’ (val) och ’ekonomi’ (facklig kamp).”

Dessa formuleringar verkar inte kunna mäta sig med allt som Lenin hade att säga och allt han försökte göra. Inte heller ger de en klar linje för vår tids revolutionära aktivister och organisatörer. Om vi sysselsätter oss mer med vad Lenin skrev om den liknande verkligheten på hans tid än vad Post lutar åt att göra, så kommer vi kanske att ha mer att arbeta med när vi vänder oss till vår tid. Den minimalistiska och till och med något avvisande inställningen till ”det som återstår av leninismen” (och först och främst till vad leninismen utgjorde) förefaller enligt mig inte särskilt fruktbar. Lenins verkliga ”leninism” kan bli en tillgång för oss om vi försöker lista ut vad som bör göras.

Översättning: Göran Källqvist

8. Luxemburg och Lenin i varandras ögon

Enligt Karl Marx måste det arbetande flertalets befrielse vara detta flertals eget demokratiska verk. Några måste få andra att förstå behovet av kamp och vinna dem för idéer om hur kampen mot förtrycket ska föras bäst. Bland dem som besitter denna kunskap, insikt och mod (som försöker inspirera och hjälpa alltfler att utveckla sin egen förmåga till sådana egenskaper) finns oundvikligen olika åsikter om hur världen ska begripas och hur den ska kunna förändras. Det finns således behov av demokratiska diskussioner och debatt, när revolutionära organisationer försöker förstå den internationella kapitalismens komplexa verklighet och hur kapitalismen ska kunna ersättas med den politiska frihet och ekonomiska demokrati, som Marx och andra vetenskapliga socialister kopplat samman med det framtida samhället.

Detta är den ram vi behöver för att kunna förstå förhållandet mellan Vladimir Iljitj Lenin och Rosa Luxemburg, två av 1900-talets största revolutionära socialister. Båda hade tagit sig upp till toppen av vänstern inom den internationella arbetarrörelsen, i de masspartier som samlats i den Socialistiska internationalen, också känd som Andra internationalen. Båda var lysande, högt utbildade och fullständigt hängivna marxismens världsuppfattning.¹

Det finns fyra större områden, där de hade olika uppfattningar: 1) frågor som rörde byggandet av en revolutionär organisation, 2) förhållandet mellan demokrati och socialism, 3) motsättningarna mellan nationalism och internationalism, och 4) frågor som rörde imperialismen och den kapitalistiska utvecklingen. Jag kommer här att hävda att det fanns mindre oöverstigliga motsättningar, och mer gemensamt, mellan dem än vad som ofta görs gällande.

Personliga relationer

Innan vi går in på meningsskiljaktigheterna kan det vara värt att titta på den personliga relationen mellan de båda revolutionärerna. De hade träffats 1901, hade sedan drabbat samman polemiskt 1904, då Luxemburg under en tid lärer sig med Lenins mensjevikiska motståndare i det Ryska socialdemokratiska partiet (RSDAP). Sedan skulle de emellertid lära känna varandra under de revolutionära arbetaruppror, som svepte fram över Ryssland och Östeuropa 1905-1906. En av Luxemburgs levnadstecknare, Elzbieta Ettinger, berättar att hon blivit imponerad ”av hans skarpa intellekt, en egenskap hon alltid uppskattade, och hans enorma viljestyrka och stora kunskaper om det ryska samhället. Han var lärd, slug och beslutssam. De teoretiker hon redan kände bleknade vid jämförelsen”. Vid en konferens 1907 inom Andra internationalen sade Luxemburg till sin väninna Clara Zetkin: ”Titta noga på den där. Det är Lenin. Titta på hans egensinniga orubbliga huvud. Som en riktig rysk bonde med några mindre asiatiska drag. Den mannen tänker försöka försätta berg. Kanske kommer han att bli krossad då. Men han kommer aldrig att ge vika.”² En annan av Luxemburgs levnadstecknare, J P Nettl, utvecklade denna kommentar:

Sympatier på det personliga planet mellan Lenin och Rosa Luxemburg – precis som all annan av Lenins vänskap baserad på ömsesidig respekt – uppstod vid denna tidpunkt [1906] och skulle bestå i sex år tills politiska motsättningar åter skulle dränka den i polemikens stormar. Också då överlevde en gnista av personliga sympatier mitt i de återupptagna fientligheterna; även om Lenin gjorde häftiga utfall mot Leo Jogiches [Luxemburgs närmaste kamrat i den polska rörelsen] och därmed också inbegrep Rosa Luxemburg i sina attacker på den gamla ledningen i Polen, utsatte han

¹ För en bakgrund om Marx och marxismen se Phil Gasper, Karl Marx and Frederick Engels, *The Communist Manifesto: A Road Map to History's Most Important Political Document*, Chicago: Haymarket Books, 2005; Paul Le Blanc, *From Marx to Gramsci*, Amherst, NY: Humanity Books, 1996; Terry Eagleton, *Varför Marx hade rätt*, Tankekraft 2011; August Nimtz, *Marx and Engels: Their Contribution to the Democratic Breakthrough*, Albany: State University of New York Press, 2000.

² Elzbieta Ettinger, *Rosa Luxemburg: A Life*, Boston: Beacon Press, 1988, sid. 137, 168; Zetkins hågkomster av Luxemburgs kommentarer i Ronald W Clark, *Lenin: A Biography*, New York: HarperCollins, 1990, sid. 135.

hennes aldrig för samma personangrepp som han gjorde mot Jogiches – samtidigt som hon i sin tur medvetet avstod från att offentligt besvara någon av hans attacker.³

Hannah Arendt, en framstående politisk tänkare, skrev i en sammanfattning av vad Nettls kommit fram till, att av stor vikt för ”Luxemburg både som privatperson och offentlig person” var det faktum att hon tillhörde ”en grupp av jämlikar”, som – i hennes fall – hade utkristalliserats bland revolutionärer i Polen som en del av en mycket bredare företeelse. Något likartat har också beskrivits av en annan, mindre känd, revolutionär från samma period i den illegala rörelsen i Odessa, Eugenia Levitskaja: ”När jag går igenom det stora antal kamrater som jag fick tillfälle att träffa kan jag inte minnas en enda förkastlig eller föraktlig handling, bedrägeri eller lögn. Det förekom motsättningar. Det förekom fraktionsstrider, men inget annat. Alla vaktade noga på sin moral och blev mer fördragsamma i denna vänskapliga familj.”

I en kommentar till att Nettl ”gång på gång betonar den höga moraliska nivån inom denna ’grupp av jämlikar’”, betonade Arendt att inom denna revolutionära grupp var ”sådant som ambition, karriär, status och till och med ren framgång strängt tabubelagda” – åtminstone på den personliga nivån. Å andra sidan delade de en stark ambition för att, som Luxemburg skämtsamt uttryckte det, ”anstifta en präriebrand” för att föra arbetarklassens revolution och socialistiska befrielse framåt. Arendt skriver också att Lenin delade samma värderingar som Luxemburgs grupp. Än mer, på basis av Nettls upptäckter drar hon slutsatsen att ”det fanns få människor hon respekterade [som intellektuellt jämbördiga] och den listan toppades av Jogiches och att man i övrigt bara kunde vara säker på att där också hitta Lenin och Franz Mehring [Marx’ framstående levnadstecknare]”.⁴

Det fanns också ett slags personkemi, som möjliggjorde en sådan relation – det som Gorkij fångade när han beskrev Lenin på följande vis: ”Han älskade att ha roligt och när han skrattade gjorde han det med hela kroppen”, och Lenins ofta retsamma sinne för humor kan man även hitta i Luxemburgs polemik och brev. 1911 skrev hon: ”Igår kom Lenin förbi och fram till i dag har han redan hunnit vara här fyra gånger. Jag gillar att samtala med honom, han är begåvad och bildad och har ett så fult tryne, just den sort jag inte kan låta bli att titta på.” Hon noterade att hennes katt Mimi ”gjorde ett oerhört stort intryck på Lenin, han sade att bara i Sibirien hade han sett något så stort, att hon var en *baskii kot* – en majestätisk katt. Mimi flirtade också med honom, lutade sig bakåt och uppträdde gäcksamt mot honom, men när han försökte komma åt henne smällde hon till honom med tasserna och fräste som en tiger”.⁵

Mimis beteende fångar något i förhållandet mellan Luxemburg och Lenin – polemiken och kritiken kunde vara både skarp och omedgörlig mellan de båda. Det skulle emellertid också kunna sägas att varken Lenin eller Luxemburg hade helt rätt i dessa dispyter. Det skulle till och med kunna sägas, att även när de hade fel i någon fråga var båda ändå i stånd att hitta viktiga delar av sanningen.

Nationalism och imperialism

Luxemburgs syn på nationalismen är i viss mening underlägsen Lenins – hon tenderar att helt och hållet avfärda den som ett hinder för arbetarklassens internationalism, medan Lenin är uppmärksam på skillnaderna mellan den nationalism förtryckarstater står för (som inbegriper imperialism och rasism, något som måste bekämpas) och de förtrycktas nationalism (som inbegriper kamp mot imperialism och rasism, något man måste stödja). Men komplexa händel-

³ J P Nettl, *Rosa Luxemburg*, vol. 1, New York: Oxford University Press, 1966, sid. 357.

⁴ Hannah Arendt, ”Rosa Luxemburg, 1870-1919” i *Men in Dark Times*, New York: Harcourt, Brace and World, 1968, sid. 41, 43, 44, 45, 54; Levitskaja citerad av Trotskij i [Stalin del 1](#).

⁵ Gorkij citerad i Clark, *Lenin: A Biography*, sid. 135; Georg Adler, Peter Hudis, Annelies Laschitza, eds., *The Letters of Rosa Luxemburg*, London: Verso, 2011, sid. 298.

ser i vår egen tid ger ändå visst stöd för Luxemburgs varningsord.⁶

Det finns slående likheter mellan hur Lenin och Luxemburg närmade sig frågor om imperialismen och kapitalismens internationella utveckling. Båda såg kapitalism som medfött expansionistisk och våldsam och samtidigt finns kvalitativa skillnader mellan Luxemburgs *Kapitalackumulationen* och Lenins *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*. En av de mest uppenbara skillnaderna är att Luxemburg inte ser imperialismen som kapitalismens högsta stadium, eller som något som växte fram i slutet av 1800-talet genom att multi-nationella bolag stärktes under inflytande av finanskapitalet, utan som något som funnits som en integrerad del av kapitalismen från första början.

Medan Lenin ägnar sig åt att popularisera andras arbeten (J A Hobson, Rudolf Hilferding och Nikolaj Bucharin) står Luxemburg för en ytterst originell analys, som är kritisk till vad som kallats Marx "realiseringsteori" i *Kapitalets* andra band (en del har hävdade att hon missförstått vad Marx verkligen sade och gjorde i andra bandet). Medan Lenin tenderar att se mångfacetterade dimensioner, flöden och flexibilitet i kapitalismens expansion, anser Luxemburg att det finns gränser – kapitalismens behov av att expandera till icke kapitalistiska områden, som till sist kommer att ha tömts ut och leda till kris och sammanbrott. "Hon har hamnat i en förfärlig röra", klagade Lenin. "Hon har förvrängt Marx." Han sade sig vara belåten med att olika marxistiska kritiker förintade hennes synsätt på samma sätt som han själv hade kritiserat de ryska populisterna i sin stora studie från 1899, *Kapitalismens utveckling i Ryssland*.⁷

Samtidigt har även ekonomer som varit benägna att hålla med Lenin framhållit att Luxemburg reste viktiga frågor, en del av dem hävdar att hennes svar är väl värda att beaktas. En av hennes hårdaste kritiker, Nikolaj Bucharin, hälsade Luxemburgs analyser som "ett djärvt teoretiskt försök" och "en insats av ett lysande teoretiskt intellekt". Detta handlar om vad Roman Rosdolsky prisar som "den värdefulla kärnan i hennes bok". Ernest Mandel, som är överens med kritikerna i vad han betecknar som sekundära frågor, hävdar också att "det slutgiltiga bokslutet över Luxemburgs kritik ... måste bli nyanserat. Det går inte att rakt upp och ner säga att hon hade rätt eller att hon hade fel". Att sortera och bedöma dess specifika kontroverser är inte möjligt här, men en viktig del av Luxemburgs mästerverk förtjänar att kommenteras – flera kapitel där hon med en antropologs känslighet granskar de förödande effekterna av kapitalismens expansion för många av folken och kulturerna runt om på jorden, något som inte går att hitta i Hilferdings, Lenins eller Bucharins viktigaste arbeten. För Lenin framstod emellertid dessa livfulla bidrag som bara något negativt. I de anteckningar han gjorde i marginalen till hennes bok skrev han: "Skildringen av tortyren av svarta i Sydamerika är bullrig, färgstark och meningslös. Framför allt är den inte marxistisk." Nära 50 år senare kommenterade Hannah Arendt elegant denna "kritik": "Men vem skulle idag förneka att det hör samman med en bok om imperialismen?"⁸

⁶ Se Rosa Luxemburg, *The National Question, Selected Writings*, ed. Horace B Davis, New York: Monthly Review Press, 1976; Michael Löwy, *Fatherland or Mother Earth? Essays on the National Question*, London: Pluto Press, 1998; och Omar Dahbour och Michelene R Ishay, eds., *The Nationalism Reader*, Amherst, NY: Humanity Books, 1995, särskilt sid. 198-214, 322-372.

⁷ Rosa Luxemburg, *Kapitalackumulationen*, eng övers, *The Accumulation of Capital*, London: Routledge, 2003; V I Lenin, [Imperialismen som kapitalismens högsta stadium](#); V I Lenin, *Letter to L B Kamenev*, mars 1913, *Collected Works*, vol. 35, Moskva: Progress Publishers, 1973, sid. 94. Se diskussionen i Paul Frölich, *Rosa Luxemburg*, Chacago: Haymarket Books, 2010, sid. 150-163) samt i Netti, *Rosa Luxemburg*, vol. 2, sid. 828-41.

⁸ Nikolai Bukharin, *Imperialism and the Accumulation of Capital* i Kenneth J Tarbuck, ed., *The Accumulation of Capital – An Anti-Critique by Rosa Luxemburg and Imperialism and the Accumulation of Capital by Nikolai Bukharin*, New York: Monthly Review Press, 1972, sid. 268; Roman Rosdolsky, [Kapitalets tillkomshistoria](#); Ernest Mandel, "Introduction" i Marx, *Capital*, vol. 2, sid. 68. För två insiktsfulla och koncisa försök att sammanfatta Marx' tre band och försök att visa att de (i motsats till Luxemburg) utgör en sammanhängande helhet, se Ben Fine och Alfredo Saad-Filho, *Marx's Capital*, London: Pluto Press, 2010, samt Michael Heinrich,

Luxemburgs levnadstecknare J P Nettl noterar emellertid att Lenin läste *Kapitalackumuleringen* 1913, en tidpunkt då hans politiska relationer med Rosa Luxemburg var som sämst; de kritiska anteckningar han gjorde i marginalen tyder på att han var ute efter att hitta alla möjliga fel; det kryllar av utrop som ”nonsens” och ”lustigt”.⁹ Orsaken till att oenigheten mellan dessa båda revolutionärer åter flammade upp var ”organisationsfrågan”.

Revolutionär organisering och massagerande

Med åren hade Luxemburgs syn på Lenins organisatoriska inriktning skiftat rejält. 1904 hade hon skrivit en våldsam kritik av *Ett steg framåt, två steg tillbaka*, Lenins genomgång av splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker inom RSDAP. Hon anklagade Lenin för en ultracentralistisk och auktoritär inriktning, som – i jakten på ”revolutionär renhet” – skulle leda till bildandet av en betydelslös sekt. 1905-1906 gick Luxemburg över till en bolsjevikvänlig hållning, beroende på att läget förändrats (samt närmare kontakter med bolsjeviker och mensjeviker i en tid av revolutionärt uppsving). 1907 försvarade hon Lenin mot samma sorts kritik (nu framförd av den mensjevikiska stjärnan Georgij Plechanov), som hon själv stått för tre år tidigare. 1911 var hon i stort överens med Lenins helt igenom negativa bedömning av alla andra grupper inom RSDAP.

Men när bolsjevikerna, av praktiska orsaker, genomförde vad Luxemburg såg som en definitiv och destruktiv splittring av RSDAP – och bildade vad som i realiteten var ett separat bolsjevikparti – kritiserade Luxemburg (under hela 1912 och 1913) åtgärden och agiterade oförtrutet för enhet inom RSDAP. Första världskrigets utbrott 1914, och segern för den ryska revolutionen tre år senare, öppnade en helt ny fas i Luxemburgs sätt att tänka, där hon bl a var med om att grunda det tyska kommunistpartiet i början av 1919, innan hennes levnad avbröts av en av högerens dödspatruller.¹⁰

Även om det påvisats att Luxemburg i sin anti-bolsjevikiska polemik 1904 förvrängde Lenins verkliga uppfattning kan vi ändå här hitta värdefulla insikter för revolutionära aktivister. Hon skrev:

Dels har vi massan – och dels massans historiska mål som ligger utanför det rådande samhället. Dels har vi den dagliga kampen; och dels den sociala revolutionen. Det är under sådana dialektiska motsättningar som socialiströrelsen arbetar.

Det visar sig att denna rörelse avancerar bäst genom att hålla en kurs mitt emellan de båda faror som ständigt hotar den. Den ena är masskaraktärens försvinnande – den andra att den överger sitt mål. Den ena är att den går tillbaka och blir en sekt – den andra att den blir en borgerlig socialreformistisk rörelse.¹¹

Samtidigt som Lenin avfärdade Luxemburgs uppfattning – och stämplade den som ”hela den välkända teorin om organiserandet-som-process” – visar en granskning av hans egen redogörelse för bolsjevismens utveckling 1907 och därefter 1920 en klar medvetenhet, efter några

An Introduction to the Three Volumes of Karl Marx's Capital, New York: Monthly Review Press, 2012. Lenins anteckningar i marginalen till *Kapitalackumuleringen* citeras i Nettl, *Rosa Luxemburg*, vol. 2, sid. 533; Arendt, ”Rosa Luxemburg, 1870-1919”, sid. 40.

⁹ Nettl, *Rosa Luxemburg*, vol. 2, sid. 532.

¹⁰ Om bolsjevikernas splittring, se Paul Le Blanc, ”The Birth of the Bolshevik Party in 1912”, i *Links, International Journal of Socialist Renewal*, 17 april, 2012. Om Luxemburgs kritiska reaktion se Rosa Luxemburg, ”Credo: On the State of Russian Social Democracy” i *The Rosa Luxemburg Reader*, Peter Hudis och Kevin Anderson, eds., New York: Monthly Review Press, 2004, sid. 266-280.

¹¹ Rosa Luxemburg, [Den ryska socialdemokratins organisationsfrågor](#). Beträffande bristerna i Luxemburgs analys (och det myckna gemensamma mellan henne och Lenin), se Paul Le Blanc, ”Luxemburg and Lenin on Organization” i Rosa Luxemburg, *Reflections and Writings*, Paul Le Blanc, ed., Amherst, NY: Humanity Books, 1999, sid. 81-102, och Paul Le Blanc, *Lenin and the Revolutionary Party*, Amherst, NY: Humanity Books, 1993, sid. 79-87 [svensk översättning: [Lenin och det revolutionära partiet](#), sid. 68-73].

års erfarenheter, att ett revolutionärt partis utveckling faktiskt handlar om en process.¹² Dessutom visar en seriös granskning av deras skrifter att båda revolutionärerna teoretiserade spelet mellan massagerande och organisation, ofta med slående likartade formuleringar – även om många kommentatorer velat ställa Luxemburgs förmenta ”spontanistiska” idolporträtt av massagerande mot Lenins ”förtruppparti”. I *Masstrejck, parti och fackföreningar* skrev Luxemburg:

Socialdemokratien är proletariats mest upplysta och klassmedvetna förtrupp. Den kan och får inte, fatalistiskt och med korslagda armar vänta på att den ”revolutionära situationen” skall inträffa och att den spontana folkrörelsen skall falla ner från himlen. Den måste tvärtom *föregripa* utvecklingen, försöka *påskynda* den.¹³

I *Vad bör göras?* skrev Lenin:

Ju starkare det spontana uppsvinget bland massorna är, ju bredare rörelsen blir, desto ojämförligt mycket snabbare växer kravet på höggradig medvetenhet i socialdemokratiens teoretiska, politiska och organisatoriska arbete.¹⁴

Demokrati och revolution

Förhållandet mellan demokrati och kampen för socialism var en annan stridsfråga mellan Lenin och Luxemburg, men även här är sanningen mer komplex och mer intressant än vad som ofta görs gällande. Vi har sett att Luxemburg inte var beredd att stödja de förtryckta nationalism, särskilt inte rätten till nationellt självbestämmande, delvis på grund av att detta inte var något arbetarkrav utan mer borgerligt-demokratiskt, ett som riskerade att splittra arbetarna och som skulle bli irrelevant om en proletär revolution lyckades. 1915 hade Lenin emellertid alltmer börjat trycka på nödvändigheten av att kämpa för alla demokratiska krav och att de var oskiljaktiga från arbetarnas kamp för socialism. Det kan vara värt att ta en längre titt på hans ståndpunkt:

Proletariatet kan bara segra genom demokrati, dvs ge full kraft åt demokratin genom att koppla de mest kraftfullt formulerade demokratiska krav till varje steg i kampen ... Vi måste förena revolutionär kamp mot kapitalismen med ett revolutionärt program och en taktik för alla demokratiska krav: republik, milis, folkvalda statstjänstemän, lika rättigheter för kvinnor, självbestämmande för nationerna, osv. Så länge kapitalismen finns kvar kommer dessa krav – samtliga – bara uppfyllas undantagsvis och även då på ett ofullständigt och förvridet sätt. Genom att basera oss på den demokrati som redan uppnåtts, och avslöja dess brister under kapitalismen, ställer vi krav på att kapitalismen störtas och att bourgeoisin exproprieras som ett nödvändigt led i avskaffandet av massfattigdom och för fullständigt och *totalt* genomförande av *alla* demokratiska reformer.¹⁵

En av den ryska revolutionens förfärliga ironier var emellertid att så fort arbetarna och bönderna svept bolsjevikerna till makten – till stor del baserat på denna revolutionär-demokratiska inriktning – drabbades Ryssland av katastrofer: militära invasioner, ett brutalt inbördeskrig, ekonomiskt sammanbrott på grund av den internationella kapitalistiska blockaden plus bolsjevikernas egna misstag, hungersnöd, och annat.

Ledarna för den nya kommunistiska regimen – Lenin, Röda arméns ledare Trotskij och andra – införde en enpartidiktatur och tenderade att framställa en auktoritär och hänsynslös politik inte bara som extrema undantagsåtgärder för att kunna överleva, utan snarare som vägen till den socialism som någon gång i framtiden skulle göra demokratin möjlig.

¹² Kritiken av Luxemburg kan hittas i V I Lenin, ”Fine Words: Butter No Parsnips”, *Collected Works*, vol. 8, Moskva: Progress Publishers, 1962, sid. 61. Lenins egen diskussion av ”organisering-som-process” återfinns i [Förord till samlingsverket ”Tolv år”](#) samt [”Vänsterismen” – kommunismens barnsjukdom](#).

¹³ Rosa Luxemburg, [Masstrejk, parti och fackföreningar](#) (1906).

¹⁴ V I Lenin, [Vad bör göras?](#)

¹⁵ Lenin, *Det revolutionära proletariats och nationernas självbestämmanderätt*, (16 oktober 1915).

”Men socialistisk demokrati börjar inte först i det utlovade landet, när grunden för den socialistiska hushållningen har lagts, som färdig julklapp åt det tappra folket som under tiden har understött den lilla klickens socialistiska diktatorer ...” hävdade Luxemburg. Verklig socialism var oskiljaktig från frihet och ”frihet är alltid den annorlunda tänkandes frihet ... Hon varnade: ”Utan allmänna val, ohämmad press- och församlingsfrihet, fri meningsskamp, utdör livet i varje offentlig institution, blir ett skenliv där byråkratin ensam förblir det aktiva elementet ... i grund och botten alltså en klickhushållning – visserligen en diktatur men inte proletariats diktatur utan diktaturen av en handfull politiker.”¹⁶

Å andra sidan hävdade Luxemburg också att ryska revolutionen inte skulle kunna gå framåt på den väg hon talade om förrän dess förtvivalade isolering upphört – framför allt genom att en seger för socialistiska arbetarrevolutioner i de utvecklade industriländerna, i synnerhet i Tyskland, kom till undsättning. Hon tillade: ”Vad ett parti i den historiska stunden förmår uppbringa av mod dådkraft, revolutionär vidsyn och konsekvens, det har Lenin, Trotskij och deras kamrater till fullo presterat ...” Hon skrev också att ”det råder heller inget tvivel om ... att Lenin och Trotskij på sin törnbeströdda, med försåt av alla slag kringgåddade väg har tagit många avgörande steg endast under största inre tvivel och med häftigaste inre motsträvheter”.¹⁷

Luxemburg och en rad andra av hennes revolutionära kamrater i Tyskland blev mördade innan de kunde leda den revolution hon manade till. Efteråt, och sedan hennes ofullbordade kritik av ryska revolutionen publicerats 1921, svarade Lenin för en glödande hyllning till sin stridslystna kamrat, där han konstaterade att Rosa Luxemburg mer än en gång tagit miste – han räknade upp deras meningsskiljaktigheter – men att ”ett gammalt gott ryskt talesätt” fångade det väsentliga: ”Ibland flyger örnar lägre än hönor, men hönor kan aldrig stiga så högt som örnarna.” Han betonade att ”trots sina misstag var och förblir hon en örn; och kommunisterna över hela världen kommer inte bara att alltid hedra hennes minne, utan hennes biografi och den *fullständiga* samlingen av hennes arbeten ... kommer också att bli en mycket nyttig fostran av många generationer kommunister över hela världen.”¹⁸

August Thalheimer, en revolutionär som kände både och arbetat med båda, betonade uttrycket ”inte Luxemburg eller Lenin – utan Luxemburg och Lenin” och förklarade att ”var och en av dem gav ... vad den andra inte gjorde och inte kunde ge”. Det finns mycket att lära av deras olikheter men också av vad Thalheimer kallade ”det andliga bandet mellan dessa båda stora revolutionära företrädare för arbetarklassen och deras närmaste medkämpar.”¹⁹

Översättning: Björn Erik Rosin

¹⁶ Rosa Luxemburg, [Den ryska revolutionen](#).

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ V I Lenin, [En publicists anteckningar](#), (1922). Det är värt att notera att Lenin var av uppfattningen att Kommunistiska internationals plattform skulle baseras på det ryska kommunistpartiets program samt på det program Rosa Luxemburg skrivit för Spartakusförbundet. Se Gerda och Hermann Weber, *Lenin: Life and Works*, London: Macmillan Press, 1980, sid. 154.

¹⁹ August Thalheimer, ”Rosa Luxemburg or Lenin” (1930), Marxist Internet Archive, www.marxist.org/archive/thalheimer/works/rosa.htm. Se även Helen C Scott och Paul Le Blanc, ”Introduction to Rosa Luxemburg” i *Socialism or Barbarism: The Selected Writings of Rosa Luxemburg*, eds., Paul Le Blanc och Helen C Scott, London: Pluto Press, 2010, sid. 3-35.

10. Leninismen är inte förverkligad

Det har skett en tragisk utveckling inom den brittiska vänstern – i form av den destruktiva krisen i Socialist Workers Party. Folk har sårats och förödmjukats, de organisatoriska åtgärder som har vidtagits (och inte vidtagits) har givit upphov till våldsamma kontroverser, det har skett uteslutningar och utträden, efter en mycket jämn omröstning vid en partikongress har det utfärdats ett icke framgångsrikt förbud mot fortsatta diskussioner i frågan, och en av de viktigaste organisationerna inom den yttersta vänstern i världen har lidit allvarlig skada.

Ett offentligt ingripande i diskussionen av SWP:s mest framstående teoretiker, Alex Callinicos, har – delvis till försvar för de beslut som tillämpats av hans organisations ledning – ställt en avgörande fråga i titeln på sin artikel: ”Är leninismen förverkligad?” I ett svar till honom har en amerikansk socialistisk bloggare, Louis Proyect, försäkrat: ”Leninismen är slut”.¹ Frågan och svaret torde vara av stor betydelse för revolutionärer världen över.

Det brittiska SWP

Skandalen i SWP och den efterföljande organisatoriska utveckling och de åtgärder som tillsammans orsakade krisen har diskuterats omfattande och djupgående av andra. En del av diskussionen på Internet genomsyras av nyfikna spekulationer, ryktesspridning och sekteristisk skadeglädje som är fjärran från en seriös, verkligt progressiv och revolutionär politik. En del av diskussionen, som förts av medlemmar i SWP, har varit lärorik och tänkvärd. Var och en med tillgång till Internet kan med lätthet läsa hela diskussionen, om de har tid och lust. Eftersom både Callinicos och Proyect åberopar en artikel av Owen Jones, en vänsterkrönikör på tidningen *The Independent*, ska jag låta honom sammanfatta vad som har skett:

Den största organisationen inom den yttersta vänstern i Storbritannien, Socialist Workers Party, håller för tillfället på att implodera under efterverkningarna till en chockerande intern skandal. Efter att en ledande medlem hade anklagats för att ha våldtagit en medlem inrättade partiet en ”domstol” bestående av äldre partimedlemmar, som friade honom. Det har slungats kring politiska förolämpningar om ”krypande feminism”. Framstående medlemmar som författarna China Miéville och Richard Seymour har angripit sitt partis ledning offentligt. Aktivister sägs vara i öppet uppror mot sin enväldiga ledning, eller hoppar helt enkelt av *en masse*.

Detta kanske kan låta som bypolitik, dunkla händelser i utkanten av Storbritanniens marginella yttersta vänster. Men SWP har sedan länge varit starkare än sin storlek. Det utgjorde exempelvis grunden i organisationen bakom Stop The War Coalition [Koalitionen för att stoppa kriget], som – för nästan exakt tio år sedan – mobiliserade upp till två miljoner människor på gatorna mot det nära förestående blodbadet i Irak. Även när de stötte bort andra aktivister med sin sekterism och aggressiva rekrytering, så hjälpte de till att driva viktiga rörelser som Unite Against Fascism [Enhet mot fascismen], som nyligen organiserade en jättelik demonstration i Walthamstow som förnedrade det rasistiska English Defense League [Engelska försvarsförbundet]. Under årens lopp har tusentals personer som längtat efter ett alternativ till den katastrofala nyliberalismen anslutit sig till SWP:s led – många har tyvärr bränts ut och blivit demoraliserade.²

I det första stycket sägs det att SWP ”imploderar”, vilket när detta skrivs faktiskt inte är helt klart, men att säga att det för närvarande *ödeläggs av en kris* är uppenbart. Inte heller behöver man ta ställning vad gäller anklagelsen för ”sekterism och aggressiv rekrytering” (eller påståendet att många SWP-are ”bränts ut och blivit demoraliserade”). Med tanke på denna kritik är det ännu mer imponerande att han medger att ”SWP... sedan länge [har] varit starkare än

¹ Louis Proyect, "[Leninism is Finished: A reply to Alex Callinicos](#)", på *The Unrepentant Marxist*, 28 januari 2013. [Ordet ”finished” kan ha flera betydelser som författarna leker med här – fullbordad, färdig, förverkligad, men också slut, död, förstörd – öa.]

² Owen Jones, "[British politics urgently needs a new force--a movement on the Left to counter capitalism's crisis](#)", *The Independent*, januari 2013.

sin storlek”, och har kunnat organisera imponerande kamp och mobilisera tusentals och till och med miljoner. Det kan man inte säga om de flesta vänstergrupper i Storbritannien eller USA, och Callinicos betonar en självklarhet:

Det våra kritiker ogillar mest med oss – det sätt på vilket vi organiserar oss – är avgörande för vår förmåga att, som Jones säger, vara starkare än vår storlek. Vår version av den demokratiska centralismen består av två saker. För det första att besluten måste debatteras fullt ut, men när de väl har tagits, med majoritetsröst, så är de bindande för alla medlemmar. Det är nödvändigt om vi ska kunna pröva våra teorier i handling.

För det andra: för att säkerställa att besluten tillämpas och att SWP ingriper i kampen på ett effektivt sätt, genomför en stark politisk ledning som är direkt ansvarig inför årskonferensen kampanjer inom organisationen för att ge vårt arbete en klar inriktning. Det är denna typ av demokratisk centralism som har gjort det möjligt för oss att koncentrera våra krafter på viktiga mål, och därmed på ett så effektivt sätt bygga de olika enhetsfronter som vi har stött.

I själva verket är Callinicos’ definition av den demokratiska centralismen alltför vid – en punkt jag ska återkomma till. Men det verkar verkligen finnas ett samband mellan det sätt på vilket SWP organiserar sig (som medvetet bygger på den leninistiska traditionen) och dess politiska effektivitet.

Leninismen är slut?

Louis Proyect har sedan länge brottats med frågan om den revolutionära organisationen, till stor del på grund av hans egna trauman (som andra, inklusive jag, delar) i det amerikanska SWP för ett kvarts sekel sedan. Det amerikanska SWP:s traditioner och dess kris på 1980-talet (och senare sammanbrott) är inte exakt samma som det brittiska SWP:s traditioner och kris – men det finns förvisso paralleller.³ Proyect riktar in sig på dessa, för att dra vad han hoppas kunna bli användbara generaliseringar för vänstern i sin helhet. Ändå verkar det finnas en allvarlig motsättning i den argumentation han för fram.

I början av sin artikel berättar Proyect för oss att han var speciellt påverkad av den tidigare SWP-aren Peter Camejo:

Efter att han hade räknat ut att det parti som han hade tillhört i fyrtio år befann sig på en sekteristisk väg mot självmord tog han ledigt för att resa till Venezuela och läsa Lenin med friska ögon. En av de första saker han sa till mig i telefon var: ”Louis, vi måste göra oss av med den här demokratiska centralismen.” Det var vad han hade fått ut av att läsa Lenin. Jag var övertygad om att han hade rätt, och tillbringade större delen av de trettio åren efter vårt telefonsamtal med att sprida detta budskap till vänstern.

Motsättningen ligger i att Proyect i större delen av sin artikel hävdar att Lenins eget organisatoriska tänkande (inklusive i frågan om demokratisk centralism) överensstämmer med Proyects eget tänkande, inte med Callinicos’ och andras tänkande, som han anklagar går i Grigorij Zinovjevs och Leo Trotskij's fotspår. Callinicos’ uppfattningar, hävdar han, grundar sig inte på Lenin utan på ”1920-talets zinovjevitiska Komintern, som Trotskij antog som modell.” Men det betyder att en bättre titel på hans artikel borde vara: ”Kominternismen är död, länge leve den verkliga leninismen!”⁴

Men det kan hända att Proyects ståndpunkt liknar Charlie Posts, som menar att det inte finns

³ För en massivt dokumenterad redogörelse för det amerikanska SWP:s erfarenheter på 1980-talet, se Sarah Lovell, red., [The Struggle Inside the Socialist Workers Party, 1979-1983](#), och Paul Le Blanc, red., [Revolutionary Principles and Working-Class Democracy](#), speciellt min inledning till den sistnämnda, ["Leninism in the United States and the Decline of the Socialist Workers Party."](#)

⁴ Påföljande dag publicerade faktiskt Proyect ett inlägg från några meningsmotståndare i SWP som närmar sig sådana formuleringar, i ett svar till Callinicos med rubriken ”Är zinovjevismen slut?”, *The Unrepentant Marxist*, 29 januari 2013, och som slutar: ”Det är hög tid att leninismen ställs inför rätta.”

något i Lenins tänkande som skilde honom från Karl Kautsky (före 1914), och att ”leninismen” är ett påhitt av Zinovjev och andra Kominternledare på 1920-talet.⁵

Men ett av många problem med detta är det faktum att Zinovjevs och Trotskijs Kommunistiska internationall på 1920-talet också var Lenins Komintern. (Det finns också en verklighet som har belysts av John Riddells och andras enorma, mycket rikhaltiga bidrag, nämligen att det fanns mycket mer värde i den tidiga Kommunistiska internationall än man skulle förmedlas att tro av ytliga angrepp för ”zinovjevism”).

Det finns ingen tvekan om att Lenin före 1914 var djupt påverkad av andra kamrater inom den Socialistiska internationall, i synnerhet George Plechanov och Karl Kautsky. Men man kan inte begränsa hans tänkande till det. Inte heller upphörde hans tänkande 1914. I själva verket lades 1921 års Komintern-teser ”Riktlinjer för de kommunistiska partiernas uppbyggande och organisationsarbete” fram på Lenins yrkande. Lenin hjälpte inte bara till att utarbeta teserna (som lade en avsevärd tonvikt på den demokratiska centralismen), han försvarade dem också efter att de hade antagits.⁶

För att framställa Lenin som mycket mer i linje med de politiska punkter han vill betona väljer Proyect att utelämna detta och mycket mer från sin redogörelse av bolsjevikernas historia. Men en ganska selektiv läsning av Lars Lihs bidrag kan bara ge en ofullständig förståelse av Lenin, bolsjevismen och den ryska revolutionen. Det är inte samma sak som att förneka en viktig punkt som Proyect betonar:

Lenin försökte bara skapa ett parti grundat på den tyska socialdemokratin i Ryssland. Det fanns aldrig någon avsikt att bygga en ny sorts parti, inte ens under de våldsamma striderna med mensjevikerna, som (vilket Lih på ett övertygande sätt visar) bara var en fraktion i samma större parti som Lenin tillhörde.

Men när Proyect utvecklar detta så har han en benägenhet att slarva med historiska fakta för att ”bevisa” att Lenin själv inte var ”leninist” (när, som vi ska se, Lenin i själva verket på ett ungefär *var* det vi skulle kalla en ”leninist”). En sådan urvattning leder till att vi förlorar teorier och historiska erfarenheter som vi faktiskt inte har råd att förlora. Det är olyckligt att en selektiv användning av John Reeds klassiska [Tio dagar som skakade världen](#) utnyttjas för att i praktiken sopa undan det som förs fram i Trotskijs klassiker [Ryska revolutionens historia](#). Begrunda den sammansatta och dynamiska uppfattning som Trotskij lägger fram i sitt förord:

Massorna slår inte in på revolutionens väg med en utarbetad plan för samhällets återuppbyggnad, utan med en stark känsla av att inte längre kunna uthärda den gamla regimen. Endast en klass ledande skikt har ett politiskt program, och även detta kräver fortfarande händelsernas prövning och massornas godkännande... Bara på grundval av en studie av de politiska processerna bland massorna kan vi förstå partiernas och ledarnas roll – vilken vi minst av allt är benägna att bortse ifrån. De utgör inte ett självständigt, men dock ett mycket viktigt element i processen. Utan en organisation som ger vägledning skulle massornas energi upplösas likt ånga som inte inneslutits i en cylinder. Men icke desto mindre är det varken kolven eller cylindern, utan ångan, som åstadkommer rörelsen.⁷

Om vi som revolutionära aktivister ska hitta fram genom vår tids inte mindre dynamiska och komplicerade situation, så måste vi brottas med innebörden i detta dialektiska stycke. Proyect

⁵ Charles Post, ["Lenin Reconsidered"](#), (recension av Lars Lihs *Lenin*), *International Viewpoint*, 3 november 2011. Jag tycker att detta motsägs av en seriös analys av Lenins tänkande – exempelvis i V I Lenin, *Revolution, Democracy, Socialism, Selected Writings*, red Paul Le Blanc (London: Pluto Press, 2008). För ett svar till Post, se ["The Enduring Value of Lenin's Political Thought"](#), *Europe Solidaire Sans Frontières*, 8 februari 2012.

⁶ Jag berör detta i fotnot 12 i min uppsats ”The Great Lenin Debate – History and Politics”, *Links*, 1 september 2012, som kritiserade en tolkning av Paul Kellogg, och ledde till en klagörande diskussion mellan mig och Kellogg ([links.org.au](#)) som innehåller mycket dokumentation.

⁷ Leo Trotskij, [Ryska revolutionens historia](#), band 1, s 2, på marxistarkiv.se.

kallar det faktum att Lenin och andra bolsjeviker kunde diskutera med varandra offentligt, och öppet rösta på olika sätt, för ”kärnan” i Lenins metod. Men det leder oss bort från den verkliga leninistiska ”kärna” som Trotskij pekar på. Det är speciellt olyckligt eftersom det kan dölja de positiva bidrag som Proyect faktiskt gör i sin artikel.

Den revolutionära förtruppen och masskampen

Proyect hävdar att revolutionära socialistiska organisationer måste sluta att ge efter för en ödesdiger sekteristisk frestelse, den felaktiga uppfattningen att de är den ”revolutionära förtruppen”, eller kanske kärnan till ett framtida revolutionärt förtruppssparti. Även i sina mindre sjukliga varianter, varnar han, kan revolutionära socialistiska grupper på detta sätt skapa sig ett förtruppens ”glastak”. Problemet är att ”gruppen ser sig själv som kärnan till det framtida revolutionära partiet oavsett vilka läpparnas bekännelse de under den förrevolutionära perioden ger till att gå samman med andra grupper, etc.” Vid en viss punkt kommer det upplevda behovet att bevara och befrämja gruppens speciella roll som ”kärna” att ge näring till en ödesdiger sekteristisk dynamik inom gruppen och mellan gruppen och andra krafter.

I sin kritik av det relativt friska brittiska SWP före krisen och det relativt friska amerikanska SWP före 1980, betonar Proyect att ”det hade varit praktiskt taget omöjligt för SWP-medlemmar i Storbritannien att inta samma ståndpunkt om Kuba som det amerikanska SWP och vice versa.” Han tillägger träffande nog att detta är ”en omtvistad fråga, eftersom de flesta medlemmarna efter att ha anslutit sig till grupperna indoktrinerades genom skolning och kurser och har en benägenhet att anpassa sig och ofta faller för gruppsycket och tilltro till att deras partiledare måste veta vad som är rätt.” I den mån han har rätt (vilket jag vet när det gäller det amerikanska SWP och misstänker att han har i fråga om det brittiska SWP), så har vi här ett problem som försvararna av all sorts ”leninism” (och politiskt organisatorisk sammanhållning i allmänhet) måste brottas med.

Ingen allvarligt menande socialistisk grupp har råd att undvika att skola sina medlemmar i teori och historia (”indoktrinering”) i form av skolning och kurser. Inte heller kan några grupper av människor avskaffa ”gruppsyck”. Men vad kan man gynna för friska motverkande krafter som hjälper till att övervinna de negativa tendenser som Proyect helt riktigt pekar på?

Proyect berättar en historia från slutet av 1960-talet om en diskussion han hade med en gammal veteran inom den trotskistiska rörelsen medan båda var medlemmar i SWP. Efter att en maoistisk vän hade ifrågasatt honom frågade den unga medlemmen vad SWP hade för program. Gamlingen ”gjorde en gest med handen mot vår bokhandel och svarade, ’Allt finns där.’” Det är intressant att begrunda Proyects tolkning av detta – att det ”innebar att ha uppfattningar om allt från Andra världskriget till Kronstadt. Att bli en ’kader’ betydde att lära sig de uppfattningar som uttrycktes i mer än etthundra broschyrer och böcker och försvara dem offentligt.” Det var faktiskt den syn som många (inte alla) kamrater hade på den tiden – men det finns ett annat, helt annorlunda sätt att tolka den gamle kamratens kommentar.

Det är inte så att SWP:s bokhandlar bara var fyllda med broschyrer och böcker som sammanfattade åsikter om allt från Andra världskriget till Kronstadtopproret 1921. Istället innehöll de ett rikhaltigt material – berättelser om arbetarkamp, antirasistisk kamp, kampen för kvinnans frigörelse, den revolutionära rörelsens historia, skrifter av Marx och Engels, Rosa Luxemburg, Lenin och Trotskij, Isaac Deutscher, Ernest Mandel, Che Guevara, Malcolm X (i en del fall också Simone de Beauvoir, Kate Millet, Sheila Rowbotham), liksom en del av SWP:s mest kreativa tänkare – inte bara James P Cannon (väl värd att läsa trots den kritik som riktats mot honom) utan också personer som George Breitman och Joseph Hansen, som utvecklade insikter och nyskapande formuleringar som är oförenliga med all sorts sluten ”ortodoxi”.

Att säga ”allt finns där” skulle kunna ses som inte en hänvisning till en sluten Sanning, utan

till en rik och mångsidig tradition, en metod som är mycket noggrann men också öppen, kritiskt sinnad och revolutionär, med en teori och en analys som grundar sig på den verkliga masskampen under ens egen tid. Det kanske inte var vad denna speciella gamla kamrat menade, men jag kände en del gamla kamrater som råkade tänka så.

Det förslag till politisk linje som framgår ur Proyects verk kan, tror jag, beskrivas i fyra grundläggande och sammanhängande punkter:

1. Det finns ett revolutionärt skikt, en förtrupp, som är en del av arbetarklassen (i bred mening) och arbetarrörelsen. Detta skikt består av personer som har bättre information, analyser, organisationskunskap, en känsla för hur man ska komma från det förtryckande "här" till det mer eftersträfvärdade "där", och större medveten politisk glöd än majoriteten. Det har förmåga att komma i kontakt med och hjälpa till att radikalisera och mobilisera allt större delar av arbetarmajoriteten. Men denna förtrupp är mångfasetterad och inte samlad i en enda organisation, och vissa som ingår i den är inte nödvändigtvis med i någon revolutionär organisation.
2. Bara med hjälp av samordnade ansträngningar från olika delar av denna bredare förtrupp kommer det att bli möjligt att mobilisera tiotusentals, hundratusentals och miljontals människor för att på allvar utmana det kapitalistiska status quo, vilket borde vara revolutionärernas främsta mål idag.⁸
3. De massaktioner som samordnas av detta bredare förtruppsskikt måste givetvis ske parallellt med – och är oskiljaktigt från – ansträngningarna att sprida en revolutionär medvetenhet inom en allt större del av arbetarklassen i sin helhet. Olika grupper och individer kan och ska ha frihet att utveckla teoretiska perspektiv, dela sina idéer, vara oense med varandra, inlåta sig på debatter, etc, samtidigt som de fortsätter att samarbeta intimt för att bygga masskampen. Detta är vägen till revolutionen.
4. Om en eller annan del av detta bredare förtruppsskikt – under paroller om någon sorts hycklad "leninism" – försöker dominera de mer omfattande ansträngningarna på bekostnad av andra delar så skulle resultatet bli splittring och nederlag. Jämte detta skall Kommunistiska manifestet vara den avgörande delen i denna enade förtrups programmatiska inriktning. Det finns inget behov av "programmatiskt samförstånd" om historiska frågor som analysen av Kronstadtupproret 1921, eller Andra världskriget, eller karaktären på det före detta Sovjetunionen.

Denna taktik, som jag tror att Proyect förespråkar, verkar vettig. Den tänker sig att stora skikt av aktivister som är en del av den bredare arbetarförtruppen kommer att mogna och härdas genom masskampen, och kommer att hjälpa till att förbereda den samhälleliga bas och de organisatoriska erfarenheter som är en förutsättning för att det ska utkristalliseras ett verkligt revolutionärt arbetarparti, eller den praktiska motsvarigheten till ett sådant parti.

På samma sätt verkar Owen Jones ha rätt när han argumenterar för

ett omfattande nätverk som förenar progressiva motståndare till den [nyliberala] koalitionen. Alltså de inom Labour som vill ha ett verkligt alternativ till Torys åtstrammingspolitik, gröna och oberoende vänstermänniskor, men också de som annars inte skulle kalla sig politiska men som är ilska och frustrerade. Under de två senaste årens resor land och rike runt då jag talat med studenter, arbetare, arbetslösa och sjuka människor, så har jag mött tusentals som vill göra något med sin ilska.

---

⁸ Proyect menar att detta har samband med SYRIZA:s erfarenheter i Grekland. Vad SYRIZA innebär står i centrum för diskussionen inom den revolutionära vänstern – se Strathis Kouvalakis' framställning "[On tasks facing SYRIZA](#)", Links, 10 december 2012, och Nikos Tamvlakis, "[Kan SYRIZA bli ett "nytt PASOK"?](#)", på marxistarkiv.se.

En bred vänsterfront som var överens om vissa grundläggande programmatiska principer

skulle kunna förena arbetare som drabbas av sjunkande löner samtidigt som deras skatteavdrag minskar, arbetslösa som demoniseras av cyniska media och det politiska etablissemanget, korsfarare mot de rikas skatteflykt, sjuka och handikappade som ser sitt grundläggande stöd försvinna, folk som bedriver kampanjer mot nedskärningarna av den offentliga servicen, unga människor som står inför en framtid av skulder, arbetslöshet och minskande levnadsstandard, och fackföreningar som försöker stå emot angreppen mot arbetarnas rättigheter.

Alex Callinicos avfärdar detta på ett sätt som förefaller märkligt. ”Det låter väldigt trevligt men är helt missvisande”, säger han, ”eftersom Jones är en alltmer högt uppsatt medlem i Labourpartiet.” Sedan fortsätter han med att upprepa SWP:s traditionella kritik av det brittiska Labourpartiet, och ställer det mot den tradition som SWP försöker upprätthålla: ”Denna tradition påbörjades av Karl Marx och Friedrich Engels och nådde sin höjdpunkt vid den ryska Oktoberrevolutionen 1917, då bolsjevikpartiet ledde den första och fortfarande enda framgångsrika proletära revolutionen. Från mitten av 1920- till början av 1930-talet bekämpade därefter Leo Trotskij, som tillsammans med Vladimir Lenin ledde bolsjevikerna i oktober 1917, revolutionens förfall och framväxten av Stalins tyranni.”

Vilket allt är gott och väl – *och helt och hållet skulle kunna gå ihop med att svara positivt på den vänsterfront för proletära massaktioner som Jones föreslår.* För mig verkar det uppenbart att SWP skulle kunna ge kraftfulla bidrag till den process som Jones tänker sig.

Men om man istället för att anse att den revolutionära förtruppen och dess organisation(er) smids fram med hjälp av verkliga massstrider, ser Socialist Workers Party som en verklig, redan existerande revolutionär förtrupsorganisation som tar sig fram genom en djungel av konkurrenter med diverse skavanker, då kanske man har råd att vara avvisande. Är det vad Callinicos faktiskt tror? I så fall kan de jämförelser Proyect gör mellan de två SWP och hans varning om ”förtruppens glastak” vara riktig.

Den demokratiska centralismens begränsningar

Om något som liknar ett revolutionärt förtrupsparti med en bra politik och en massbas faktiskt kan skapas genom att olika strömningar förenas under klasskampen, då inställer sig frågan hur en sådan bildning kan hålla ihop och vara en verklig kraft för att befrämja arbetarklassen och den revolutionära saken. Och det för oss tillbaka till frågan om den demokratiska centralismen.

I sina olika uppfattningar av vad detta betydde för Lenin och vad det borde betyda för oss verkar det på mig som om Proyect avviker från den historiska exaktheten och politiska logiken, medan Callinicos låser fast sig i en problematisk formulering som kan ha samband med det brittiska SWP:s nuvarande kris.

Så här förklarar Proyect innebörden i Lenins syn på den demokratiska centralismen och relaterar det till vår tid:

[Enligt John Reed i *Tio dagar som skakade världen*] diskuterade Lenin och Rjazanov [i en offentlig debatt om pressfrihet för kapitalistiska tidningar] vid ett massmöte och röstade sedan mot varandra. Det var så bolsjevikerna brukade fungera. Det enda disciplinen innebar var att [parlamentariska] deputerade skulle rösta enligt anvisningarna från partiets centralkommitté, etc. Om Alex Callinicos till exempel skulle väljas in i parlamentet och instruerades att rösta mot att finansiera kriget i Irak, och sedan röstade för finansiering, så skulle partiet ha rätt att utesluta honom.

Men denna mycket snäva tolkning är inte hur mensjevikerna (Lenins fraktionsmotståndare i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet) uppfattade den demokratiska centralismen – och det var de som först lanserade begreppet i den ryska revolutionära rörelsen. För dem inne-

fattade begreppet mycket mer än att bara kontrollera parlamentsdelegaterna.

Enligt deras resolution från november 1905 ”[är b]eslut i de ledande kollektiven... bindande för medlemmarna i de organisationer för vilka kollektivet är organ. Aktioner som berör organisationen i sin helhet... måste beslutas om av alla organisationens medlemmar. Beslut i organisationer på lägre nivå genomförs inte om de går mot beslut i högre organisationer.” Bolsjevikerna accepterade helt och fullt begreppet. Under en diskussion 1906 förklarade Lenin: ”Principen om demokratisk centralism och autonomin för de lokala partiorganisationerna omfattar underförstått allmän och full *frihet att kritisera*, så länge detta inte förrycker enheten i en bestämd handling; det utesluter *all* kritik som förrycker eller försvårar *enheten* i en handling som partiet har beslutat om.”⁹

Här är det dags för oss att ånyo vända uppmärksamheten mot den formulering av Callinicos som vi ifrågasatte tidigare – att ”vår version av den demokratiska centralismen” innehåller två saker: 1) ”att besluten måste debatteras fullt ut, men när de väl har tagits, med majoritetsröst, så är de bindande för alla medlemmar”, och 2) ”en stark politisk ledning som är direkt ansvarig inför årskonferensen [genomför] kampanjer inom organisationen för att ge vårt arbete en klar inriktning.”

Denna definition i två delar skiljer sig från hur Lenin och hans kamrater definierade begreppet. I det de förde fram saknas Callinicos’ betoning av ”en stark politisk ledning som... [ger] vårt arbete en klar inriktning.” Men där saknas också det allmänna yrkandet att ”beslut” som sådana ”är bindande för alla medlemmar”.

I själva verket var Lenin helt och hållet mot en del av hans mensjevikiska kamraters försök att sätta upp ”gränserna... för hur besluten på partikongresserna kan kritiseras”. Som han betonade:

Under en sådan revolutionär epok som den vi genomlever, underkastas varje teoretiskt fel och taktisk avvikelse från partiets sida den skoningslösaste kritik av livet självt, som med oanad hastighet upplyser och uppfostrar arbetarklassen. I en sådan tid är det varje socialdemokrats plikt att sträva till att idékampen inom partiet i teorins och taktikens frågor i största möjliga mån föres öppet, brett och fritt, utan att dock på något sätt störa eller försvåra enheten i det revolutionära [socialdemokratiska] proletariats revolutionära aktioner...

Enligt vår djupaste övertygelse måste de socialdemokratiska arbetarorganisationerna vara enhetliga, men inom dessa enhetliga organisationer måste en fri diskussion av partifrågorna, en fri, kamratlig kritik och värdering av företeelserna inom partilivet i bredaste omfattning få förekomma.¹⁰

Lenin fortsatte med att hävda att ”Kritik inom gränserna för partiprogrammets principer måste vara väldigt fri... inte bara på partimöten, utan också på offentliga möten.”¹¹

Man skulle kunna förvänta sig en förändring av hur Lenin och hans kamrater diskuterade begreppet demokratisk centralism i den organisatoriska resolutionen om organisationen från 1921 – men den del av detta dokument som uttryckligen behandlar den demokratiska centralismen innehåller inget som motsäger det Lenin sa 1906.

I själva verket innehåller dokumentet varningar för att kommunistpartiernas ledarskap inte skulle gå för långt i centraliserande riktning. ”Centralisation betyder inom den kommunistiska organisationen ingen formell eller mekanisk centralisation, utan en *centralisation av den kommunistiska verksamheten*, d.v.s. bildandet av en stark, slagfärdig och samtidigt anpass-

⁹ Citerat i Paul Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), på marxistarkiv.se, s 101, 102. Citatet från mensjevikerna är taget från Ralph Carter Elwood, *Resolutions and Decisions of the Communist Party of the Soviet Union*, Toronto: University of Toronto, 1974, s 93-94. Citatet från Lenin, [Frihet att kritisera och enhet i handling](#), på marxistarkiv.se, s 2.

¹⁰ Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), s 102. Lenin, *Collected Works*, bd 10, s 310-311.

¹¹ Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), s 102. Lenin, *Collected Works*, bd 10, s 442-443.

ningsskicklig *ledning*”, förklarade dokumentet. Det utvecklade vidare: ”En formell eller en mekanisk centralisation vore centralisation av makten i händerna på en partibyråkrati för att *behärska* de övriga medlemmarna eller det utanför stående revolutionära proletariats massor.”¹²

Diskussionsfrihet, enhet i handling är en kortfattad definition av Lenins syn på den demokratiska centralismen. Att skapa en inkluderande, varierad men ändå sammanhållen demokratisk gemenskap är något värdefullt och nödvändigt som verkliga revolutionärer måste fortsätta att sträva efter. Det är inte självklart att världen kan förändras utan det.

Leninismen är inte förverkligad

När Alex Callinicos förklarar SWP:s vidhållande vid den leninistiska traditionen frågar han, i egenskap av seriös marxistisk teoretiker och lärare: ”Vad innebär det att fortsätta en tradition?” Han svarar helt korrekt: ”att verkligen genomföra en tradition kräver att den ständigt förnyas på ett kreativt sätt.” Detta passar med något som betonas av den organisatoriska resolution som Lenin hjälpte till att förbereda till Kommunistiska internationals kongress 1921:

Det ges ingen absolut riktig och oföränderlig organisationsform för de kommunistiska partierna. Förutsättningarna för proletariats klasskamp äro underkastade förändringar i en ständig förändlingsprocess och i anslutning till dessa förändringar bör också organisationen för proletariats avantgarde oavbrutet söka ändamålsenliga former. Varje enskilt lands historiskt bestämda egenart fordrar likaledes särskilda anpassningsformer i de enskilda partiernas organisation.¹³

Både resolutionen från 1921 och Callinicos’ artikel understryker, var och en på sitt eget sätt, att det inte har uppstått någon kvalitativt ny organisationsform – varken reformistisk eller ”rörelsebaserad” eller anarkistisk eller syndikalistisk – som gör den sorts organisation som Lenin försökte bygga onödig. Vi kommer att behöva något som liknar den sortens organisation för att verkligen kunna utmana kapitalismen och ersätta den med socialismen.

En del av de formuleringar som Callinicos för fram verkar tyda på att en sådan organisation redan existerar i form av det brittiska SWP. Att ifrågasätta om den organisationen verkligen är Det revolutionära förtruppsspartiet (till skillnad från en del av en framtida organisation som återstår att bygga) avskaffar inte den underliggande poängen: det centrala med en revolutionär organisation.

Om det faktiskt behövs en sådan revolutionär organisation – inkluderande, varierad, demokratisk, sammanhållen – då verkar det uppenbart att leninismen långt ifrån är ”slut” i någon mening. Den behövs fortfarande, den är fortfarande tillämplig.

Mer än så, de organisatoriska former och normer som förknippas med leninismen måste tillämpas på ett kreativt och flexibelt sätt och ständigt anpassas till den föränderliga politiska, sociala, kulturella verklighet som revolutionärer står inför. Dessa former och normer får aldrig bli ett slutgiltigt, färdigt, slutet system – de är med nödvändighet öppna, flytande, ofullbordade. När vi försöker uppnå det bolsjeviker uppnådde, men göra det bättre, så måste vi syssla med Lenins och hans kamraters *praxis* (tänkande och praktiska erfarenheter), och använda den när vi ställs inför vår egen verklighet. Det återstår mycket arbete – kampen fortsätter.

Översättning: Göran Källqvist

¹² ”Riktlinjer för de kommunistiska partiernas uppbyggande och organisationsarbete”, i [Kominterns tredje kongress](#), på marxistarkiv.se, s 55-56.

¹³ *Ibid*, s 54.

11. Leninism för farliga tider

Hur ska vi kunna gå från kapitalismens våldsamma förtryck till ekonomisk demokrati, sann frihet, den socialism som vi vill ha? Den frågan stod i centrum för V I Lenins liv och arbete. I mitt försök att reda ut den kommer jag att utgå från citat av Georg Lukács plus en gammal trotskist i USA, Lenin själv samt ett par unga brittiska aktivister.

Lenin avled 1924, flera år efter att en lysande intellektuell, Lukács, hade engagerat sig för arbetarrevolutionens och socialismens sak. Som en av ledarna för kommunistpartiet i Ungern och med målet att tillämpa Karl Marx´ idéer på de arbetandes och förtrycktas kamp, betonade Lukács, att Lenins tänkande var präglad av en känsla för ”revolutionens aktualitet”, vilket skulle vara avgörande för att (som Lukács uttryckte det) skapa ”ett säkert rättesnöre i alla politiska och ekonomiska och taktiska, agitatoriska och organisatoriska frågor”.¹ Det innebar att Lenin i hela sitt politiska tänkande och all sin verksamhet ägnade sig åt frågan om vad som måste göras – i dag, i det verkliga livet – för att arbetarna skulle kunna ta makten. Inte på något retoriskt eller teoretiskt vis utan *konkret* komma fram till vad som krävdes och sedan göra exakt det.

Vårt mål – som revolutionära socialister – är inte bara att övertyga folk om att socialismen skulle vara så mycket bättre än kapitalismen. Vårt mål är inte bara att protestera, och organisera protester, mot kapitalistisk orättvisa. Vårt mål är inte bara att organisera kamp för att få till stånd förbättringar under kapitalismen. Vårt mål är inte bara att analysera historien och aktuella händelser (eller allt över huvud taget) från en revolutionärt socialistisk utgångspunkt. Vårt främsta mål är att störta de rådande maktförhållandena och sätta den politiska makten i händerna på en organiserad, klassmedveten arbetarklass (den klass vi tillhör, det arbetande flertalets klass), vilket är nyckeln till införande av en socialistisk demokrati.

Om vi misslyckas med detta kommer – som jag ser det – vår framtid att likna den storartade filmen *Children of Men* eller Rosa Luxemburgs förutsägelse om att alternativet till socialism är att långsamt glida ner i barbari.

Nu skulle jag vilja berätta lite om min vän Morris Lewit, som dog 1998 95 år gammal. Det betydde mycket för mig att ha lärt känna honom – en revolutionär intellektuell från arbetarklassen och en aktivist som aldrig gav upp, som var med om att skapa historia och aldrig vek undan från sitt engagemang och sina principer. Han föddes i Ryssland under tsartiden (i det som nu heter Vitryssland), det var 1903 och samma år som bolsjevismen föddes. Som tonåring deltog han i den ryska revolutionen, bolsjevikrevolutionen och inbördeskriget.

1920 flydde han undan de vita arméernas blodiga anti-semitiska och anti-kommunistiska härjningar, som hade finansierats av regeringarna i Storbritannien, Frankrike och USA för att krossa revolutionen. Han kom med på ett fartyg med folk på väg till USA, och på det fartyget träffade han en livfull tonårig bolsjevikaktivist vid namn Sylvia Bleeker. De blev förälskade i varandra och skulle leva tillsammans livet ut, de var medlemmar av den första kommunistiska rörelsen i USA, engagerade sig i fackföreningarnas kamp och var från 1930 – som reaktion mot det stalinistiska tyranniets dödsbringande smitta – medlemmar av den trotskistiska rörelsen i USA.

Det finns mycket mer att säga om denne orubblige men blide man och hans livskamrat, som hade varit aktiva i klasskampen under det turbulenta 1930-talet och senare. Men här ska vi bara konstatera att Morris på 1940-talet, då de främsta ledarna för Socialist Workers Party satt fängslade på grund av organisationens anti-imperialistiska inställning under andra världskriget, utsågs till tillförordnad nationell sekreterare för SWP. I den egenskapen, då han antagit

¹ Georg Lukács, [Lenins tankevärld](#)

partinamnet ”Morris Stein”, sade han något som mer än en gång angripits som exempel på en negativ sida av trotskismen.² Innan vi går in på det vill jag också dela med mig av några andra saker han sade i samma tal, ord som stämmer in på Lukács begrepp ”revolutionens aktualitet”.

I sitt tal 1944 sade Morris att ”historien har gett oss ett stort uppdrag, uppdraget att befria mänskligheten från det ruttna och stinkande kapitalistiska systemet”. Enligt hans uppfattning ”är den kampen den enda som är värd att offra friheten eller till och med livet för”, och som han såg det innebar det ”ett ansvar som krävde att motsättningar löstes på demokratiskt vis genom majoritetsomröstning i stället för genom fraktionsstrider, personangrepp, osv”. För Morris innebar detta ”en anda av kollektivt ledarskap, där kollektivet ger varje individ mer styrka och visdom”, som han på klassiskt trotskistiskt sätt definierade som ”centralism i handling och största möjliga demokrati i organisationens inre liv”. Han betonade att ”vår rörelse måste vara genomsyrad av kamratskap mellan personer, som är aktiva i en kamp på liv och död för en gemensam sak”.³

Men nu kommer vi till den påstått förgiftade delen av Morris kommentarer, där han beskrev Socialist Workers Party i USA på följande vis:

Vi tolererar inga rivaler. Om arbetarklassen ska göra revolution kan det bara ske genom ett parti och ett program ... Vi är monopolister inom politiken och vi agerar som monopolister. Antingen genom sammanslagningar eller genom oförsonlig kamp. Vi har visat detta under hela vår rörelses historia.⁴

Innan vi granskar detta uttalande måste vi förstå dess innebörd. Den trotskistiska rörelsens historia i USA hade handlat om sammanslagningar med, inte kamp mot, andra revolutionära socialistiska vänsterkrafter – som American Workers Party lett av A J Muste på 1930-talet och vänsterflygeln inom socialistpartiet i slutet av 1930-talet. Det hade också förekommit ”oförsonlig kamp” mot den auktoritära stalinism, som var förhärskande inom kommunistpartiet och mot den djupa socialdemokratiska reformism, som var dominerande inom det som återstod av socialistpartiet. Man hade också bedrivit en ytterst hård kamp mot den utbrytning ur SWP, som leddes av Max Shachtman, även om man 1947 hade talat om en återförening. De planerna avbröts dock genom växande motsättningar om anti-kommunismen under det kalla kriget och genom Shachtmangruppens ökande reformism.

Man kan ändå ställa sig frågan huruvida Steins hållning var alldeles felaktig. Ska det finnas konkurrerande revolutionära socialistgrupper eller är det bättre att slå samman olika revolutionära grupper? Går det att sammanföra revolutionära socialister och socialister som är mot revolutionen? Går det att jämka samman socialister som håller på demokrati och socialister som rycker på axlarna åt den? Kan man slå samman anti-imperialistiska socialister med socialister som är lierade med imperialismen? Eller krävs det att revolutionära socialister för en oförsonlig kamp mot dem som är mot demokrati, de som är mot revolution, de som är lierade med imperialismen?

Detta tyder på att det finns ett annat sätt att se på Morris Steins kommentarer än dem hans

² Den fantastiska berättelsen om Morris Lewit och hans livskamrat Sylvia Bleeker återfinns i Michael Steven Smith och Paul Le Blanc, ”Morris Lewit: Pioneer Leader of American Trotskyism (1903-1998)” och Frank Lovell, ”Sylvia Bleeker (1901-1998): Union Organizer, Socialist Agitator, and Lifelong Trotskyist” i *Revolutionary Labor Socialist: The Life, Ideas and Comrades of Frank Lovell*, Union City, NJ: Smyrna Press, 200, sid. 272-301.

³ M Stein, ”Organization Report”, *The Party Builder*, vol I, n° 13, december 1944, sid. 13, 14; M Stein, ”The Organization Methods and Practices of Our Party”, *Internal Bulletin*, vol. 6, n° 9, oktober 1944, sid. 23.

⁴ M Stein, ”The Internal Party Situation, (Report delivered at National Convention, 16-19 november 1944)”, *Internal Bulletin*, vol. 6, n° 13, december 1944, sid. 10-11. Andra tolkningar har berörts av Alan Wald och jag själv i George Breitman, Paul Le Blanc och Alan Wald, *Trotskyism in the United States: Historical Essays and Reconsiderations*, Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1996.

kritiker står för.

Morris talade dessutom i ett visst historiskt ögonblick. 1944 hade USA precis upplevt de stora klasstriderna på 1930-talet och stod inför en ny våg av klasskamp, som skulle starta när andra världskriget var över. Det fanns ett betydande skikt av socialistiska och halvsocialistiska element inom den fackliga landsorganisationen Congress of Industrial Organizations (CIO) och kommunistpartiet stod på höjden av sitt medlemsantal. Allt detta ger ett visst sammanhang åt Steins kommentarer.

Man kan diskutera huruvida det han sade var det mest lämpliga att säga eller anse på 1940-talet, men den inriktningen var inte lätt att förstå när jag själv gick med i Morris´ parti i ett helt annat läge, på 1970-talet. Då kunde de flesta av oss inte ens förstå de leninistiska begrepp, som hade utvecklats i ett tidigare läge, trots att vi läste Lenin och såg oss själva som leninister. När jag var i 20-årsåldern och medlem av SWP på 1970-talet ansåg jag att vänstern bestod av tre delar: först de som tillhörde det revolutionära avantgardet – dvs vi som redan var medlemmar av SWP; sedan de som antingen var våra allierade eller kontakter; och så våra motståndare. Vi hade monopol på den Revolutionära Sanningen.

Och när det till sist gick upp för mig att saker och ting höll på att gå riktigt på tok inom SWP, som ju verkligen var fallet i början av 1980-talet, drabbades jag först av den mörkaste förtvivlan: om det revolutionära partiet, mänsklighetens enda hopp, var dödssjukt, då kunde det ju inte finnas något hopp om en socialistisk framtid. Men när jag (på inrådan av en äldre kamrat, George Breitman) började studera den ryska arbetarrörelsens historia, hur Lenin och hans kamrater hade byggt ett handlingskraftigt revolutionärt parti, insåg jag att många av oss som betraktat oss som leninister varit offer för en stor missuppfattning.

Den revolutionära förtruppen består inte av dem som hävdar att de bygger ett revolutionärt avantgardistiskt parti under Lenins fana. Förtruppen är ett brett skikt inom arbetarklassen med högt klassmedvetande, som har viss förståelse för kapitalismen och behovet av att avskaffa den, med lite samlade erfarenheter och deltagande i kampen mot förtryck och utsugning. Bara när en organisation har en större medlemsbas inom detta skikt kan den betecknas som ett revolutionärt förtruppparti.

Och det för oss tillbaka till Lenincitaten.

Det återfinns i början av andra kapitlet av *”Vänsterismen” – kommunismens barnsjukdom*, där Lenin hävdar att ett sant revolutionärt parti måste uppfylla tre nödvändiga villkor. Det första är en revolutionär klassmedvetenhet hos en förtrupp inom arbetarklassen. Det andra är att de organiserade revolutionärerna har en korrekt politisk strategi och taktik. Det tredje är en nära och varaktig kontakt ”med de bredaste delarna av det arbetande folket”. Om inte dessa villkor uppfylls, skriver Lenin, ”förvandlas försöken att skapa disciplin ovillkorligen till ett bländverk, en fras, ett clowneri”.⁵

De klassmedvetna skikten av radikala arbetare, som fanns i början av 1900-talet och på 1930- och 1940-talet, existerade inte, annat än som spridda skärvor utan någon kontakt med varandra, under kalla krigets anti-kommunism och relativa välstånd, då jag växte upp och blev politiskt aktiv. Och de organisationer som påstod sig vara leninistiska partier hamnade följaktligen i frasmakeri och clowneri, som – långt ifrån att ha någon varaktig kontakt med bredast tänkbara delar av arbetarna – skapade små revolutionära universum. De trodde sig vara innehavare av den Revolutionära Sanningen, vilket gjorde dem dogmatiska och rigida och föraktfulla gentemot andra vänstergrupper, som i mycket liknade dem själva.

Även i de bästa av dessa grupper hade den organisatoriska disciplinen en dubbel funktion.

⁵ V I Lenin, [”Vänsterismen” – kommunismens barnsjukdom](#)

Dels kunde den leda till att relativt små grupper gjorde storartade insatser i massrörelserna mot kriget, för jämlikhet mellan raserna, kvinnans frigörelse, osv. Men den hade också till uppgift att få medlemmarna i organisationen att okritiskt inrätta sig efter gruppens version av Den Revolutionära Sanningen och efter ledningen för gruppen, som såg till att Sanningen tillämpades.

Ett problem med Morris Steins ”monopolistiska” formulering är att dess eventuella värde bara gällde för en speciell historisk situation. Nu har vi levat länge i en helt annan värld än den som existerade i mitten av 1940-talet. Kapitalismen existerar fortfarande, imperialismen också, liksom arbetarklassen och den utsugning, det förtryck och de kriser som kapitalismen oundvikligen leder till. Men samtidigt ser allt detta oerhört annorlunda ut. 1940-talets arbetarklass är borta sedan länge, precis som den tidens arbetarrörelse. Vår egen omstuvade arbetarklass och dagens krisdrabbade och snabbt förändrade arbetarrörelse har få likheter med den som fanns när Morris Stein bara var 41 år.

Den verklighet vi nu befinner oss i och det sätt leninistiska idéer går att tillämpa på den verkligheten kräver mer diskussion än jag har möjlighet att göra här. Men jag vill avsluta med några tankegångar, som förhoppningsvis kan vara till hjälp.

För det första har kapitalismens utveckling de senaste decennierna kramat musten ur vår klass, farit hänsynslöst fram med dess organisationer och kultur och sänkt dess livskvalitet. Dessutom har det skett en proletarisering av många yrken och sociala skikt, som en gång räknades som ”medelklass” samtidigt som teknologin och globaliseringen har tårt på industrier, som en gång stod i centrum för sysselsättningen inom arbetarklassen och ersatt dem med sämre avlönade och mer otrygga jobb. Och allt detta har bidragit till en långsam, motsägelsefull, men växande radikaliseringsprocess, och ur den processen har det uppstått ny kamp, nya kampformer och en fortfarande pågående utkristallisering av en ny, annorlunda förtrupp inom arbetarklassen.

Det finns nu möjligheter för att det slags revolutionära parti Lenin talade om ska kunna uppstå. Det innebär att inget sådant parti ännu existerar, eller att någon enad kärna eller kärngrupp till ett sådant parti existerar – och det kan det heller inte göra förrän det har utkristalliserats en radikal subkultur inom arbetarklassen som kan ge upphov till en tillräckligt stor klassmedveten förtrupp, som i sin tur är i stånd att utgöra basen för det sant revolutionära parti som Lenin talade om. Min förutsägelse och fasta förvisning är att denna kärngrupp, denna kärna, till ett sådant parti kommer att bestå av dem som för närvarande är aktiva i en rad olika revolutionära grupper, plus sådana som inte är medlemmar av någon revolutionär grupp över huvud taget, plus några som idag varken är revolutionärer eller aktivister – men som kommer att bli det under kommande strider.

Varje revolutionär grupp värd att tala om har ett ansvar att bidra till att skapa de nödvändiga förutsättningarna för ett sådant parti. Det kan handla om att sprida en socialistisk syn på vad som händer i samhället och världen bland fler och fler, och göra det på ett sätt som är förståeligt för dem. Det handlar – också – om att vi själva utvecklar en större förståelse för denna verklighet. Kopplat till detta är vikten av att bidra till att utlösa kamp, eller delta i redan existerande kamp, och uppnå förbättringar här och nu för större och större grupper inom arbetarklassen och de förtryckta.

Detta leder till ett sista citat från författarna till en långt ifrån perfekt men viktig bok, som heter *Beyond Capitalism?* och som förenar erfarenheter från (exempelvis) *Occupy*-rörelsen med marxismen. I den boken skriver Luke Cooper och Simon Hardy följande: ”Vänsterns framtid hänger på en linje att skapa nya former av politisk organisering, som hämtar inspiration ur de sociala proteströrelserna, ger upphov till nya former för fackligt arbete på gräsrotsnivå och uppmuntrar bredare delar av samhället att delta i sociala protester.” De disku-

terar ”behovet av att omgruppera vänstern i nya politiska organisationer, som ger möjligheter till strategiskt tänkande, som tillåter olika strategier att samexistera under vissa spänningar, samtidigt som man också skapar förutsättningar för enhet och agerande”. De förklarar att detta inte får ”tas som ursäkt för att undvika djupare, strategiska diskussioner utan som utgångspunkten för att vi ska kunna röra oss vidare mot en högre nivå av äkta enighet”.⁶

Jag tror att det är viktigt för den socialistiska vänsterns olika grupper att *inte* rusa åstad i några förhastade försök att skapa en omogen organisatorisk enhet. I stället bör vi satsa på att samarbeta i verklig, konkret kamp, och ha blicken fäst vid möjligheterna till enighet, men där fokus ligger på den kamp som pågår. Den kampen är en nödvändig, omvandlande, förutsättning för en framtida enhet. Den enda fruktbara enheten kommer att uppstå som en följd av gemensamt agerande i den sortens verkliga, praktiska, strider. Om en sådan enhet uppnås kommer det att leda till en demokratisk, hållbar, välskött organisation med flera tusen medlemmar, med heltidsanställda och där ny teknologi kommer att användas för att göra det möjligt för fler och fler att bli aktiva kadrer, som arbetar tillsammans för att bygga kampen lokalt men också att främja ett vänsterinriktat skolnings- och kulturarbete, över hela landet. En sådan organisation skulle kunna betyda mycket för att lägga grunden till att skapa möjligheter för det slags revolutionära parti vi behöver.

Vägen framåt mot en socialistisk massrörelse

Jag är mycket glad över Luke Coopers utmärkta svar på min artikel ”Att få ordning på våra prioriteringar”. Det ger en god bild av vad vi har gemensamt och är tankestimulerande för dem som vill gå framåt och bygga den socialistiska massrörelse, som nu verkar vara möjlig. Genom den enigheten, och det faktum att vi helt enkelt måste ha mer erfarenheter innan vi kan hitta något mer nytt att säga, ser jag ingen större anledning att ”gå i svaromål” mot honom. Men jag vill komma med några kommentarer till mitt försvar av Morris Stein, och frågor som hänger ihop med det, på ett sätt som jag tror belyser en del av de frågor vi står inför när vi försöker gå framåt tillsammans.

Dialektikens poesi

Det förefaller mig som om saker och ting rör sig framåt genom att motsägelsefulla element tränger in i varandra och att det ibland finns olika betydelser inbäddade i en och samma företeelse – vilket utgör en av poesins ”lagar”, liksom dialektikens och för övrigt också en av själva livets ”lagar”. Det Morris Stein (Lewit) sade 1944 skulle han inte ha sagt 20 år senare, då den tid han levde i hade förändrats radikalt, och det var definitivt inte vad han sade på 1980-talet och början av 1990-talet, då jag lärde känna honom. Att säga något dylikt i ett senare läge skulle ha varit felaktigt och på många sätt var det även 1944 felaktigt att säga att ”inom politiken är vi monopolister”. Men för att förstå vilken innebörd de orden hade för Morris och hans kamrater måste vi beakta de erfarenheter och det sammanhang då de formulerades.

De insikter vi kan få genom att ta hänsyn till sådana sammanhang hjälper oss att förstå och på ett bättre sätt ta itu med de utmaningar vi som revolutionära aktivister står inför idag och i morgon. Det värdefulla i vad Morris sade (och som bara kan förstås om man vågar närma sig den del av sanningen det innehåller) belyser karaktären hos de erfarenheter som fick revolutionära socialister (i detta fall från den trotskistiska traditionen) att konstatera – helt korrekt enligt min uppfattning – att stalinismen och socialdemokratien hade gjort bankrutt redan då. Det belyser den kvalitativa skillnaden mellan de år, då det genom den turbulenta kampen på 1930-talet hade uppstått ett förtruppsskikt inom arbetarklassen, och vår egen tid då

⁶ Luke Cooper och Simon Hardy, *Beyond Capitalism? The Future of Radical Politics*, London: Zero Books, 2012, sid. 152, 160.

ett sådant skikt fortfarande bara håller på att utvecklas. Och det belyser med vilket allvar Morris och hans kamrater tog sig själva, något som jag fortfarande anser tillhöra en av deras föredömliga egenskaper.

Att komma med den sortens uttalanden som Morris gjorde 1944 var rimligt (avspeglade delar av sanningen) med tanke på de möjligheter och uppgifter som fanns för stunden: att kämpa hårt för att vinna över förtruppsskiktet inom arbetarklassen för det revolutionära programmet, vilket skulle bana väg för en socialistisk revolution.

I ett annat avseende, som handlade om att inse de *motsägelsefulla egenskaperna* hos stalinisterna, hos socialdemokraterna, och hos en hel del andra inom vänstern, och även utifrån aspekten av att närma sig *positiva element* bland dessa motsägelsefulla egenskaper, var SWP:s inställning och uttalanden inte lika förnuftiga. Kopplat till detta är att formuleringarna, på grund av hur verkligheten sedan utvecklades, också var mindre förnuftiga än det föreföll kamraterna vid denna tid. Med de kunskaper vi nu har går det att hävda att formuleringarna från 1944 – särskilt den om ”inom politiken är vi monopolister” – helt enkelt var felaktiga. Beviset för detta är den dödfödda sekterismen hos grupper, som har fortsatt att tro på och ge uttryck för denna ståndpunkt.

Bortom ”monopolismen”

Å andra sidan lutade Morris och hans kamrater på 1950-talet, under nya omständigheter, åt att följa de helt annorlunda formuleringar SWP:s ledare James P Cannon fört fram, när de utforskade möjligheterna till omgrupperingar inom vänstern. Tänk bara på Cannons icke-monopolistiska kommentarer vid ett möte med olika socialister 1958:

Socialister från olika tendenser har börjat se på varandra som kamrater. Fri debatt och fraternisering, och en vilja till enat agerande och omgruppering av alla spridda krafter, står på dagordningen överallt. Jag skulle vilja säga att det är bra för oss och för vår sak – socialismen i Amerika.

Det stör mig inte det minsta att vi på ett sånt här möte kritiserar varandra och att en talare säger något som någon annan inte alls kan ställa sig bakom – det är inte det som är det viktiga med vårt stora möte i kväll. Det viktiga är att socialister från olika tendenser befinner sig här på samma podium och vill få till stånd ett enat agerande mot kapitalistklassen ...

Jag vill att vi ska vrida tillbaka klockan till den gamla goda tiden med solidaritet och samarbete i praktisk handling mot den gemensamma fienden. Samarbete och solidaritet i praktisk handling utesluter inte olika åsikter, utesluter inte diskussion och debatt i fortsättningen. Det kan inte finnas någon socialism utan öppen diskussion och meningsskiljaktigheter. Men när vi diskuterar det vi är oeniga om måste vi också ha i åtanke vad vi har gemensamt som socialister och agera tillsammans för att befrämja det.⁷

De kommentarerna är, som jag ser det, ännu mer relevanta idag än de var för 55 år sedan.

Det finns emellertid en annan sak som måste stå klart: Uppfattningen att kärnan i Morris Steins kommentarer 1944, och kärnan i Cannons uttalanden 1946 och ”De amerikanska teserna” (som ledde fram till Socialist Workers Partys teser om ”Den kommande amerikanska revolutionen”) bidrog till att SWP kunde överleva som revolutionärt element på 1960- och 1970-talet.⁸

Det var inte anhängarna till Felix Morrow och Albert Goldman, som fick mig att ansluta mig till den revolutionära marxismen – på 1960-talet hade de övergett all revolutionär politik. Det var heller inte resterna av Max Shachtmans organisation som fick mig att gå med (även om en

⁷ James P Cannon, ”Socialist Electoral Policy (1958)” i *Speeches for Socialism*, New York: Pathfinder Press, 1971, sid. 337, 338-339.

⁸ James P Cannon, ”Theses on the American Revolution” och ”Report on ‘The American Theses’”, i *The Struggle for the “American Century”*, ed. by Les Evans (New York: Pathfinder Press, 1977), 289-318..

vänstersplittring från den påverkade mig i positiv riktning) och inte heller var det gruppen kring Bert Cochran, som lämnade SWP på 1950-talet och sedan försvann i början på 1960-talet. Alla hade de viktiga saker att komma med, de stod för slående insikter, bestod av beundransvärt folk och kom med viktiga bidrag. Men ingen av dem överlevde som organiserad kraft, med de revolutionära perspektiven och trovärdighet i behåll, i stånd att rekrytera och skola den jag var på 1960- och 1970-talet. SWP överlevde och förmådde växa och spela en mycket positiv roll, innan man föll offer för motsättningar som jag har analyserat i andra sammanhang.

Vad vi tror på

Den övertygelse Morris Stein gav uttryck för 1944, och som Cannon också framförde 1946 i sitt försvar för ”Teser om den amerikanska revolutionen”, innehöll en tro på behovet och möjligheten av en revolution i vårt samhälle och vår tid, och även en tro på sig själv och sin organisation som en del av det som kunde vara avgörande för att få till stånd en sådan revolution.

Under en fraktionsstrid i början av 1950-talet, med en strömning av otroligt bra, duktiga och intelligenta personer under ledning av Bert Cochran, sade Cannon att ett av oppositionens kännetecken ändå var ett inslag av demoralisering, att man hade förlorat den bergfasta tron på revolutionen. ”De har inte den ‘känslan’ och ingen kan få dem att sluta känna vad de känner”, sade han. Sedan använde Cannon ett argument som kanske inte var helt rättvist och balanserat, men heller inte helt osant:

Det finns en rad i Cochraniternas dokument, som hänler åt SWP:s kongress 1946 och de ”Teser om den amerikanska revolutionen” som antogs där. Det säger: ”Vi är framtidens barn, åtminstone om vi själva får säga det.” I detta förlöjligande av partiets strävanden återfinns hela Cochranismens pessimistiska och uppgivna ideologi.⁹

Jag tror att det ligger något i detta. Jag har sett det hos många som upplevde samma negativa erfarenheter som jag i SWP på 1980-talet och som tenderar att gå från att se på det med viss humor (en bra inställning) till att inte längre vilja ta något av det på allvar (en dålig inställning som jag ser det). Det finns så mycket intellektuell blygsamhet och ödmjukhet (och ”sofistikerat” tänkande), och brist på verklig tro och övertygelser om revolutionära idéer, att en hel organisation kan hamna i grubbel och passivitet, där det skämtas om revolutionära idéer och mål och finns liten förståelse för att vi verkligen kan klara av att förändra världen. Och en del klarar inte ens av att försöka vara med i någon organisation och använder sig i stället av internet som ersättning för verklig politik.

Jag tror det finns en rad tillfällen när trauman i en eller annan form kan få bra folk att lämna en organisation som de har varit djupt engagerade i och låta den sortens dynamik ta över.

Ändå befinner vi oss i en storartad tid, då politiska, sociala och ekonomiska kriser har lett till en växande och djupgående radikal jäsningsprocess. Möjligheterna till revolutionärt agerande och tillväxt är stora. Möjligheterna till enhet mellan revolutionära socialister är mycket goda. Vi får inte vara rädda för att tro på oss själva som revolutionärer och på våra revolutionära mål och idéer. Vi måste bygga på så mycket som möjligt, både negativa och positiva lärdomar från tidigare kamrater, när vi – i detta storartade läge – försöker gå framåt, hela tiden framåt, för att förverkliga målet att bygga en socialistisk massrörelse, som verkligen kan åstadkomma en bättre värld.

Översättning *Björn Erik Rosin*

---

⁹ James P Cannon, ”Trade Unionists and Revolutionists (1958)” i *Speeches to the Party*, New York: Pathfinder Press, 1973, sid. 59, 64.